

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Mayıs 2012 / Sayı: 34

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HABERLER

Mayıs 2012 / Sayı: 34

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler
Sayı: 34 (Mayıs 2012)

ISSN 1308-2078

Editörler
Meltem Doğan-Alparslan
Aşkın Özdizbay

Sayfa Düzenlemesi
Zero Prodüksiyon Ltd.

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla kullanılabilir.

Ocak ve Mayıs aylarında yayımlanır.

Enstitü Üyelerine ücretsiz verilir.

TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Uluslararası Akademiler Birliği Muhabir Üyesi
Corresponding Member of the International Union of Academies

Baskı
Bilnet Matbaacılık
Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
Dudullu Org. San. Bölgesi 1.Cadde No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 Faks: 0216 365 99 07-08 www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 15690

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklâl Cad. Merkez Han, No: 181 Kat: 2
34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-292 09 63 - 514 03 97

E-mail:
haberler@turkinst.org
mdoganalparslan@gmail.com
aозdizbay@hotmail.com

www.turkinst.org

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Başyazı	
Kutalmış Görkay, Yeni Araştırmalar Işığında Zeugma	1
Kitap Tanıtımları	
Herbordt, S. – D. Bawanypeck – J. D. Hawkins, <i>Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbulln aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa</i> , (Boğazköy-Hattuša XXIII), Mainz am Rhein, 2011 (Peker, H.)	6
(Ed.) Şimşek, C., <i>Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)</i> , Laodikeia Çalışmaları 1.1- 1.2., Ege Yayınları, İstanbul, 2011 (Çokay-Kepçe, Ş.S.)	6
Arkeoloji Dünyasından	
Salat Tepe Kazıları Işığında Salat Vadisi'nin Yerleşim Tarihi (Ökse, T.)	11
Hititlerin Önemli Kült Merkezlerinden Biri Olan Tahurpa Kenti Üzerine Yeni Bir Değerlendirme (Gavaz, Ö.S.)	13
Perge'nin Gezen Heykellerine Yeni Örnekler (Delemen, İ.)	15
"Yenikapı'nın Eski Gemileri" Fotoğraf Sergisi (Türkmenoğlu, E.)	17
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı – 12 (Tooper, H.)	17
Navisalvia (03-04 Mayıs 2012) (Cennet, B.)	19
Kazı - Araştırma	
Aksaray İli, Merkez, Ortaköy, Sarıyahşi, Ağaçoören ve Eskil İlçeleri Arkeolojik Yüzeysel Araştırması – 2010-2011 (Tekocak, M.)	20
Alaca Höyük Kazısı – 2011 (Çınaroğlu, A. – D. Çelik)	22
Astakos Kazısı (Koçel Erdem, Z.)	23
Filyos-Tios Kazı Çalışmaları – 2011 (Yıldırım, Ş.)	25
Hacılar Büyük Höyük Kazıları – 2011 (Umurtak, G.)	27
Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Çalışmaları – 2011 (Naza-Dönmez, E. E.)	29
Konane (Conane) Antik Kenti ve Çevresi Çalışmaları – 2011 (Hürmüzlü, B. – K. Kohlmeyer – A. İnan – U. Hecebil)	29
Küçükçekmece Göl Havzası Kazı Çalışmaları – 2011 (Güldoğan, E.)	31
Olba Kazıları – 2011 (Erten, E. – T. Akçay – M. Özyıldırım)	34
Oluz Höyük Kazı Çalışmaları – 2011 (Dönmez, Ş.)	35
Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları – 2011 (Özdizbay, A.)	36
Enstitüden	
Enstitü Kütüphanesinden Haberler (Alparslan, M.)	39
Enstitü Projeleri: Hittite Historical Atlas Project (Alparslan, M.)	40
Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nden Yeni Bir Proje: Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum (Tekin, O.)	42
Yeni Yayınlarımız	43

**HİTİTOLOJİ CAMİASI İKİ BÜYÜK USTASINI
BU SENE KAYBETTİ**

**PROF. DR. HAYRİ ERTEM
(13.08.1931 – 04.04.2012)
ANKARA**

**PROF. DR. HEINRICH OTTEN
(27.12.1913 – 08.04.2012)
MARBURG**

**KLASİK ARKEOLOJİ CAMİASI
ANADOLU ARKEOLOJİSİNE BÜYÜK EMEK
VEREN SARDES ESKİ KAZI BAŞKANINI
BU SENE KAYBETTİ**

**PROF. DR. CRAWFORD H. GREENEWALT JR.
(03.06.1937 – 04.05.2012)
WILMINGTON, DELAWARE**

Editörden

2012 yılı arazi çalışmalarına az zaman kalmış, yeni kazı ve araştırma sezonu başlamak üzereyken, bir önceki sezon çalışmalarına dair son haberlerle okuyucularımızın karşısındayız. Yılda iki kez yayımlanan dergimiz eskiçağ bilimlerine dair en yeni çalışmalara yer verirken, giderek artan talep doğrultusunda *Başyazı*'nın dışında, *Arkeoloji Dünyasından* kısmında bilimsel makalelere daha fazla yer ayırmaya başlamıştır.

İnsanlık tarihinin keşfinde sınır tanımayan arkeoloji, filoloji ve diğer eskiçağ bilimleri, çoğunlukla bilinenin aksini ya da bilinmeyi bulmaya çalışır. Bu bilimlerin temsilcisi olan araştırmacılar kadar, günlük yaşamın koşturmacası içerisinde tüm bunları takip eden modern dünyanın insanları da övgüyü hak eder. İnsan doğasındaki geçmişe/geçmişine olan merak arttıkça, bununla orantılı olarak yayın, konferans, sergi, belgesel gibi faaliyetlerde artmıştır. Haberler dergisinde yer verilen pek çok organizasyon, sergi, kitap tanıtımı ve kazı-araştırma haberleri bu faaliyetlerin sadece bir kısmıdır. Bu sene 28 Mayıs-1 Haziran tarihlerinde Çorum'da düzenlenecek 34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu ise, eskiçağ bilimleri uzmanları, öğrencileri ve ilgilenen herkes tarafından büyük bir merak ve heyecanla beklenmektedir. Sempozyumun her sene olduğu gibi bu sene de orijinal sonuçlarıyla bir bilim şöleni havasında geçmesini dileriz.

Zengin bir içerikle okuyucunun dikkatine sunulan dergimizin 34. sayısında *Başyazı*, Zeugma Kazısı başkanı Prof. Dr. Kutalmış Görkay tarafından kaleme alınmıştır. Doğu/Pers ve Batı/Hellenistik kültürlerin keşiştiği bir coğrafyada, kültürel sentezlerin çeşitliliğini barındıran bir konumda bulunan Zeugma, bu bakımdan oldukça ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. *Başyazı* ile Zeugma'nın bu özelliğine vurgu yapılarak, kazılarla ortaya çıkarılan yeni bilimsel sonuçlar irdelenmektedir. *Kitap Tanımı* kısmı yeni yayımlanmış iki kitabın tanıtım ve eleştirisini içermektedir. Gittikçe daha çok bilimsel makale içermeye başlayan *Arkeoloji Dünyasından* kısmı üç bilimsel makale ve üç tanıtımdan oluşmaktadır. *Kazı ve Araştırma* kısmında ise, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden, Prehistorik Dönem'den Osmanlı Dönemi içlerine kadar bir zamana yayılan onbir çalışma yer almaktadır.

Derginin Enstitüden kısmında göreceğiniz ve TEBE çatısı altında gerçekleşen iki yeni projeye de dikkatinizi çekmek isteriz. TEBE'nin yanı sıra ulusal ve uluslararası bilimsel kurumlar tarafından da desteklenen *Hittite Historical Atlas Projesi*, Hititoloji ve Arkeoloji bilimlerini ilk defa bir araya getirerek oluşturmaya başladığı veritabanı sayesinde, Anadolu'da Hitit Dönemi tarihi coğrafya çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır. Diğer bir yeni proje olarak *Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum* (Antik ve İslami Ağırlıklar Corpusu) adıyla, Türkiye Müzelerinde ve özel koleksiyonlarda bulunan antik ve islami ticari ağırlıkların bir araya getirildiği yeni bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki çalışma da uluslararası düzeyde ve ilk defa gerçekleştirilen projeler olarak TEBE tarafından destek görmektedir.

Yakında arazi çalışmalarına başlamak üzere yola çıkacak olan tüm ekiplere, başarılı bir araştırma sezonu dileriz. 2013'de yine dolu dolu haberlerle buluşmak üzere.

Meltem Doğan-Alparslan – Aşkın Özdzibay

Yeni Araştırmalar Işığında Zeugma

Prof. Dr. Kutalmış Görkay

Bulunduğu coğrafi konumu yanında bölgenin geçirdiği tarihsel süreç için de önemli bir jeopolitik noktada yer alan Zeugma, antik dünya tarihi, arkeolojisi, dinleri ve kültürleri ile ilgilenen birçok bilim disiplini için oldukça önemli bir araştırma merkezidir. Pers ve Hellenistik kültür dünyaları arasında doğal bir sınır ve kesişim noktası olmasıyla ilişkili stratejik pozisyonundan dolayı kent, çeşitlilik gösteren etnik yapıların, dinlerin ve mesleklerin temsilcileri arasında alışılmış kültürlerarası karışımlara ve çatışmalara da sahne olmuştur. Kent sakinlerini, bölgesel Sami nüfusun yanında, Seleukos tarafından kente getirilen Greko-Makedon göçmenler, ticaret nedeniyle farklı bölgelerden gelen tüccarlar, kentin Roma İmparatorluğu'na katılımından sonra sayısı artan Roma vatandaşı yüksek rütbeli asker, lejyoner ve memurlar, ayrıca Fırat Nehri'ni geçerken burada konaklamış yolcular oluşturuyordu. Buna bağlı olarak Zeugma'da birbiri ile bütünleşmiş, yeni sentezler oluşturmuş, çok çeşitli ve zengin, ancak o derece de bazen belirsiz ve karmaşık etniklerin karakterini yansıtan kültürler, dinler ve onların arkeolojik kalıntıları yer almaktadır. Bu kültür varlıklarını incelemek, buluntuları ait oldukları tarihsel kontekst içinde yorumlamak ve değerlendirmek, disiplinler arası çalışmaları gerektiren titiz araştırmaları zorunlu kılmaktadır. Zeugma'nın Hellenistik Dönem öncesi kalıntılarının araştırılması, Hellenistik Dönem'le değişen karakteri, Kommagene Krallığı yönetimi içinde farklılaşan dini kimliği ve son olarak Roma hâkimiyeti süreci içinde geçirdiği kozmopolit kent yaşantısındaki değişimleri incelemek ve anlayabilmek çalışmalarımızın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemlerdeki değişimler ile ilgili araştırmamız kentin mimari dokusu, şehir yaşamı, dini, gömü geleneği ve bireylerin özel yaşantı ve kimliklerine odaklanmaktadır. İkiz şehirlerin tarihsel süreç içinde değişen siyasi dengeler ve kültürel yapılar ortamında kent kimliğini nasıl yansıttığını, dini kimliğini nasıl değiştirdiğini, kentte yaşayan bireylerin ait oldukları veya ait olmak istedikleri sosyal sınıfları, etnikleri nasıl vurgulamak istediklerinin izleri bugün Zeugma'da ele geçen arkeolojik kültür varlıklarında okunabilmektedir. Bu izleri bulmak ve ortaya çıkarmak, yorumlamak Zeugma'da yapılması düşünülen araştırmaların uzun vadede hedef aldığı araştırma konularının başında gelmektedir. Zeugma Arkeoloji Projesi kapsamında 2005 yılında Ankara Üniversitesi tarafından başlanan uzun süreçli arkeolojik araştırmaların ilk ağırlık noktasını değiştirdiğimiz soruların araştırması oluşturmaktadır. Değinilen sorulara yanıt almak için başlanan araştırmaların başında Seleukeia'nın fiziki sınırlarının

Mousalar Evi, Mousalar Mozaïği

belirlenmesi, yani surlarının araştırılması gelmektedir. Arkeolojik ve yazılı kaynaklar ışığı altında Seleukeia ve Apamea farklı dönemlerde yapılmış en az üç sur sistemine sahipti. Bunlardan ilki kentin yaklaşık MÖ 300 civarında kuruluşundan sonra yapıldığı düşünülen Hellenistik Dönem surlarıdır. Kentin Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde askeri üs karakteri kazanması ve genişlemesi süreci içinde gelişen Roma Dönemi surları ise son yapılan seramik dağılım araştırmalarına göre kentin doğusunda ve batısında tespit edilebilmiştir. Prokopius, Iustinianus Dönemi'nde Zeugma'nın eskimiş sur duvarının onarılarak yeni bir savunma sistemi kazandığından bahsetmektedir. Bu sur ile ilgili henüz kesin arkeolojik veriler olmasa da Wagner bu surun kentin akropol'ü ile sınırlı olacağına değinmektedir. Hellenistik Dönem surlarla ilgili bilgilerimiz özellikle Apamea'da Fransız araştırmacılar tarafından yapılan jeofizik çalışmalarla anlaşılmıştır. Ancak Seleukeia'nın sur sistemi ile ilgili 1970'li yılların başında Zeugma'da araştırma yapan Dr. Jörg

Dionysos Evi

Wagner'in fikirleri dışında fazla bilgi yoktu. 2009 yılında ABD Purdue Üniversitesi'nden Prof. Dr. N. Rauh ve öğrencileri ile tahmin ettiğimiz olası sur güzergâhlarında yaptığımız yoğun seramik surveyleri kentin Hellenistik ve Roma dönemlerindeki genişleme alanları hakkında bize önemli ipuçları vermiştir. Aynı yıl Almanya, Berlin Hür (Freie) Üniversite ve Berlin TOPOI Enstitüsünden Prof. Dr. F. Fless ve Dr. S. Müth ile birlikte Seleukeia'da "Kent Suru Araştırma Projesi" başlatılmış ve Seleukeia'da öngördüğümüz güzergâhlar üzerinde Eastern Atlas tarafından jeofizik prospeksiyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar daha önceden öngördüğümüz güzergâhlarda surların varlığına işaret edecek önemli bulgular ortaya koymuştur. Bu sonuçlar bize Seleukeia'nın Hellenistik dönem surlarının Belkıs Tepe'yi çevreleyen bir iç sur oluşturarak, kuzeybatıda Karatepe'yi, kuzeydoğuda ise Ayvaz Tepe'yi içine alarak, Fırat'a doğru genişleyerek açılan aşağı şehir surları şeklinde, neredeyse Fırat üzerindeki diğer birçok Seleukid yerleşimlerdeki sur sistemlerine benzer bir tarzda inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Kentin Roma kenti surları ise Hellenistik Dönem surlarını içine alarak, batıda Bahçedere'nin doğu yamaçlarına, doğuda ise bugün su altında kalmış olan Ayvaz Tepe'nin kuzeydoğu sırtı üzerinden Fırat'a kadar inmekteydi. 2009 yılında yapılan surveylerde, At Meydanı'nın batısında, Bahçedere'ye bakan teraslarda Roma Dönemi'ne ait sur veya teras duvarlarına rastlanmıştır.

Kentin en önemli kült alanı, esasen kazı çalışmalarına 2008 yılında başlanmış olan ve üzerinde tapınaklı bir kutsal alanın da bulunduğu Belkıs Tepe'dir. Belkıs Tepe, kuzeyde ve güneyde geniş görüş alanına sahip, aynı zamanda Fırat'ı oldukça geniş bir perspektifle gören, bölgeye hâkim oldukça yüksek bir tepedir. Tepe aynı zamanda bir mil taşı gibi çok uzak noktalardan algılanabilen bir görselliğe sahiptir. Bu yapısı ile Belkıs Tepe olasılıkla Strabon'un Seleukeia için bahsettiği "Mezopotamya'nın Kalesi" ifadesini kullanmasına neden olan, kentin tahkimatını gösteren ve kale

Dionysos ve Danae Evleri Korugan Müze

karakterini yansıtan kentin sembolü haline gelmişti. Tapınak büyük olasılıkla Belkıs Tepe'yi çevreleyen yukarı savunma sisteminin içinde yer alıyordu. Burada yer alan kutsal alan kentin MÖ 64 yılında Roma tarafından Kommagene sınırlarına dâhil edilmesinden sonra Antiokhos I Theos tarafından büyük olasılıkla synkretik Kommagene pantheonu tanrıları ve yönetici kültü için bazı değişikliklere uğramış olduğu elde edilen mimari bulgulardan anlaşılmıştır. 2008 yılında başladığımız kazı çalışmalarında daha önceden ilk kez H. von der Osten ve daha sonradan kapsamlı olarak Dr. J. Wagner tarafından yayımlanan ve tahtta oturur durumdaki kent Tykhe'si olarak yorumlanan kült heykeline ek olarak aynı boyutlarda oturur durumda bir erkek tanrı heykeline ait bir parça ortaya çıkarılmıştır. Tykhe olarak adlandırılan kadın tanrıçanın tahtının hemen yanında ortaya çıkardığımız kanatlı aslan kabartması kült heykelini bölgede yaygın synkretik bir tanrıça olan ve Samosata'lı Lucianus tarafından da detaylı bir şekilde tarif edilen Suriye Hera'sı (Dea

Syria - Derketo - Atargatis) - ikonografisi ile de yakınlıktadır. Seleukeia'nın "Suriye Hera"sının esas kült merkezi olan Hierapolis Bambyke'ye yakınlığı da göz önüne alınırsa bu ihtimal anlamlı olabilmektedir. 2008 yılı kazılarında bulunan diğer erkek tanrı heykeli, çok az kısmı korunmuş olmasına karşın, Doğulu Zeus tipine yakın görünmektedir. Kesin olarak söylemek şimdilik çok mümkün olmasa da, Hellenistik dönem sonlarına tarihlenebilecek bu iki kült heykelinin, bölgede birinci binden bu yana var olan Atargatis - Hadad'ın Hellenleştirilmiş muadilleri olan synkretik unsurlar taşıyan Hera ve Zeus olabilecekleri olasılığını da düşünmek gerekmektedir. 2008 yılında Tapınak alanında ele geçen ve oldukça iyi kalitede bazalt bir blok (? heykel) üzerine yazılmış ve birkaç harfi korunmuş MÖ 9-8. yy'lara tarihlenen Eski Aramca bir yazıt, bu alanın Pre-Hellenik dönemde de bir kutsal alan olabileceğini bize göstermektedir. Antiokhos'un Zeugma'da Artemis Diktyna ve Apollon Epekoos için bir kutsal alan yaptırmış olabileceği ihtimali, Zeugma'dan bulunmuş ancak daha sonradan silinmiş bir deksiosis stelinden yola çıkarak önerilmiştir. Bu nedenle iki kült heykelinin her ne kadar ikonografik açıdan çok benzemese de Artemis ve Apollon'a ait olabileceği de göz ardı edilmemelidir. 2012 yılında bu alanda devam edecek çalışmalar daha somut bilgileri de beraberinde getirecektir. Yayımlı çalışmaları devam eden bu heykel grubu dışında bir diğer önemli buluntu 2009 yılında gerçekleşmiştir. Daha önceden Dr. J. Wagner tarafından Belkıs Tepe'nin kuzeyindeki Roma Dönemi Agorası'nda bulunmuş olan kolossal Athena torsosunun alt parçası Belkıs Tepe'nin güneyinde ele geçmiştir. Her iki parça birleştirildiğinde bu heykelin daha önceden düşünülenin aksine Parthenos tipi değil,

Belkıs Tepe'de bulunmuş Erken Demir Çağı'ndan Eski Aramca Yazıt Parçası

Danae Mozaiği

Dionysos ve Danae Evi Panoramik Görünü

Mousalar Mozaiği

Kült Heykeli

Vescovali tipi, ve ayrıca tarihinin MS 2. yy yerine Geç Hellenistik veya Erken Roma imparatorluk dönemi olduğu ortaya çıkmıştır.

Kentin konut alanlarında yapılan çalışmalarda Dionysos ve Danae Evlerinin bululuğu adada yer alan iki konut daha kısmen kazılmıştır ve bu konut alanlarının üzerleri koruyucu bir korugan yapısıyla kapatılarak ziyaretçiler için sunuma açılmıştır. Ayrıca 2007 yılında kazısına başlanan “Mousalar Evi” mekânlarının bir bölümü gün ışığına çıkarılmış ve çalışmalar önümüzdeki yıllarda devam edecektir.

Kentin mezarlıkları başlıca dört alanda tespit edilmiştir. Doğu nekropol Fırat boyunca kente bağlanan antik yol kenarında oluşmuş nekropolüdür ve genellikle çok gömülü *arcosolium* tipi *hypogeum* tipi mezarların bulunduğu, olasılıkla *collegium* şeklindeki kullanılan mezarlar yer almaktadır. Güneydoğu nekropol kente bu yönden bağlanan antik yol kenarında gelişmiş ve

Greko-Romen elit ailelerin portre heykellerinin bulunduğu aile mezarları şeklinde görülür. Mezar sahiplerinin bir kısmı sonradan Hellen ve Greko-Romenleşmiş Semitik kökenli kent elitleridir. Güneybatı nekropol alanı kentin askeri üssüne yakınlığı açısından daha çok askeri kökenli kentlilerin veya lejyonerlerin mezarlarının bulunduğu mezarları barındırır. Bu alanda çok miktarda Latince yazıtlı mezar steli ele geçmiştir. Batı nekropolünde tümülüs tarzı mezarların çokluğu dikkati çeker ve bu mezarlar büyük olasılıkla MS 72 yılında Zeugma'nın tamamen Roma'nın Suriye eyaletine bağlanmasından önce uzun bir süre Kommagene Kraliyet ailesini destekleyen kentte yaşayan ailelere aittir.

Seçilmiş Kaynakça

Abadie-Reynal, C. *et al.*

1996 “Mission archéologique de Zeugma. Rapport sur la campagne de prospection 1995”, *Anatolia Antiqua* 4: 311-324.

- Abadie-Reynal, C. *et al.*
1997 “Mission de Zeugma Moyenne vallée de l’Euphrate”, *Anatolia Antiqua* 5: 349-370.
- Abadie-Reynal, C. – R. Ergeç
1998 “Zeugma – Moyenne vallée de l’Euphrate. Rapport préliminaire de la campagne de fouilles de 1997”, *Anatolia Antiqua* 6: 379-406.
- Abadie-Reynal, C. *et al.*
1999 “Zeugma – Moyenne vallée de l’Euphrate. Rapport préliminaire de la campagne de fouilles de 1998”, *Anatolia Antiqua* 7: 311-366.
- Abadie-Reynal, C. *et al.*
2000 “Zeugma – Moyenne vallée de l’Euphrate. Rapport préliminaire de la campagne de fouilles de 1999”, *Anatolia Antiqua* 8: 279-337.
- Abadie-Reynal, C.
2003 “Le développement urbain en Syrie du Nord, étude des cas de Séleucie et Apamée de l’Euphrate”, *Topoi*, Suppl. 4: 149-169.
- Barbet, A.
2005 Zeugma II, *Peintures murales romaines, Varia Anatolica* 17, Istanbul.
- Butcher, K.
1988 “The Mint of Zeugma”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 233-236.
- Campbell, S. – R. Ergeç
1998 “New Mosaics”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 109-128.
- Cohen, G. M.
2006 *The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa*, Berkeley - London.
- Crowther, Ch. – M. Facella
2003 “New Evidence for the Ruler Cult of Antiochus of Commagene from Zeugma”, *Asia Minor Studien* 49: 41-80.
- Dunbabin, K. M. D.
2010 “The Pantomime Theonoe on a Mosaic from Zeugma”, *JRA* 23: 413-426.
- Early, R.
2001 *The Zeugma Archaeological Project, Interim Report, Volume 1 - Text and Appendices*, PHIOAU, Oxford.
2003 “Rescue Work by the Packard Humanities Institute: Interim Report, 2000”, *Zeugma: Interim Reports, Rescue Excavations (Packard Humanities Institute)*, Inscription of Antiochus I, Bronze Statue of Mars, House and Mosaic of the Synaristôsai, and Recent Work on the Roman Army at Zeugma, *JRA Suppl. Series* 51, (ed. J.H. Humprey), Portsmouth: 9-56.
- Ergeç, R.
2006a *Belkıs Zeugma ve Mozaikleri*, İstanbul.
Ergeç, R. (ed.)
2006b *International Symposium of Zeugma: from Past to Future*, Gaziantep.
- Görkay, K.
2007 “Zeugma / Seleukeia – Apamea”, *Gaziantep, dört yanı dağlar bağlar*, (ed. S. Özpallabıyıklar), İstanbul: 55-84.
2010 “Zeugma, Fırat’ın Köprüsü”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 17: 150-160.
2011a “New Piece, New Reconstruction and New Theories: The Athena Statue from Zeugma”, *Asia Minor Studien* 64: 417-435.
2011b “Zeugma, Crossing the Euphrates in Antiquity”, *Actual Archaeology Magazine* 1: 36-51.
2012 “Zeugma in Light of New Research”, *Stephanéphoros, de l’économie antique à l’asie mineure Hommages à Raymond Descat Ausonius éditions, Mémoires* 28, (ed. K. Konuk), Bordeaux: 275-300.
- Görkay, K. *et al.*
2006 “Some Observations on the Theonoe Mosaic from Zeugma”, *Anadolu/Anatolia* 31: 19-33.
- Hartmann, M. – M. Speidel
2003 “The Roman Army at Zeugma: Recent Research Results”, *Zeugma: Interim Reports, Rescue Excavations (Packard Humanities Institute)*, Inscription of Antiochus I, Bronze Statue of Mars, House and Mosaic of the Synaristôsai, and Recent Work on the Roman Army at Zeugma, *JRA Suppl. Series* 51, (ed. J.H. Humprey), Portsmouth: 101-125.
- Karaca, C.
2008 *Geoarchaeological Investigation in Zeugma, Turkey*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, METU), Ankara.
- Kennedy, D.
1998a “Conclusions: Roman Zeugma”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 237-243.
Kennedy, D. – J. Banbury
1998 “Geography and Environment”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 19-30.
- Kennedy, D. – D. Graf
1998 “Inscriptions on Stone, Ceramic and Mosaic.”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 92-108.
- Kennedy, D. – J. Kennedy
1998 “The Twin Towns and the Region”, *The Twin Towns of Zeugma on the Euphrates, Rescue Work and Historical Studies*, (ed. D. Kennedy), Portsmouth: 31-60.
- Önal, M.
2000 “Belkıs-Zeugma 1998 Mühür Baskıları Kurtarma Kazısı”, *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 26-28 Nisan 1999, Kuşadası: 135-150.
- Slater, W. – M. Cropp
2009 “Leukippe as Tragedy”, *Philologus* 153: 63-85.
- Wagner, J.
1976 *Seleukeia am Euphrat / Zeugma*, Wiesbaden.

Kitap Tanıtımları

Herbordt, S. – D. Bawanypeck – J. D. Hawkins, *Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa, (Boğazköy-Hattuša XXIII), Mainz am Rhein, 2011.*

Boğazköy Yukarı Kent'te Nişantepe'de ele geçen üçbinin üzerinde mühür baskısından oluşan arşivin yayınının ikinci kısmı beş yıl aradan sonra Boğazköy-Hattuša serisinin 23. cildi olarak yayınlandı. Böylelikle bu seride Yukarı Kent'te bulunan mühür baskılarının üç ciltlik eksiksiz güncel bir *corpus*'u oluşturulmuştur (Ayrıca, Boğazköy-Hattuša Serisi'nden çıkan Reiner Michael Boehmer, Hans Gustav Güterbock ve Thomas Beran'nın diğer mühür yayınlarını da unutmamak gerekir). 2005'te J. David Hawkins'in kitap içinde kitap olarak niteleyebileceğimiz bölümüyle Suzanne Herbordt tarafından serinin 19. cildi olarak yayınlanan *Die Prinzen- und Beamtsiegel der hethitischen Großreichszeit auf Tonbullen aus dem Nisantepe-Archiv in Hattusa. Mit Kommentaren zu den Siegelinschriften und Hieroglyphen von J. David Hawkins*'in ardından 2008'de çıkan Ali Dinçol ve Belkıs Dinçol'un Yukarı Kent prens ve görevli mühürlerinin hem filolojik hem stilistik eksiksiz tanımlamaları ve tarihlemelerini içeren 22. cilt *Die Prinzen- und Beamtsiegel aus der Oberstadt von Boğazköy-Hattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Großreichszeit* adını taşımaktadır. Hitit mühürcülüğünün temel başvuru kitapları arasına katılan bu yeni ciltte, söz konusu mühür baskıları 10 bölüm ve 60 levhada incelenmektedir.

S. Herbordt tarafından kaleme alınan ilk üç bölüm (I. Einleitung, II. Fundsituation und Rekonstruktion des Befundes vom Nişantepe-Archiv, III. Siegelpraxis) buluntular, buluntu yerleri ile ilgili istatistiki değerlendirmeler ve tabloları içermektedir. Mühür tipleri üzerine yine S. Herbordt'un imzasını taşıyan bir sonraki bölümde (IV. Siegeltypen und Siegeldarstellungen) J. D. Hawkins'in IV. Tuthaliya'nın alışılmadık dikdörtgen biçimli iki mührünün rekonstrüksiyonu üzerine bir alt bölüme yer verilmiştir. Aynı bölüm içindeki, S. Herbordt'un Büyük Kral ve Kraliçe mühürlerinin ikonografik incelemesiyle ilgili altbölüm metin içi çizimlerle desteklenmiştir. Kitabın yazarlarından D. Bawanypeck beşinci bölümde (V. Kommentar zu den Siegellegenden) katalogdaki mühürlerin lejantlarıyla ilgili detaylı bir yorum kısmı hazırlamıştır. J. D. Hawkins'in Hititoloji'de II. Hattusili ve I. Şuppiluliuma'nın öncülleri sorununu, Büyük Kral ve Kraliçeler'in mühürleri çerçevesinde ele aldığı bölüm (VI. The Seals and the Dynasty), Nişantepe

Arşivi'nin Hitit Hanedanlarına toplu bir bakış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümün sonundaki M. Weeden'nin katkılarıyla hazırlanmış L.418 ve L.318 hiyeroglif işaretleri üzerine ek bölüm Fırtına Tanrısı elemanlı teoforik isimler üzerine detaylı bir çalışmadır. G. Schneider, kitaba bulla ve baskıların yer aldığı tabletlerin kil analizlerini içeren bir bölümle (VII. Chemische Analysen) katkıda bulunmuştur. Katalog bölümü (VIII. Katalog) 193 başlıktan oluşmaktadır. Katalogun ardından konkordanz listeleri (IX. Tabellen und Konkordanzen) ve levhalardan (Tafeln 1-60) önce son olarak dizin (X. Verzeichnisse) yer almaktadır.

Hasan Peker

(Ed.) Şimşek, C., *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 1.1- 1.2., Ege Yayınları, İstanbul, 2011. 2 Cilt (1. Cilt Metin, 2. Cilt Katalog), 1076 sayfa, 4800 renkli resim.*

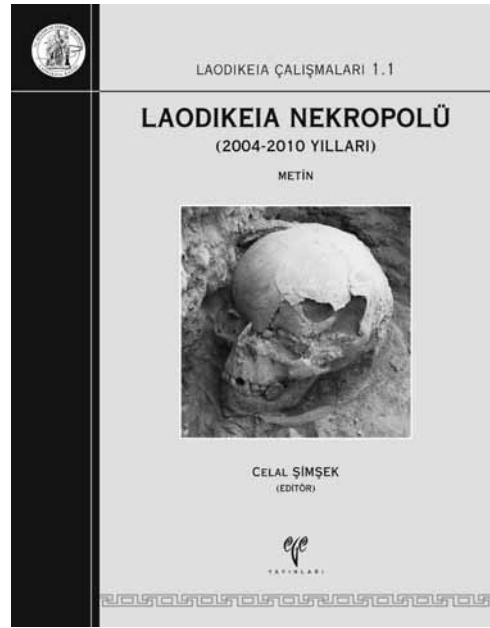
Herkesin bildiği gibi arkeolojik çalışmalar çok çeşitli alanda uzmanlara sahip ekiplerle birlikte yürütülerek, bilginin saptanması, üzerine yoğunlaşılması ve yayımlanarak bilim çevrelerine duyurulması esasına dayanır. Fotoğrafçısından mimarına, botanikçisinden keramik uzmanı ve cam uzmanına ayrıca daha birçok uzmanla bir arada yürütülen kazı çalışmaları, önemli maddi desteklere de ihtiyaç duyar. Ülkemizde son yıllarda, geniş bütçeli ve bu sayede sene içinde uzun bir zaman sürecinde yürütülebilen kazı çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Mali desteğin devamlılığı, arkeolojik çalışmaların vazgeçilmez bir parçası olan kazıyı sürekli kılarken, aynı zamanda, arkeoloji biliminin en önemli

unsuru olan, kazıda bulunan malzemelerin değerlendirilmesini de kolaylaştırmaktadır. Bu sayede, uzun zamandan beri aslında hakkımız olan ve yapmamız gereken şekilde, biçimsel ve içerik açısından kaliteli, özenli yayınların basımı gerçekleştirilebilmektedir.

Yukarıda anıldığı gibi, Laodikeia Nekropolü başlıklı yayın, güçlü maddi destekle yapılan kazı çalışmalarının, yine güçlü destekle yayına dönüşmüş şeklidir. İki ciltten oluşan eserin ilk cildi, “Metin”, ikinci cildi ise “Katalog” başlıklarını taşır. Her iki ciltte de, çok önemli konular ele alınmaktadır ve birbirini bütünlendirmektedir. Bu bağlamda, bu yayının tanıtımında, cilt ayırımına bağlı kalınmaksızın dikkati çeken hususlar değerlendirilmektedir.

İlk cildin birinci bölümü, Laodikeia Antik Kenti’nin tarihçesi; ikinci bölümü Laodikeia Nekropolü’nün yayılım alanlarını içeren kısa birer metinden oluşur. Yazarlar, üçüncü bölümde Laodikeia Nekropolü’nde görülen mezar tiplerini açıklar. Bunun ardından gelen, dördüncü bölüm, mezarların yapımında kullanılan malzemeleri, beşinci bölüm freskleri, altıncı bölüm mezar stelleri ve mezar yazıtlarını kapsar. Yedinci bölümde ölü gömme gelenekleri açıklanmıştır. Laodikeia Nekropolü’nde yıllara göre çalışma yapılan alanları kapsayan sekizinci bölümün ardından, eserlerin değerlendirmesi yapılmıştır. Onuncu bölüm, Kuzey nekropolü üzerinde yer alan atölye alanlarını, on birinci bölüm iskeletlerin antropolojik değerlendirmesi ve on ikinci bölüm genel değerlendirme başlıklarını içerir.

Aynı yayının ikinci cildi ise Katalog kısmını içerir ve mezarlar buluntu yıllarına göre gruplandırılarak, aynı zamanda mezar içi ve çevresinde saptanan buluntularıyla birlikte değerlendirilmiştir. Kanımızca, metnin özellikle bu cildinin, yıl ayırımına göre yapılması ciddi bir karışıklık yaratmakta, ilk ciltle birlikte okunmasını zorlaştırmaktadır. Yukarıda anıldığı gibi ilk cildin üçüncü bölümü, detaylı bir şekilde Laodikeia Nekropolü’nde görülen mezar tiplerini içermektedir. Kitabın temelini oluşturan bu bölümde nekropol alanında görülen mezarlar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki yerüstüne yapılan mezarları içerir ve ev tipli düz çatılı, tapınak mezar, podyumlu lahitler, “kapı üzerine lahdin bulunduğu” tipler gibi gruplandırmalara gidilmiştir. İkinci grupta ele alınan tipler ise, yer altı mezarlarını oluşturur; tümülüsler, kubbeli-arcosoliumlu mezarlar, dromoslu hypogeion mezarlar, örgü tekneler, tonozlu mezarlar ve kiremit çatma mezarlar gibi gruplardan oluşmaktadır. Yazarlar daha sonra, bu kısa gruplandırma ve sıralamayı göz ardı ederek, tek tek anılan tipleri açıklar. Dikkati çeken hususlardan biri, bu bölümde, kitabın başlığını da oluşturduğu gibi, 2004-2010 yılları arasında yapılan çalışmalarda

saptanan mezarların değil, fakat tüm alandaki tüm mezar tiplerinin bir arada değerlendirilmiş olmasıdır. Aslında böylesi bir genel değerlendirme, ufuk açıcudur ve böylece okuyucu Laodikeia Nekropolü’nde ortaya çıkarılan veya çıkarılacak olan bütün mezar ve gömüt tipleri hakkında ön bilgiye sahip olmaktadır. Bununla birlikte, bu bölümde terminolojik tutarsızlıklar, metnin devamında görülmektedir ve karışıklığa yol açmaktadır. Örneğin, Tonozlu Mezarlar grubu, cilt 1, sayfa 9’da “küçük dikdörtgen şeklinde tonozlu olanlar, yan yana sıralı olarak yapılmış tonozlu hücrelere sahip olanlar, iç kısmında yanda ve karşısında teknele nişli olanlar, bodrum ve zemin kattan oluşan tipler ile ortasındaki gezinti koridorunun iki yanında birçok örgü teknenin sıralandığı kompleks anıt mezarlar” gibi alt gruplara ayrılmıştır. Bu gruplar içinde değerlendirilen ve cilt 2’de detaylı incelenen mezarlarda ise, örneğin sayfa 837 ve 841’de “çift hücreli tuğla örgülü tonozlu mezar” - ki bu mezar, res.25’te yan yana sıralı olarak yapılmış tonozlu hücre mezar” adını alır, sayfa 839’da “traverten örgü tekneli tonozlu mezar”, sayfa 881’de “tonozlu hücre mezar” sayfa 883 ve 886’da sadece “tonozlu mezar”, olarak adlandırılmıştır. Bu grup içinde ilginç olan husus, bazı mezarların tabanları altında tonozlu hücrelerin yer alması ve bunlara üstten açılan kapaklı bölümlerden girilmesidir. Laodikeia Nekropolü’nde görülen mezar tipleri arasında üçüncü grubu mezar evler oluşturur. Bunlardan sadece bir tanesinin giriş kapısı korunagelmiştir, yıkıntılar içinde tespit edilebilen çatı blokları ile kaideli sütun ve konsollu başlıklara dayanılarak, bu tiplerin düz çatılı olduğu savlanmaktadır. Bu tipte mezarların Hierapolis ve Kolossai kentlerindedeki yoğun bulunduğu da belirtilmiştir. Dördüncü grup, Tapınak mezarları içerir. Burada, Hierapolis Nekropolü’ndeki örneklerden hareketle, üzeri kırma çatılı mezarlara ait

olduğu düşünülebilecek iki blok değerlendirilmektedir. Beşinci grupta avlulu mezar kompleksleri değerlendirilir. Bu tipe giren sadece bir örnek vardır; yan yana tonozlu iki mezar odası, avlu, avlu içindeki panel tekne mezar, örgü tekne mezar ve köşede bir sekiiyi içerir. Mimari açıdan uzun süreli kullanım gördüğü kesin olan bu mezar kompleksine ait buluntular, MS 1. yy'ın ikinci yarısından MS 3.-4.yy'a kadar uzanan bir döneme tarihlenmiştir. Bu bağlamda, mezar kompleksinin bir aile mezarı olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ayrıca, avlu içerisinde yer alan mezarların aynı dönemde yapılıp yapılmadıkları da kesin olmayıp, alanın farklı dönemlerde kullanımı ihtimalini de değerlendirmek gereklidir. Mezar tipleri içindeki altıncı grupta ise, kubbeli-arcosoliumlu mezarlar incelenmiştir. Öncelikle belirtilmesi gereken husus, kubbe konstrüksiyonunun Yunan-Roma dünyasına yabancı olmadığıdır. Nitekim, gerek erken dönemlerden Tümülsüz mezarlarda görülen bindirme tekniğindeki yalancı kubbeler, gerekse Pantheon'da ulaşılmış yetkin kubbeli konstrüksiyona sahip yapılar inşa edilmiştir. Ancak Laodikeia'daki örnekler gerçek anlamda kubbe olmayıp, pandantiflerle desteklenen farklı bir çatı örtüsüdür. Bu tip yapılarda, duvarların köşelerinden yükselen pandantifler tepede birleşir; aslında tam bir haç tonoz ya da başka bir deyişle çarpaz tonoz uygulanmış olur. Bunun üzerine kaba bir harç yapıldıktan sonra, üzerine genellikle kırma çatı uygulanır. Bu bağlamda kubbeli-arcosoliumlu mezar ifadesi tamamen yanıltıcıdır. Aslında bu tip mezarlar, yayında bahsedildiği gibi Elaiussa Sebaste, Korykos ve Anemourium'da görülmektedir ancak onlardan çok daha önce, İtalya Yarımadası'ndaki Isola Sacra ve Vatikan nekropolislerinde belirgin bir biçimde görülmektedir ve bunlar ayrıntılı bir şekilde yayımlanmışlardır. Bu mezar tiplerine başka örnekler ise bölgesel olarak nispeten yakında bulunan Perge Batı Nekropolisi'nde ortaya çıkarılmış ve yayınlanmış "ev tipi" mezar yapılarıdır. Arcosolium uygulamasının olası çıkış noktası ise Kilikia Adrassos'taki Geç Hellenistik-Erken Roma dönemine tarihlenen örneklerdir ki bu durum, belki de arcosolium geleneğinin Anadolu kökenli oluşuna işaret eder. İnhumasyon geleneğinin doğudaki çoğu yerleşme gibi Anadolu'da yoğun bir biçimde uygulanması ve Romanizasyon süreci olasılıkla bu mezar evlerin yapımını hızlandırmıştır. Bu tip mezarlarda var olduğu söylenen fresklerdeki bezemelerde gül çiçeklerinden ziyade, gelincik çiçekleri söz konusudur ve ikonografik olarak öte dünya ve sonsuz uyku inancının bir ürünüdür. Laodikeia Nekropolü'nde görülen mezar tipleri içinde değerlendirilen dromoslu yer altı mezarları hypogeonlar yedinci tip olup, henüz kazısı yapılmamıştır. Örgü tekne mezarlar ise sekizinci sırada değerlendirilmiştir. En yoğun gruplardan biri olan bu tip, panel tekne,

kireç harçla tutturulan taş ve tuğla olmak üzere üç alt tipe ayrılmıştır, kapakları da değişiklik gösterir. Sekizinci grup, pişmiş toprak silindirik mezarları içerir. Bir tek örneği bulunan bu mezar, buluntusu olmakla birlikte, kesin bir şekilde Augustus dönemine tarihlenmiştir. Yakın benzeri olarak bölgeden Attouda ve Trapezopolis nekropolünden benzer örnekler sunulmuştur. Bir başka tekil örnek, dokuzuncu grupta değerlendirilen pişmiş toprak küvet mezardır. Bu tip mezarların analogileri de Myrina Nekropolü'nden sağlanmıştır. Üstü tuğla kapakla kapatılmış olan bu mezarın da buluntusu yoktur ve o da kesin bir şekilde MS 1. yy. ortasına tarihlenir. Lahitler, Laodikeia Nekropolü'nde görülen bir başka önemli grubu oluşturur. Bunlar malzemesine göre, traverten, fosil traverten ve mermerden yapılanlar olmak üzere gruplandırılmıştır. Kabartmalı ostothekleri de içeren bu grupta, kabartmalı girlandlı lahitlerde, "akanthus rozetler içinden çıkan Eroslar, girland çelenklerinden meyve yiyen kuşlar, sphenks ve griphonlar üzerinde betimlenen Eros ve Nike gibi süslemeler" in Laodikeia atölyesine özgü olduğu belirtilmiştir. Yukarıda anılan kabartmalar, Roma İmparatorluğu'nun son derece geniş coğrafyası içinde, bölgesel farklılıklarla tekrar edilmiştir. Bilindiği gibi lahit atölyesi kavramı oldukça tartışmalı ve görecelidir. Örneğin, girland çelenklerinden meyve yiyen kuş figürleri, Dokimeion atölyesine ait çoğu lahitte kendini gösterir. Akanthus rozetler içinden çıkan Eroslar, az sayıda da olsa, Side'de de görülür. Laodikeia lahitlerinden bir başkası üzerinde yer alan (bkz. Res. 55) ve olasılıkla lahit içine gömülenlerin portre büstlerinin yer aldığı bir örnek ise, bu büstlerin bir tondo/madalyon içinde yer alması kent Roma izlerini taşır. Bu bağlamda, az sayıdaki örnekten yola çıkılarak, Laodikeia lahit atölyesinin varlığından söz etmek oldukça güçlü bir ifadedir. Kabartmalı lahitlerin "U"planlı ya da tek olarak anıtsal mezarların içine yerleştirildiği söylenmektedir ki, mezar anıtları içinde böylesi bir yapı veya oluşumdan bahsedilmemektedir. Bu grupta anlaşılması en zor olan ifade ise, "kapı üzerine yerleştirilen lahit"lerde görülmektedir ve bunlar üzerindeki kapı betimlemelerinin öbür dünyaya geçişi ifade ettiği söylenir. Onbirinci grup kiremit çatma mezarlardan oluşmaktadır. Alt gelir grubuna ait olduğu belirtilen bu mezar tipi, nekropolün genelinde en yaygın grubu oluşturur. Buluntular itibarıyla Erken Hellenistik Dönem'den, Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanılmıştır. Genellikle inhumasyon, bazılarında yerinde kremasyon yapılmış, bu durumda üzerleri sonradan kapatılmıştır. On ikinci grup urnaları içerir. Temelde kremasyon için kullanılmış olan kaplar, alanda bir ayrımı gözetilmeksizin uygun bir yere yerleştirilmiştir. Bazılarının örgü tekneler içinde bulunması ise son derece dikkat çekicidir. Bununla birlikte, inhumasyon gömütün yanında

kremasyon kaplarının bulunması, yazarlar tarafından “başka bir yerde ölmüş kişinin küllerinin yakılması, urnaya konularak ailesinin yanına getirilmesi” şeklinde açıklanması ise doğru olamaz; zira yoğun kullanılan bir nekropol alanında tüm tiplerin bir arada görülmesi son derece doğaldır. Laodikeia nekropolünde görülen mezar tiplerinden son grup basit toprak mezarları içerir. Hatalı bir terminoloji kullanılmış, olasılıkla toprağa gömme ifade edilmeye çalışılmıştır. Nitekim söz konusu mezarlardan biri, ikinci cilt olan katalogda “düz kiremit örtülü mezar” şeklinde tanımlanır ve bu da metnin genelindeki terminolojik tutarsızlığı gözler önüne seren bir başka örnektir. Bu bölümün sonunda Laodikeia Nekropolü ile Hierapolis Nekropolü’nün mezarlarının özet bir karşılaştırması sunulur. Bu kısım, gerçekten bir özet niteliğinde olup, temelde vurgulanan husus kullanılan malzemelerin farklılığıdır.

Yayının dördüncü bölümü, “mezarların yapımında kullanılan malzemeler” başlığını içerir. Bu bölümde, nekropolün tümünde kullanılan malzemeler ile ilgili bilgiler verilmiştir. İlginç olan bir konu, mezarlarda yapılacak dinsel törenler için kullanıldıkları düşünülen bomos-mezar altalarının varlığıdır. Silindirik formdaki bu altaların “kişinin ismini içermesi, kut-sallaştırıldığı ve öbür dünyada tanrısının yanında daha büyük mertebe kazanacağı inancına hizmet ettiği” ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bu bölümün ağırlık noktasını yerel üretim kiremitler oluşturmaktadır. Kiremitler, mezarda kullanılan diğer malzemelere göre tarihlendirilmişlerdir. Yerel atölye işaretleri bu kiremitler üzerinde bulunmaktadır ki bu, daha sonra yapılacak çeşitli araştırmalara ışık tutacak nitelikte bir malzeme grubudur.

Laodikeia Nekropolü beşinci bölüm, “Freskler” başlığını içerir. Son derece özet bir şekilde, nekropoldeki avlulu tonozlu mezar komplekslerinde, tonozlu mezarlarda, örgü teknelerde görülen freskler tanımlanmıştır. Bunlarda genellikle rastgele serpiştirilmiş güllü dallar, nar ve kalp, girland çelenkler, yapraklı dallarda güller, kuş ve insan figürlerinin betimlendiği belirtilmektedir. Bu çiçeklerin mezar içinde yatan kişiyi cennette ebedi yaşamda dinleniyor görüntüsü verdiği ifade edilmiştir. Gül dalı üzerindeki kuşlar cennet bahçesini, hizmetçi figürleri de cennette ölüye yapılan hizmeti, Victoria cennetin müjdelenmesini temsil etmektedir.

Yayının altıncı bölümü “Mezar stelleri ve Mezar yazıtları” başlığını içermektedir. Nekropol alanında “enine ya da dikine” mezar stelleri bulunduğu, bunların kabartmalı ve yazıtlı olmak üzere iki grupta değerlendirildiği belirtilmiştir. Son derece genel bir tanıtımı içeren bu bölüm, konu başlığıyla pek de uyumlu

olmayan ve Laodikeia Nekropolü’nün genel özelliklerini anlatan birkaç cümlelik bir paragrafla sona erer.

Bundan sonraki yedinci bölüm, ölü gömme geleneklerini içerir. Önce geometrik dönemden görülen gömme gelenekleri, cesedin hazırlanması (prothesis), nekropole taşınması (ekphora) safhaları açıklanır. Mezar başındaki şölen (perideipnon) ve yıllık anma törenlerine (genesia) değinilir. Bundan sonra Laodikeia Nekropolü’nde sürekli kullanım olduğu bildirilir. Bu mezarlarda inhumasyon ve kremasyon uygulanmış, kayıkçı Kharon’a verilmek üzere cesedin ağzına yerleştirilmiş sikkeler bulunmuştur. Yine mezar başında yenilen yemeğe ait kapların da mezar içine veya yanına konulduğu tespit edilmiştir. Çeşitli hayvan kemiklerinin yine bu yemeklerle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Yayındaki sekizinci bölüm, “Laodikeia Nekropolünde Yıllara göre Çalışma Alanları” başlığını içerir. Bir rapor niteliği taşıyan bu kısım, yıl bazında kentin hangi nekropolünde, ne çalışma yapıldığı, kaç mezarın açığa çıkarıldığı gibi bilgileri içermektedir. Çeşitli grafiklerde, buluntular, sikkeler, mezar tipleri, gömüt sayıları, gibi veriler sunulmaktadır.

Dokuzuncu bölüm, Değerlendirilen Eserler’e ayrılmıştır. Bu başlık, eserlerin tümünün değil, sadece üzerinde çalışılan, tüm ve tüme yakın buluntular ile, kondisyonu iyi durumdaki eserlerin değerlendirildiğini gösterir. Nitekim, ikinci cildi içeren Katalog’a alınmamış mezar kontekstleri görülmektedir (bkz.s.576, M23). Bu bölümde eserler, malzemesine göre gruplandırılmıştır. Pişmiş topraktan yapılanlar, diğer malzeme gruplarına nazaran daha dikkatli çalışılmıştır. Ancak, kanımızca analogiler yetersizdir. Örneğin unguentarium tipolojisinde ilk tip olarak sunulan UN.T.1.a, Pergamon veya daha büyük olasılıkla Sagalassos malı olup, Erken Roma İmparatorluk Dönemi’ne, yaklaşık MÖ 1.yy’a tarihlenir. UN.T.1.c, UN.T.3.g ve benzeri unguentariumlarda, ağız kenarında görülen akıtma boya değil, ağzın astara daldırılması ve ters çevrildikten sonra astarın eserin boynuna doğru akmasından kaynaklanan bir uygulamadır. Pişmiş toprak buluntular arasında kremasyon kapları dikkat çekici bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada değerlendirilen KR.T8, aslında bir güveç/ pişirme kabı olup, analogisi zaten bunlarla sağlanmıştır. Bu bağlamda, nekropol alanında sadece kremasyon için özel kapların kullanılmadığı, pişirme kaplarının da duruma göre kremasyon kabı olarak işlevsellik kazandığı sonucuna varılır. Pişmiş toprak eserler arasında saptanan bir eksiklik, amphoralarda görülmektedir. Nekropol alanı içinde bulunmuş damgalı amphora kulpları değerlendirme dışı bırakılmış, sadece kuzeydoğu nekropolünde 2006 yılında bulunmuş bir adet tüme yakın

amphora incelenmiştir. Cam eserler ise, unguentariumlarla başlayan ve sürahilere kadar devam eden bir sistemde tipolojik ayrıma tabi tutulmuştur. Halbuki, aynı işleve sahip farklı tiplerden ancak bir tipoloji oluşturulabilir. Keramik ve cam eserlerdeki, nispeten özenli ve analoji bulunmaya çalışılarak hazırlanmış bu grubun ardından, metal eserler değerlendirilmiştir. Ancak bunların da seçilmiş örnekleri ve grupları içerdiği anlaşılır, örneğin strigilislerden burada bahsedilmemiş, onlar aşağıda anılacağı gibi “Diğer Eserler” kapsamında değerlendirilmiştir.

Değerlendirilen eserler arasında dördüncü grubu bir örnekle mermer eserler başlığı altında incelenen bir “krem kabı” temsil eder ve tarihlendirmesi, aslında bir öreke olan ve yazarlar tarafından “burgulu saç iğnesi” olarak adlandırılmış bir eser yardımıyla yapılmıştır. Bu noktada, aynı metinde bahsi geçen ve yazarlar tarafından “pişmiş toprak, cam ve metal kapların dışında, mezar hediyesi olarak bırakılan” tanımıyla okuyucuya sunulan “Diğer Eserler” başlığı altındaki saç iğnelere değinmek yerinde olacaktır ki, bundan sonraki buluntular malzemesine göre değil, işlevlerine göre gruplandırılmıştır. Kemik buluntular içinde baskın grubu oluşturan ve yazarlar tarafından “üst bölümü halka şeklinde yapılmış saç iğnesi” olarak tanımlanan eserler aslında birer öreke ve analoji yapılan Trinkl’in yayınında da öreke başlığı altında incelenmişlerdir. Anlaşılan, analogiler sadece fotoğraf benzerliği açısından gerçekleştirilmiş, asıl amaç olan tanımlama ve yorumlama kısmı eksik bırakılmıştır. sayfa 167’de değinilen ve dokumacılıkta kullanılan objeler arasında iğlere ait disk formlu ortası delik iğ halkaları, metnin kimi yerinde saç iğnesi tepeliği, kimi yerinde iğ halkası, kimi yerinde oyun taşı olarak kayda geçmiştir. Buluntularla ilgili sorunlar bunlarla sınırlı kalmaz. İki kemik parça da (no.119 ve 1565) işlenmiş kemik objeler olarak değerlendirilir. Hatta kullanım amaçlarının belirlenemediği ifade edilerek, bunların hayvan bacaklarının işlenmesiyle yapıldığı savlanır. Ancak Antik Çağ’da özellikle büyük baş hayvanların ön ve arka ayaklarının eklem yerlerinden kesilmesinin ardından kemik eşya yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Bu işlem, kemiğin yıkanmasının ardından iliğinin çıkartılarak içinin boşaltılması ve ardından bir tür testere yardımıyla kaba formun kesilmesini içerir. Laodikeia Nekropolü’ndeki bu iki örnek, aslında böylesi bir atölyenin atığıdır. Buluntulardan birinin mezar içinde ele geçmiş olması ise, aşağıda tekrar ele alınacağı üzere, *in situ* buluntu değerlendirmelerini gölgelendirmektedir.

Nekropolde bulunmuş eserler arasında belki de en baskın gruplardan biri sikkelerdir. Nitekim çoğu mezarın tarihlendirilmesinde mezar içi sikkelerden yararlanılmıştır. Ancak bunlarda da analogiler yetersiz olup,

hangi kentlere ait oldukları belirtilmemiş veya kısmen belirtilmiştir ki, kanımızca özellikle sikke çalışmalarında bu büyük bir eksikliktir. Değişik örnekler arasında, “yaprak pul sikke” olarak anılan 746-747 nolu eserler dikkati çeker. Bunlarda arka yüzün darp edilmediği belirtilmiş, ön yüzün negatifi oldukları söylenmiştir. Bilindiği gibi sikkeler, ticarete kullanılan birer aracıdır. Anı sikkesi gibi sikkeler bulunsa da, bunlar asıl amaçlarına hizmet etmeye devam ederler. Bu eserde ise, olasılıkla Augustus Dönemi’ne tarihlenen bir sikke üzerine altın varak veya levha yerleştirilmiş ve kalıbının çıkması sağlanmıştır. Bu tipte altın levhaya baskılar, en erken Ephesos Artemis Tapınağı’nda bulunmuştur. Kullanım amaçları kesin değildir, genellikle giysi apliği olduğu düşünülür; ancak Laodikeia Nekropolü’ndeki örneklerin buluntu yerleri, bir ipucu verebilecek niteliktedir. Nitekim metinde bunların bireyin başı hizasında bulunduğu belirtilmiştir olup, olasılıkla cesedin başında, üzerinde bu aplikler olan bir diadem ya da başlığa işaret etmektedir. Tutarsızlıklar arasında dikkati çeken hususlardan biri, sayfa 616’da görülür. Burada anılan mezar içindeki iskeletler dağınık ve tahrip olmuştur. Mezarda bulunmuş bronz sikkelerden biri MÖ 3.yy Klazomenai sikkesidir. Ancak akıntı toprakla buraya geldiği belirtilmekte ve yazarlar tarafından mezarın tarihiyle ilintilendirilmemektedir. Sayfa 732’de bu kez urna mezarın üst tabakasında bir çivi bulunmuş ve gerek çivi, gerekse kremasyon kabı için MS 1.yy’ın ikinci yarısı gibi kesine yakın bir tarih verilmiştir.

Mezar tarihlendirmesi, özellikle yoğun kullanılmış nekropoller için ciddi bir sorundur. Hangi buluntunun, hangi gömüte ait olduğunu belirleyebilmek dikkatli ve titiz bir çalışmayı gerektirir. Bunun yanı sıra, mezar içinde *in situ* durumdaki eserlerin tespiti de son derece önemlidir ve bizlerin o mezarı ve geniş anlamda ait olduğu nekropolü adeta “okumamızı” sağlar. Bu durumda, Laodikeia Nekropolü’ndeki *in situ* mezar kontekstleri biraz tartışmalı görünmektedir. L.07.MGV.M5 kodlu örgü tekne mezar bu duruma en iyi örneklerden biridir. Bu mezar, içi sıvalı ve freskli olup, batı ucunda ötelenmiş yetişkin bireylere ait kemiklerin bulunduğu bir mezardır. Mezar içindeki tüm buluntular, Caracalla dönemine tarihlenen bir sikkıyla, yine Caracalla dönemine (MS. 211-217) tarihlenir. Ancak, yukarıda değinilen ve atölye atığı olan kemik, aslında bu kontekstin karışmış olduğunun bir göstergesidir. Nitekim, yine *in situ* bulunduğu söylenen “baskı süslemeli kalıp parçası” olarak tanımlanmış, ancak Sagalassos üretimi 1A150 form numaralı bardak parçası, MS 1-6.yy. arasında görülmektedir. Her iki eser de, belki anılan diğer eserlerle birlikte, büyük olasılıkla üstü açık olan mezar içine, akan toprakla girmiştir ve bu durumda ne *in situ*

kavramından, ne de bir konteksten bahsetmek doğru değil, ancak yanıltıcıdır.

Yayının onuncu bölümü, Kuzey Nekropolü üzerinde yer alan atölye alanlarını içerir. Laodikeia kentinin önemli bir dokumacılık merkezi olduğu, bu alanda yapılan boya atölyesine ait kalıntılardan anlaşılmaktadır; ancak yanı sıra, yukarıda da değinildiği gibi, bir kemik atölyesi de civarda bir zamanlar var olmuş olmalıdır. On birinci bölümde, 2004-2007 yılları arasında yapılan antropolojik çalışmalarda saptanan bulgular değerlendirilmiştir. Bu bulgulara göre Laodikeialıların refah seviyesinin yüksek olduğu ve her türlü besine kolaylıkla ulaşabildikleri saptanmıştır. Bireylerin kireçlenme, demir eksikliği, raşitizm ve kamburluk gibi hastalıklara sahip oldukları gözlenmiştir. İlk cildin son bölümünü, Genel Değerlendirme oluşturur. Bu son derece genel ifadeler içeren bir metindir. Kentin konumu, mezar tipleri, çeşitli nekropol alanları arasındaki refah seviyesine bağlı farklılıklar, mezar kontekstleri, yerel üretimler, genel bir şekilde ele alınmıştır. Bunun ardından, önce Kısaltmalar ve Kaynakça kısmı ve sonrasında son derece kaliteli görsellerin olduğu levhalar ve resimler gelir.

Şüphesiz, bir antik kentin nekropolünde çalışmak son derece zevkli ve öğreticidir. Binlerce yıl önce

gömülmüş bireylere ait, onlar tarafından kullanılan veya yakınları/ziyarete gelenlerce bırakılmış eşyalarla birlikte keşfetmek, arkeolojinin en heyecan verici taraflarından biridir. Ancak, aynı zamanda da son derece zordur; zira özellikle yoğun kullanım görmüş nekropollerde *in situ* buluntu durumunu saptamak yukarıda da anıldığı gibi, özenli bir çalışmayı gerektirir. Laodikeia Nekropolü, *in situ* buluntularıyla, yer yer açıklayıcı ipuçları taşır. Kimi mezarın hemen üzerine bırakılmış unguentariumlar veya pişme kapları, gerçekten gömü geleneği ile ilintili bilgiler sunar. Ancak yayının geneline bakıldığında, mezar dışındaki hangi tipte buluntuların ya da mezara hangi uzaklıkta ele geçen buluntuların o mezarla bağlantılı olduğu/olabileceği bilgisi iletilmemiştir. Bu durumda, istisnalar hariç, mezar dışında bulunup, mezar kontekstine dahil edilen buluntuların kesinliği kanımızca şüphelidir. *In situ* durumdaki malzemenin tümünün değerlendirilmesiyle, tek tek gömütlerin bize anlattıklarını okuyabilmemiz söz konusu olmaktadır. Bu da aslında bizi gömü geleneklerine ve söz konusu dönemde yaşayan insanların öte dünya inancına ulaştırır ki, aslında insanlık tarihine ait kültürel yapıyı anlamaya ve kurgulamaya çalışan arkeoloji disiplini ile varılmak istenen asıl nokta da budur.

Ş. Sedef Çokay-Kepçe

Arkeoloji Dünyasından

Salat Tepe Kazıları Işığında Salat Vadisi'nin Yerleşim Tarihi

Ilısu Barajı ve HES Projesi kapsamında yürütülen kurtarma kazıları, Dicle Nehri'ne kuzeyden birleşen Salat Çayı'nın Geç Miosen dönemde oluşturduğu seki üzerine MÖ 7. binde Erken Neolitik Dönem'den itibaren "Eski Cami Mevkii"nde yerleşildiğini ortaya çıkartmış (Miyake 2007; 2010), Geç Neolitik dönemde kullanılmış bir yerleşime rastlanmamıştır.

Kalkolitik Dönem

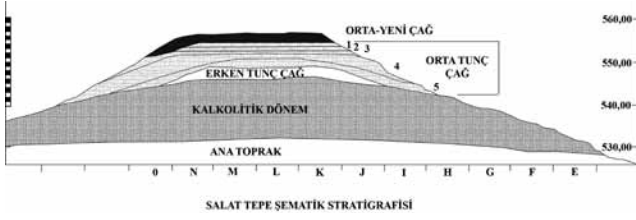
Salat Tepe'nin güney yamacında kazılan altı açmaya göre Kalkolitik höyük ortalama 20 m yüksekliktedir (528,20-548,40 m) ve farklı dönemlere ait mimari tabakalar kalın küllü katmanlarla ayrılmaktadır (Ökse 2011). Yapılar aynı duvarlar üzerine tekrar inşa edilmiş, çatılar hafif malzemedan yapılmış, sıvalı depolama çukurları ve ocaklar kullanılmıştır. Kaplarını elde biçimlendiren yerleşimcilerin materyal kültürü Kuzey Mezopotamya ile aynı özelliklere sahip olduğundan, Cezire kronolojisine göre tarihlenmiştir. Benzeri malzemenin Salat vadisinde birbirine 4,5 km mesafede üç alanda bulunması, tarımcı toplulukların varlığına işaret etmektedir.

Halaf-Ubeyd geçiş (MÖ 5200-5400) ve Erken Ubeyd (MÖ 5200-4500) Dönemi'ne tarihlenen pise duvarlı, hücre ve ızgara planlı yapılarda az Geç Halaf boyalıları ile Halaf motiflerinin Ubeyd tarzında boyandığı kaplar, yoğun Erken Ubeyd (Ubeyd 3) boyalılarına rastlanmıştır. Geç Kalkolitik 1 (MÖ 4500-4000) yapılarında pise duvarlarda yer yer standart olmayan ve saman katkı bulunmayan kerpiç bloklar kullanılmış, saman yüzeyli "Coba" kapları ve Geç Ubeyd (Ubeyd 4) boyalıları ele geçmiştir.

Geç Kalkolitik 2-3 (MÖ 4000-3500) yerleşiminde kerpiç ve pise duvarlı yapılar ile körük delikleri bulunan seramik fırını açığa çıkmış, Erken Uruk dönemine tarihlenen saman yüzeyli "Coba" kapları, taşçıklı monokrom kaplar yoğun olarak ele geçmiş, çok az saklı astar bezemeli parça ve devrik ağızlı Uruk kâselerine ait ağız parçaları bulunmuştur. Geç Kalkolitik 4-5 (MÖ 3500-3000) tabakalarında ele geçen taşçıklı tek renkli kaplar Geç Uruk dönemine tarihlenmektedir.

Erken Tunç Çağı

Bu döneme ilişkin bulgular Salat Çayı'nın Dicle Nehri'ne ulaştığı bölgede yer alan Aşağı Salat'ta

Salat Tepe'nin Şematik Kesiti ve Stratigrafik Dizilim

kazılmıştır (Şenyurt 2002; 2004). Geç Kalkolitik-Erken Tunç Çağı geçişi 7. tabakada bulunan proto-Ninive kapları ile temsil edilmiştir. Çark yapımı düz standart seramik, yüksek ayaklı çanaklar ve ağız kenarı kalınlaştırılmış bardaklar ile verev saklı astarla bezeli örnekler bu dönem için karakteristiktir. Erken Tunç IA/Erken Cezire 0 (MÖ 3000-2800) evresinde Kuzey Mezopotamya'da üretilen Ninive-5 seramiğinin erken evresine ait monokrom ve boyalı gruplar Aşağı Salat 6-4 tabakalarında bulunmuştur.

Erken Tunç IB-II (MÖ 2800-2600) boyalı ve kazıma bezemeli Ninive-5 (MÖ 2900-2750) Erken Cezire I, Salat Tepe'de ele geçen kazıma ve oyma bezemeli grup (Ökse – Görmüş 2006) ile metalik seramiğin birlikte bulunması Erken Cezire II, Cezire gri seramiği Erken Tunç III/Erken Cezire III (MÖ 2600-2300) için karakteristiktir. Erken Tunç IV/Erken Cezire IV-V (MÖ 2300-2000) evresini simgeleyen konik metalik bardaklar ve küresel şişeler Aşağı Salat'ta ve Salat Tepe'nin ETÇ-OTÇ geçiş tabakasında ele geçmiştir. Bu dönemde başlayan koyu ağızlı portakal rengi çanaklar ile kırmızı-kahverengi boya astarlı kaplar Orta Tunç Çağı'nda devam etmektedir.

Orta Tunç Çağı

Salat Tepe'de Orta Tunç Çağı yerleşiminin toplam 4 m kalınlıktaki (548,80-552,50 m) beş mimari tabakası belirlenmiştir. Orta Tunç Çağı I/Habur 1 (MÖ 2000-1800) evresinde 5. tabakada inşa edilen ince çakıl döşeli yollar çevresinde kırmızı, bej ve gri renkli ıslak kerpiçlerle döşenmiş duvarlı yapılar 4. tabakada yenilenerek kullanılmıştır. Orta Tunç Çağı'nın başında höyük konisi bu günküden küçük olmalıdır, dördüncü tabakada tepenin kenarları toprak, balçık ve kerpiç dolgularla genişletilmiştir. Bu tabakalarda kırmızı-kahverengi boya astarlı kaplar, pişirme kapları ile az sayıda Erken Habur boyalıları, koyu ağızlı portakal rengi çanaklar ve metalik kaplar kullanılmıştır.

Orta Tunç Çağı II/Habur 2 (MÖ 1800-1650) evresinde bu yapıların enkazı düzeltilerek inşa edilen 3. tabaka kerpiç yapılar, kazık ve direk yuvaları bulunan kerpiç tabanlar, ocaklar ve tahıl ambarları ve derin oval kuyu mezar ile temsil edilmektedir. Orta Tunç

Salat Tepe Açmaları Hava Fotoğrafı (Fotoğraf: Zahit Mungan)

Çağı III/Habur 3 (MÖ 1650-1550) evresinde tepe üzeri MÖ 18. yy sonlarına doğru tesviye edilmiş, balçık ile kaplanmış ve çakıl döşeli avlu ve sokağın çevresine standart kerpiçlerle 2. tabaka inşa edilmiştir. Depremle yıkıldığı anlaşılan bu tabakadan alınan radyokarbon örnekleri MÖ 17. yy'a tarihlenmiştir. Bu tabakanın kırmızı-kahverengi boya astarlı keskin gövdeli kapları ile Habur boyalılarının Salat Çayı üzerinde bulunduğu 3-4 km mesafelerdeki dört alan tarımcı topluluklara ait çiftliklerin varlığına işaret etmektedir.

Geç Tunç Çağı

Geç Tunç Çağı I/Habur 4a (MÖ 1550-1400) evresi, deprem enkazı düzeltildikten sonra, eski yapının üzerine inşa edilen 1 tabaka ile temsil edilmektedir. 2. tabakada kullanılan kapların yanı sıra Geç Habur boyalıları ile Nuzi boyalıları ve Mitanni Dönemi için tipik kap biçimleri bulunmuştur. Bu tabakanın yıkılmasından sonra tepe terk edilmiştir. Geç Tunç Çağı II/Habur 4b (MÖ 1400-1050) evresinde tepe üzerine kazılmış bazı tahıl depolama çukurlarında Standart Orta Assur kapları ele geçmiştir.

Demir Çağı

Tepe üzerine kazılan, büyük bölümü tahıl depolama çukurları, bazıları at nalı biçimli ocakları olan çukur evlerde Doğu Anadolu Erken Demir Çağının karakteristik el yapımı kapları bulunmaktadır (Ökse – Görmüş 2009). Bazı çukurlarda Orta Assur standart seramiğine de rastlanması, bu kapların bölgede MÖ 1050 yılından önce ortaya çıktığını, bazı çukurlarda Yeni Assur standart kaplarının da ele geçmesi, bu kültürün bölgede varlığını MÖ 7. yy sonuna kadar sürdürdüğünü göstermektedir. Bu seramik gruplarının Salat Çayı boyunca 2-4 km mesafelerde dört alanda bulunması, küçük kışlak veya çiftliklerden oluşan dokuyu yansıtmaktadır.

İki çukurda el yapımı seramiğin yanı sıra, İran'da Pers döneminde ortaya çıkan ve Yukarı Dicle havzasında Hellenistik Dönem tabakalarından bilinen (Köroğlu 2008) üçgen boya bezemeli kapların bulunması, bu kapların bölgeye Yeni Assur Dönemi sonundan itibaren gelmeye başladığı, ya da el yapımı kapların Hellenistik Dönem'e kadar kullanıldığını düşündürmektedir.

Orta-Yakınçağ

Ortaçağda tepe üzerine çok sayıda tahıl ambarı kazılmış, Yeni-Yakınçağ'da tepe üzerine kurulan geçici konutlara ait duvar parçaları ile yoğun ocak ve tandır kalıntılarına (552,60-554,60 m) göre tepe, bir kez daha göçerlerin geçici konaklama alanı olarak kullanılmıştır. Bu kalıntılar ve Yakınçağ'a ait mezarlık alanları tepe ve yamaçları kaplamıştır.

Kaynakça

- Köroğlu, K.
2008 "Yukarı Dicle Bölgesinde Yeni Asur Krallığı Sonrasına İlişkin Kültürel Değişimin Tanımlanması: Geç Demir Çağı ve Hellenistik Dönem'in İzleri", (eds T. Tarhan *et al.*), *Muhibbe Darga Armağanı*, İstanbul: 335-343.
- Miyake, Y.
2007 "Salat Cami Yanı: Dicle Havzası'nda Çanak Çömlekli Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme", (eds. M. Özdoğan – N. Başgelen), *Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, İstanbul: 37-46.
- 2010 "Excavations at Salat Cami Yanı 2004-2006: A Pottery Neolithic Site in the Turkish Tigris Valley", (eds. P. Matthiae – L. Nigro – N. Marchetti), *Proceedings of the 6th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East 2*, Wiesbaden: 417-430.
- Ökse, A. T.
2011 "Salat Tepe Kalkolitik Dönem Yerleşimi", *Karadeniz'den Fırat'a Bilgi Üretimleri. Önder Bilgi'ye Armağan Yazılar*, (eds. A. Öztan – Ş. Dönmez), Ankara: 269-298.
- Ökse, A. T. – A. Görmüş
2006 "Excavations at Salat Tepe in the Upper Tigris Region: Stratigraphical Sequence and Preliminary Results of the 2005-2006 Seasons", *Akkadica* 127: 119-149.
- 2009 "Nomadic Way of Life in the Early Iron Age: A Study on the Evidence from Salat Tepe in the Upper Tigris Region", *Proceedings of the XIIth Symposium on Mediterranean Archaeology*, (ed. H. Oniz), BAR S 1909, Oxford: 165-172.
- Şenyurt, Y.
2002 "Aşağı Salat 2000 Kazıları", (eds. N. Tuna – J. Velibeyoğlu), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları 2000*, Ankara: 671-697.

- 2004 "Aşağı Salat 2001 Kazıları", (eds. N. Tuna *et al.*), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları 2001*, Ankara: 641-668.

A. Tuba Ökse

Hititlerin Önemli Kült Merkezlerinden Biri Olan Tahirpa Kenti Üzerine Yeni Bir Değerlendirme

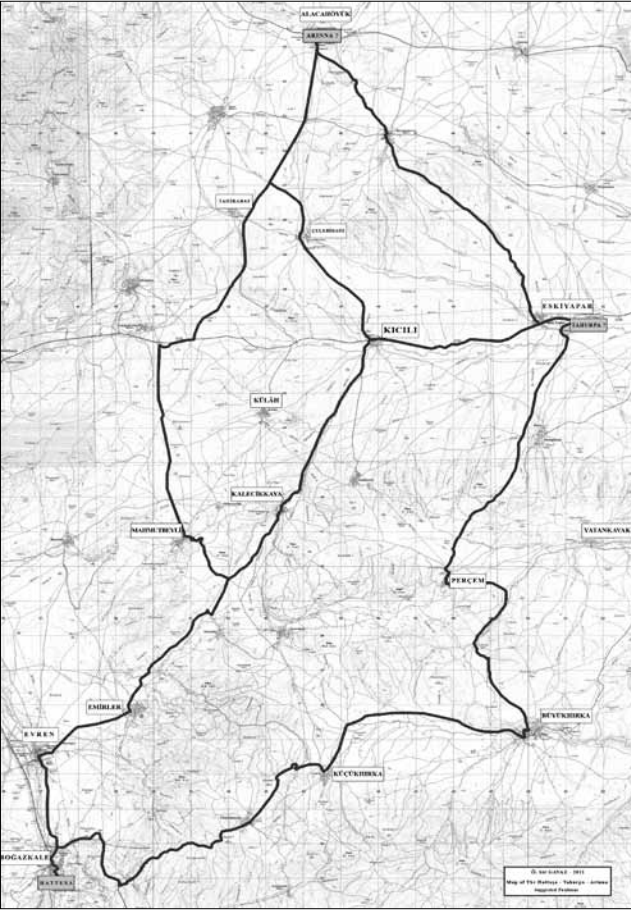
Şimdiye kadar Tahirpa kent adının lokalizasyonu ile ilgili yapılan çalışmalar, Tahirpa'nın Hattuşa'nın güneyinde ya da güney doğusunda aranması gerektiğine işaret etmektedir. Karasu, Tahirpa'nın Hattuşa'nın kuzeyinde ya da kuzey doğusunda yakın bir yerde aranması gerektiğine işaret etmiş fakat belirli bir öneride bulunmamıştır (Karasu 1988: 424).

Bayram metinlerine göre Tahirpa;

- AN.TAH.ŞUM^{SAR} bayramı sırasında kral, Tahirpa'ya gider ve daha sonra Tippuwa yolu ile Hattuşa'ya geri döner.
- nuntarriyašhaš* bayramı sırasında kral, Katapa'dan Hakkura ve Tataşuna kentlerine de uğrayarak Tahirpa'ya oradan da Arinna'ya geçer. Bayramın ikinci turunda ise kral Katapa'dan, doğrudan hiçbir yere uğramadan Tahirpa'ya geçer ve buradan Hattuşa'ya devam eder.
- nuntarriyašhaš* bayramı sırasında kral ve kraliçe birlikte Tahirpa yolu üzerinden Arinna'ya giderler. Kraliçe Tahirpa'ya geri döner ve buradan Hattuşa'ya geçer. Kral ise Arinna'da geceledikten sonra ertesi gün Hattuşa'ya geçer.

Bayram metinleri incelendiğinde; Tahirpa'nın Hattuşa-Arinna ve Katapa üçgeninde merkez bir istasyon görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim kral hem Katapa'dan Hattuşa'ya giderken hem de Arinna'dan Hattuşa'ya giderken Tahirpa üzerinden yoluna devam etmektedir. Burada yeri gelmişken değinmemiz gereken önemli bir nokta Arinna'nın yeri ile ilgilidir. Hem incelediğimiz kült gezilerini içeren çivi yazılı metinler hem de yaptığımız arazi çalışmaları sonucu oluşturduğumuz kült gezi haritası, 1992 yılında Dr. Erkut tarafından önerilen Arinna=Alacahöyük eşitliğine destek vermemizi sağlamıştır (Erkut 1992: 165). Arinna'yı Alacahöyük'e yerleştirdiğimiz takdirde Tahirpa'nın konumu daha net olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kült gezilerini içeren bayram metinleri, bölgede 1/25.000'lik haritalar yardımı ile yapılan arazi gezileri ve bölgedeki kazı ve yüzey araştırmalarının dikkate alınması sonucunda, şimdiye kadar araştırmacılar tarafından önerilmemiştir. Ancak kanımızca en uygun

Hattuša-Tahurpa-Arinna Muhtemel Güzergâhlar

teklif: Tahurpa=Eskiyapar eşitliğidir. Eskiyapar, Hattuša ve Alacahöyük güzergâhı arasında çok önemli bir konumda yer alır.

Coğrafi olarak baktığımızda Eskiyapar, geçiş yollarının üzerinde bulunduğu için bir istasyon görevi görmektedir, Alacahöyük ise geçiş yollarından daha içerde olmasından dolayı izole bir kült merkezi izlenimi vermektedir. Tahurpa, kült gezileri sırasında kralın sürekli uğradığı ve yukarıda belirttiğimiz gibi önemli kült merkezlerinin arasında ortak bir mevkide bulunmaktadır. Arinna ise, kralın ziyaret ettiği, Hititlerin baş tanrıçası Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın şehri olarak büyük önem taşımasına rağmen istasyon şehir olma özelliğinden yoksundur. Hitit kült merasimlerinden öğrendiğimiz üzere; kral, Hattuša'ya dönerken ve Hattuša'dan Arinna, Katapa, Tippuwa şehirlerine giderken Tahurpa yolunu kullanmaktadır. Arinna ise korunaklı bir dini merkez görünümündedir. Arinna ile Hattuša arasında Tahurpa yolundan ayrı olarak bir yol daha bulunmaktadır. Fakat bu yol üzerinde kralın başka bir kült merkezine uğradığına dair kayıt bulunamamıştır.

Kült gezileri sırasında gidilen yerlerin birbirine olan mesafesi ile ilgili tahminlerimizi yaparken dikkat ettiğimiz bazı noktalar şunlardır:

- Gidilen yerlerin Hattuša'nın çevresinde birbirine en fazla bir günlük mesafede yer alan merkezler olması gerekmektedir. Çünkü kral sabahın erken saatlerinde –bayram törenlerinin programı niteliğinde olan tabletlerde geçen *lukkattima* “ertesi gün”: *luk-/lukk-* “aydınlanmak, sabah olmak, şafak sökmek” fiilinden türemiştir. *lukkatta-* *lukkatti-* ise “hava aydınlandığında, sabah olduğunda, şafak söktüğünde” anlamlarına gelmektedir– bir merasim konvoyu ile birlikte yola çıkmaktadır. Gittiği yerlerde ise hava kararmadan gerekli kült işlemlerini gerçekleştirmekle mükelleftir. Kral bazen çok farklı bir güzergah izleyerek başkente geri dönmektedir. Demek ki başkent çevresinde bir daire çizmektedir.
- Bir atın tek başına bir günde kat ettiği yol ile arabaya koşularak konvoy halinde kat ettiği yol çok farklıdır. Ayrıca bir savaş atı ile merasim atının kat edeceği yol da farklıdır. Bu durumda savaş ya da sefer sırasında kat edilen yolun mesafesi, merasimler sırasında oldukça uzamaktadır. Bu dikkate alındığında kat edilecek yolun günlük yaklaşık 30 km'yi geçmemesi gerekmektedir.
- Kült gezileri sırasında kullanılan ulaşım araçları (*GIŞGIGIR*, *GIŞhuluganni*, *GIŞMAR.GİD DA*) yüksek ve engebeli yerlere giderken, ya da düzlük bir arazide kullanılırken farklılık göstermektedir.
- Arazide bir kişinin bir yerden bir yere giderken kat ettiği mesafe dikkate alınmıştır. Bir insanın normal yürüyüş mesafeleri aşağıdaki gibi belirtilmektedir:
  - Yol (açık engelsiz) 1 saat 5 km
  - Hafif çalılıklı arazi 1 saat 4 km
  - Ormanlık ve sık ormanlık 1 saat 2.5-3 km
  - Seyrek ormanlık arazi 1 saat 3.5-4 km
- Selçuklu Sultanları ve yüksek rütbeli devlet adamları, büyük ticaret yolları üzerinde hemen her menzillik mesafede –bir menzil yaklaşık olarak 30-40 km– bir kervansaray yaptırmışlardır. Bu kervansaraylar, yiyecek, içecek, dinlenme gibi ihtiyaçların giderilmesi ve atların bakımı gibi birçok hizmet vermektedir.

Bütün bu bilgiler göz önünde tutularak, Tahurpa Hattuša'ya en fazla bir günlük mesafede aranmalıdır. Kral, havanın aydınlanması ile birlikte Hattuša'dan yola çıktığında en fazla 5-6 saatte ulaşabileceği burada merasimi gerçekleştirdikten sonra geri dönebileceği kadar yakın mesafede olmalıdır. Tahurpa ayrıca Arinna ve Katapa şehirlerine de en fazla bir günlük mesafede olmalıdır. Bu süre için 25-30 km'lik mesafeler uygundur.

Tahurpa aynı zamanda bir Hatti şehridir. Soysal tarafından hazırlanmış Hattice sözlükte Tahurpa şehrinin Hattice karşılığı olarak, Ta-a-hur-wa ifadesi yer almaktadır (Soysal 2004: 735). Barjamovic'e göre de, Hitit şehri Tahurpa'nın Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki isminin Tah(u)ru(wa)/Tahruwa olması muhtemeldir (Barjamovic 2011: 264 dpn. 1044). Bu açıdan, Tahurpa ile eşitlenecek yerin Hattiler zamanında iskân görmüş olması gerekmektedir. Eskiyaşar'ın Alacahöyük Kral Mezarları döneminde yani Hatti döneminde önemli bir merkez olduğu kazılardan edinilen belge ve bilgilerden anlaşılmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak Tahurpa=Eskiyaşar eşitliğine inanıyoruz.

“Hitit Kralları'nın Kült Gezileri ve Tanrılar için Düzenlenen Merasimler” başlıklı doktora tezinde geziler sırasında ziyaret edilen şehirlerin lokalizasyonu ile ilgili bazı önerilerimiz ve değerlendirmelerimiz olmuştur. Bunlardan biri de Tahurpa=Eskiyaşar eşitliğidir. Doktora tezimizi enstitüye teslim ettikten (04.08.2011) yaklaşık on beş gün sonra Eskiyaşar'da bulunan bir tablet parçasında Arinna'nın yanında Tahurpa isminin de geçmesi, (Sipahi 2012: 6), bu konudaki inancımızı daha da arttırmıştır. Ancak tablet küçük bir parça olduğundan gene de lokalizasyon konusunda dikkatli olmak gerekmektedir. Bu gelişme ile bölgede yaptığımız diğer lokalizasyon çalışmalarımız da hız kazanmıştır. Kazılar, yüzey araştırmaları ve yeni çivi yazılı belgelerin okunması ile aksi kanıtlanmadığı sürece, tarafımızdan yapılan yeni önerinin değerini koruyacağı ve alanda çalışma yapanlar için yararlı olacağı kanısındayım.

Kaynakça

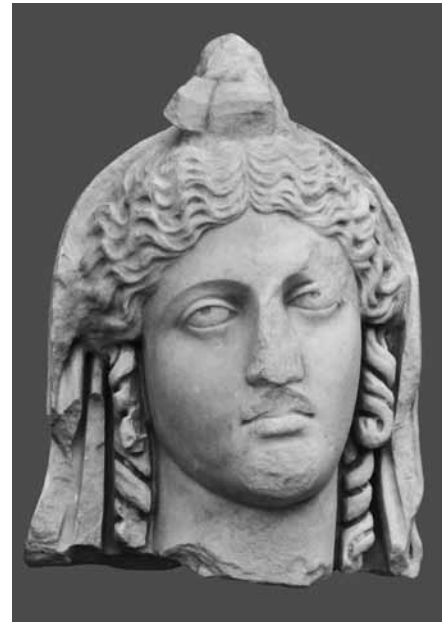
- Barjamovic, G.
2011 *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, Copenhagen.
- Erkut, S.
1992 “Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri”, H. Otten et al. (eds), *Fs. Sedat Alp*, Ankara: 159-165.
- Karasu, C.
1988 “nuntariyašhaš Bayramında Hitit Kralının Kült Gezileri”, *Belleten* 52: 409-428.
- Sipahi, T.
2012 “Yeniden Başlayan Eskiyaşar Kazısı ve Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 33: 1-7.
- Soysal, O.
2004 *Hattischer Wortschatz in hethitischer Textüberlieferung*, Leiden.

Özlem Sir Gavaz

Perge'nin Gezen Heykellerine Yeni Örnekler

Alt kısmı 1980 kazısında Perge güney hamamının “Klaudios Peison/Claudius Piso Galerisi”nde açığa çıkarılan, üst kısmı ise definecilerce kazılıp çeşitli el değişikliklerinden sonra New York Metropolitan Museum salonlarında ve Boston Museum of Fine Arts koleksiyonlarında beliriveren Herakles Farnese heykelinin öyküsü, 22 Eylül 2011 tarihinde üst parçanın ülkemize iade edilmesi ve tümlenen eserin 9 Ekim 2011 tarihinde Antalya Müzesi'nde törenle sergiye açılması üzerine, gerek güncel medyada, gerekse popüler nitelikli arkeoloji dergilerinde uzman olan ve olmayan kişilerce defalarca nakledilmiştir.

Herakles Farnese heykeliyle ilgili sevindirici “kavuşma” bu şekilde dillendirilirken, Perge Kazısı Başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun izni ve desteğiyle 2010 yılı heykeltıraşlık buluntuları üzerindeki çalışmalar sürdürülmekteydi: Güney hamamın palaestrasında bulunan kolossal Lucius Verus heykeline ait parçalar yayımlanmış, sütunlu caddelerin kavşağı çevresinde batı taraftan gelen eserler ele alınmaya başlamıştı. Bu buluntular arasındaki Isis başının (Antalya Mz. env. 2010/598) yayınına yönelik olarak Perge Arşivi'nde yaptığımız araştırma, başın 1973 yılında aynı kavşağın doğu tarafındaki Demetrios-Apollonios takı yakınında iki parça halinde ele geçen vücut ve kaide (Antalya Mz. env. 5.63.73 + 13.63.73) ile birleşebileceğini düşündürdü. Ancak, Antalya Müzesi'nde gerçekleştirmek istediğimiz birleştirme denemesi, söz konusu torso ve kaidenin 2002 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü emri üzerine, yine Perge'ye ait dört heykeltıraşlık buluntusu ile birlikte Isparta Müzesi'ne gönderilmesinden ötürü, mümkün olamadı.

Perge'den Isis başı, 2010 buluntusu (Antalya Müzesi env. 2010/598, Perge Kazıları Arşivi)

*Perge'den Isis heykeli,
1973 buluntusu
(Isparta Müzesi env.
4.5.02, Perge Kazıları
Arşivi)*

Bu durumda, gerekli izinler alınarak 15 Mart 2012 tarihinde Antalya Müzesi'nde bir mulaj çalışması yapıldı. Bu çalışma Dr. Özgür Turak ve şahsımın gözetiminde restorasyon teknikeri Nazım Can Cihan tarafından gerçekleştirildi. Isis başının kırık boyun yüzeyinden alınan silikon kalıptan elde ettiğimiz alçı

mulaj, ertesini gün Isparta Müzesi'ne götürülerek, daha önce birleştirilmiş vücut (Isparta Mz. env. 4.5.02) üzerinde denendi. Deneme, 2010 başının 1973 heykeline aşınmış kenarlar dışında kırık kırığa oturmasıyla, düşüncemizin isabetli olduğunu kanıtladı. 1973+2010 Isis heykeline dair makalemiz yayımlanmak üzere teslim edilmiştir.

Antalya Müzesi'nden Isparta Müzesi'ne giden diğer Perge buluntuları ise, iki erkek torsosunu (Isparta Müzesi env. 4.1.02 ve env. 4.3.02), başı eksik olan bir erkek heykelini (Isparta Müzesi env. 4.4.02) ve bir kadın torsosunu (Isparta Müzesi env. 4.2.02) kapsıyordu. Erkek torsolarından biri 1970 yılı çalışmaları sırasında tiyatrodan, erkek heykeli ve ikinci erkek torsosu –tıpkı Isis heykeli gibi– 1973 kazısında kavşakta, kadın torsosu ise 1984 kazısında Geç Dönem kapısı civarında açığa çıkarıldıktan sonra Antalya Müzesi'ne teslim edilmiş ve müze envanterine girmişti. Anılan buluntu yerlerinden ikisinde –sütunlu caddede ve tiyatrodan– halen çalışmalar devam ettiğinden ve 2012 yılında da devam edilmesi planlandığından, heykele ve torsolara ait yeni parçaların bulunma ihtimaline karşı, onlar da tekrar ayrıntılı olarak belgelenmiş ve mulajları alınmıştır.

Perge kazılarının çeşitli yıllarına ait beş heykeltıraşlık buluntusu, Herakles Farnese'nin üst kısmı gibi yasadışı bir yurtdışı gezisine çıkıp bütünüyle aykırı bir durum yaratmamakla birlikte, yaptıkları yurtiçi yolculukla bizleri bazı gerçekleri ve ilkeleri hatırlamaya davet etmektedir. Bilindiği gibi, özellikle kazıların uzun yıllar devam ettiği büyük antik kentlerde bir nesneye ait parçalar farklı zamanlarda

*Isparta Müzesi'nde
mulaj çalışması
(Perge Kazıları
Arşivi)*

açıya çıkabilmektedir. 2010 Perge kazısında bulunan Isis başının 37 yıl önce bulunmuş gövdeyle birleşmesi, bu bağlamda çok yeni, somut ve kritik bir örnektir. Bu durum, kazıların devam ettiği ören yerlerine ait buluntuların, kazı ekibinin kolayca ulaşım çalışmalarını sürdürebileceği, ören yeri yakınındaki bir müzede ve bir arada korunmasını zorunlu kılar. Aksi halde parçaların bir araya getirilmesi ve diğer birçok bilimsel çalışma, sekteye uğrayacaktır. Fakat bundan da önemlisi, eserlerin başka başka yerlere götürülmesi sonucunda arkeolojik bütünlüğün bozulmasıdır. Yine bilindiği gibi, kontekstlerin belirlenmesi birçok nedenden ötürü arkeolojik araştırmaların belkemiğini oluşturur. Titizlikle belgelenmiş olsalar dahi, buluntuların farklı yerlerde korunması, ister istemez bazı bilgi kayıplarına yol açacak ve kontekst bütünlüğüne zarar verecektir. Öte yandan, Perge'ye ait beş heykeltıraşlık buluntusunun 2002 yılından bu yana sergilendiği Isparta Müzesi ve onun kaynak alanı açısından da kanımca yarardan çok, zarar söz konusudur; müze gerçekte bölgesine ait olmayan buluntularla sanal bir “görüntü” yaratmak zorunda kalmıştır.

Söz konusu eserlerle ilgili olarak, kazı başkanımız Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu, Perge buluntularının korunduğu Antalya Müzesi'ne iade edilmelerine yönelik başvuruda bulunmuştur. Dileğimiz, dönüş yolculuğunun kısa zamanda tamamlanmasıdır.

İnci Delemen

“Yenikapı’nın Eski Gemileri” Fotoğraf Sergisi

2004 yılından beri Marmaray ve Metro Raylı Ulaşım Projeleri kapsamında Yenikapı şantiye alanında devam eden arkeolojik kurtarma kazıları on binlerce arkeolojik eserin yanı sıra dünyanın en geniş arkeolojik batık gemi koleksiyonunun ortaya çıkmasını sağladı.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nin yönettiği kurtarma kazılarına İstanbul Üniversitesi de farklı alanlarda bilimsel destek vermektedir. Edebiyat Fakültesi, Sualtı Kültür Kalıntılarını Koruma Anabilim Dalı ise kazı alanında bulunan batıklardan 27 adedi üzerindeki dokümantasyon, yerinden kaldırma ve koruma çalışmalarını üstlenmiştir. Halen devam eden çalışmalarda elde edilen verilerin bilim dünyasına sunumu kadar, kent halkının yapılan çalışmalar hakkında bilgilendirilmesi ve böylelikle kültür mirasımızın korunması bilincinin geliştirilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla yapılan etkinliklere bu yıl “Yenikapı’nın Eski Gemileri” başlıklı fotoğraf sergisi ile devam edilmiştir. Rahmi M. Koç Müzesi’nin evsahipliğinde düzenlenen sergi T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sualtı Kültür Kalıntılarını Koruma Anabilim Dalı işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Dr. Ufuk Kocabaş’ın danışmanlığındaki serginin küratörlüğünü Evren Türkmenoğlu üstlenmiştir. 20 Nisan-16 Eylül 2012 tarihleri arasında ziyarete açık olacak sergide; kazı alanını ve alanda açığa çıkarılan Theodosius Limanı’na ait rekonstrüksiyon çalışmasını

içeren lentiküler baskı, batıklar üzerinde yürütülen çalışmalardan görüntüler, ticaret tekneleri ve kadırğa tipi savaş gemilerine ait foto-mozaik çalışmaları ve belgesel kısa film gösterimi yer almaktadır.

Evren Türkmenoğlu

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı - 12

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı’nın on ikincisi, 2-4 Mayıs 2012 tarihleri arasında Vezneciler’deki Kuyucu Murat Paşa Medresesi’nde, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı’nın eski başkanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi eski Dekanı, değerli hocamız Prof. Dr. M. Taner Tarhan onuruna düzenlendi. Toplantıda İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri 2011 yılında yaptıkları kazı ve yüzey araştırmalarını, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını devam eden ya da tamamlayan genç araştırmacılar da çalışmalarını sundular.

Toplantı 2 Mayıs Çarşamba günü Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı tarafından yapılan konuşmanın ardından, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Özkan, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Oğuz Tekin ve toplantının onuruna düzenlendiği Prof. Dr. M. Taner Tarhan’ın yaptığı konuşmalarla açıldı.

Prof. Dr. Sevil Gülçür başkanlığında gerçekleşen ilk oturum, Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar’ın “Van-Tuşpa Kazıları” başlıklı bildirisinin ardından, Dr. Çiler Algül “Eski Buluntu Yerinden Yeni Sonuçlar: Papazgözü” adlı bildirisi ve Prof. Dr. M. Hamdi Sayar’ın “Eskiçağda Çukurova: Anadolu ile Mezopotamya Arasında Kültürler Köprüsü mü, Yoksa Kültürlerin Buluştuğu Kavşak mı?” başlıklı bildirisiyle tamamlanmış oldu. İkinci oturum, Prof. Dr. M. Hamdi Sayar başkanlığında, Prof. Dr. M. Taner Tarhan onuruna kısa bir konuşma yapan Prof. Dr. Haluk Abbaoglu’nun “Perge Kazı ve Onarım

Çalışmaları 2011” isimli bildirisinin ardından, İpek Dağlı (M.A.) “Nympheler ve Lykia’dan Nymphelere Adanmış Kabartmalar”, Prof. Dr. Elif Tül Tulunay “Nif (Olympos) Dağı Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları” ve Dr. Daniş Baykan “Nif (Olympos) Dağı Kazısı Metalürji Verileri ve Metal Buluntular” isimli araştırmalarını sundular. Mazeretinden dolayı katılamayan Prof. Dr. Sait Başaran başkanlığını yapması planlanan ilk günün son oturumu, Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran başkanlığında gerçekleştirildi. Orkun Kaycı (M.A) Aktopraklık Höyük: Kuzeybatı Anadolu’da Kalkolitik Dönem’in Başlangıcına İlişkin Bir Değerlendirme”, Arif Yacı (M.A.) “2011 Yılı Gelibolu Yarımadası Yüze Araştırması Sikke Buluntuları” ve Prof. Dr. M. Hamdi Sayar “Eskiçağda Trakya, B. Karadeniz, Marmara Denizi K. Ege Arasında Kültürleri Birleştiren Bir Havzanın Eskiçağ Kültür Tarihi Bakımından İncelenmesi” konulu çalışmalarını sundular.

3 Mayıs Perşembe gününün ilk oturumu, Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı başkanlığında Prof. Dr. Sait Başaran “Enez (Ainos) 2011 Çalışmaları”, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan “2011 Kırklareli Projesi” ve Dr. Emre Güldoğan “İTA Projesi Yüze Araştırması 2011” konulu bildirimlerini verdiler. Prof. Dr. Elif Tül Tulunay’ın başkanlığındaki ikinci oturum, Doç. Dr. Ufuk Kocabaş’ın “Yenikapı Batıkları Projesi 2011 Yılı Çalışmaları”, Namık Kılıç’ın “Yenikapı 12 (oniki) Batığı Konservasyon Çalışmaları” ve Yasemin Yılmaz’ın “Eski İstanbul’un Gömütlerinden Örnekler: Sirkeci-Sulukule-Yenikapı” adlı bildirileriyle tamamlandı. Mazereti nedeniyle katılamayan Prof. Dr. Gülsün Umurtak’ın yerine başkanlığını Doç. Dr. Ş. Sedef Çokay-Kepçe’nin üstlendiği ikinci günün son oturumu, toplantısı nedeniyle katılamayan Doç. Dr. Şevket Dönmez yerine Dr. Aslıhan Yurtsever-Beyazıt tarafından sunulan “Oluz Höyük 2011 Dönemi Çalışmaları”, Yrd. Doç. Dr. Emine Naza-Dönmez’in “Amasya Harşena Kalesi Kızlar Sarayı Kazısı 2011 Sonuçları”, Şebnem Yaman’ın “Eskiçağ Anadolu’sunda Anikonik Tapınım İşaret Eden Bir Kültür Objesi Olarak “Baitylos” ve Dr. Kemal Moetz’in “Coğrafi Bilgi Sistemleri Çalışması: Aktopraklık” başlıklı bildirimleriyle son buldu.

4 Mayıs Cuma günü, ilk oturuma rahatsızlığı nedeniyle katılamayan Prof. Dr. Ali Dinçol yerine Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı başkanlığında Prof. Dr. Gülsün Umurtak “Hacılar Büyük Höyük Kazıları-2011, Yrd. Doç. Dr. Hasan Peker “Kargamış Kazısı 2011 Sezonunda Hiyeroglif Yazılı Belgeler”, Ozan Özbudak 2007 Sondaj Çalışmaları Sonrasında Gelveri-Yüksek Kilise Çanak Çömleğinin Yeniden Tarihlendirilmesi” ve Doç. Dr. Erhan Bıçakçı “Tepecik-Çiftlik 2011 Yılı Çalışmaları” adlı bildirimlerini aktardılar. Günün

ikinci oturumuna Prof. Dr. İnci Delemen başkanlığında devam edildi. Prof. Dr. Mihriban Özbaşaran’ın “Aşıklı 2011” başlıklı bildiriyle başlayan oturumda Nurcan Kayacan (M.A.) - Prof. Dr. Nur Balkan-Atlı “Göllüdağ” ve Prof. Dr. Sevil Gülçür “Güvercinkayası 2011” konulu çalışmalarını sundular. Toplantının ve günün son oturumu Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu mazereti nedeniyle katılamadığından Prof. Dr. Sevil Gülçür başkanlığında gerçekleştirildi. Selin Önder’in (M.A.) “Zeus Panamaios, Zeus Labraundos ve Sinuri” adlı sunumunun ardından Dr. Müge Savrum- Kortanoğlu “Türkiye’de Höyük Yerleşmelerinin Korunması, Değerlendirilmesi ve Devamlılığının Sağlanması Sorunu: Tilmen Höyük Arkeolojik Park Örneği” ve Fethiye Sarıpelevan “Sualtı Arkeolojisi” konulu çalışmalarını aktardılar. Toplantı Prof. Dr. Sevil Gülçür’un kapanış ve teşekkür konuşmalarıyla sona erdi.

Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı’nda geçen senelerde olduğu gibi, içeriğini kazıların ve lisan-süstü çalışmaların oluşturduğu posterler sunuldu. Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar ve Rıza Gürler Akgün’ün hazırladığı Prof. Dr. Taner Tarhan ile ilgili posterle değerli hocamızdan ders almayan öğrencilere hocamızı tanıma olanağı sağladılar. Tuşpa-Van Kalesi Höyüğü 2011 Yılı Kazıları (Yrd. Doç. Dr. Erkan Konyar ve Rıza Gürler Akgün), Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi 2011 (Prof. Dr. Elif Tül Tulunay), Nif(Olympos) Dağı İşlikleri (Göknur Bektaş M.A), Nif(Olympos) Dağı Kazısı Koruma ve Onarım Çalışmaları(Öğr. Gör. Ceren Baykan M.A.), Aşağı Pınar 2011(Prof. Dr. Mehmet Özdoğan), Küçükçekmece Göl Havzası Kazıları 2011 (Dr. Emre Güldoğan), Aşıklı Höyük 2011(Necla Kurt), Güvercinkayası 2011 (Işıl Demirtaş - Pınar Çaylı), Yarımburgaz Mağarası Filmlerle Belgelenen Tahrifat(Yiğit Ozar-Yasin G. Çakan-Berkay Dinçer), Yenikapı Batıkları Projesi 2011 Yılı Çalışmaları (Doç. Dr. Ufuk Kocabaş), Yenikapı 12 Batığı Konservasyon Çalışmaları (Namık Kılıç), Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2011 Dönemi Çalışmaları (Yrd. Doç. Dr. E. Emine Naza-Dönmez), Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları 2011(Dr. Özgür Turak), Ainos 2011 Su Terazisi Nekropolü (Prof. Dr. Sait Başaran), Aktopraklık 2011(Doç. Dr. Necmi Karul), İznik Çini Fırınları Kazısı 2011 Yılı Çalışmaları (Yrd. Doç. Dr. V. Belgin Demirsar-Arlı) konulu posterler toplantıya renk kattılar.

Artık gelenekselleşen ve içeriğiyle bilimsel bir şölene dönüşen bu sempozyumun daha da çeşitlenerek uzun yıllar boyunca nitelikli bilimsel bilgi aktarımı ve paylaşımını sağlaması dileğimizdir.

Hasret Toper

Navisalvia (03-04 Mayıs 2012)

İstanbul Üniversitesi (İÜ) Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümünün Latin Dili ve Edebiyatı ile Eski Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalları tarafından her yıl düzenlenen Navisalvia: Dr. Sina Kabağaç'ı Anma Toplantısı'nın onuncusu 03-04 Mayıs 2012 tarihlerinde İÜ Edebiyat Fakültesinde gerçekleşti. On senedir devam eden ve artık bir gelenek haline gelen toplantıda bu sene 'Gizem, Kehanet, Büyü' konusu işlendi. Antikçağ ile bağlantılı konuları interdisipliner bir ortamda paylaşmak amacını güden toplantı, geçmiş senelerin görselleri ve öğrencilerin hazırladığı videolarla renklenirken, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Sanat Tarihi, Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji, Tarih ve Felsefe gibi bölümlerden değerli akademisyenlerin katkılarıyla zihinleri doyurdu.

Toplantı Prof. Dr. Güler Çelgin başkanlığında, Prof. Dr. Erendiz Özbayoglu'nun Romalı hekimlerin büyü tedavilerini anlattığı konuşmasıyla açıldı, Eskiçağ tarihçisi Mustafa Hamdi Sayar'ın Eskiçağ'da Kehanet ve Rüya yorumculuğu üzerine olan konuşmasıyla devam etti. Ankara Üniversitesi Latin Dili ve Edebiyatı kürsüsünden Dr. Çağatay Aşkit, Roma Cumhuriyet Döneminde Siyaset ve Kehanet başlığı altında Roma'da siyasetin en hareketli dönemlerinde *augur*'ların ve diğer bilicilerin politikada nasıl bir rol oynamış olduklarını bizimle paylaştı. Dr. Ekin Öyken'in konuşması ise Antikçağ'ın en önemli gizem kültü olan Bacchus hakkındaydı ve özellikle bu kültürün mühim bir kısmını oluşturan *ekstasis* kavramı etrafında şekilleniyordu. Tüm bu aydınlatıcı konuşmaların ardından ikinci oturum Prof. Dr. Bedia Demiriş başkanlığında, Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümünden Araş. Gör. Bergen Coşkun'un Antikçağ'da *daimon*'un tragedyalardaki ve felsefi metinlerdeki kullanımını karşılaştırarak yaptığı Kader Perisi mi? Şeytan mı? Antikçağ'dan Günümüze Daimon'un Gizemi başlıklı konuşmasıyla başladı. Dr. Eldar Hasanov Yahudilikte Gizem/Büyü ve Din ile Kesişmesi başlıklı konuşmasıyla ikinci oturumun ikinci konuşmacısı oldu. İlk günün son konuşması ise Türk modernleşmesi bağlamında tiyatro tarihimize bizi gezintiye çıkaran, Gizem, Kehanet ve Büyü'nün Tiyatromuzdaki Görünümü ve Osmanlı-Türk Modernleşmesiyle İlişkisi başlığıyla İÜ Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümünden Doç. Dr. Fakiye Özsoysal tarafından yapıldı.

Toplantının ikinci günü Sanat Tarihi kürsüsünden Prof. Dr. Uşun Tükel'in başkanlığında yine aynı kürsüden Dr. Seda Erol ve Dr. Serap Yüzcüller Arsal'ın Ortaçağ'da cadı adı altında kadınların uğradığı işkencelerden bahsettikleri Günah Keçisi Kadının Cadı olarak Portresi başlıklı konuşmalarıyla başladı. Ardından Ülkü Bayrak'ın Yenikapı kazılarında bulunan amforalar ve kurşun levhalarla ilgili yaptığı Yenikapı Kazıları'ndan Bir Grup Büyü Levhası Üzerine isimli konuşmasıyla devam etti, konuşma buluntuların büyü malzemesi olup olmadığı konusunda dinleyicilerle fikir alışverişi yapılmasına sebep oldu. İÜ Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalından Yard. Doç. Dr. Ferah İncesu'nun E.M. Forster'in eserinde Antikçağ'ın *siren*'lerinin nasıl belirdiğini incelediği, E.M. Forster'in "Sirenlerin Öyküsü"nde Gizem, Kehanet ve Büyü konuşmasıyla devam eden üçüncü oturum, yine Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümünden Yard. Doç. Dr. Sema Bulutsuz'un Modern Şiirde Simya başlıklı, Melih Cevdet Anday'a kadar uzanan geniş çaplı konuşmasıyla sonlandı. Sonuncu oturum Prof. Dr. Teoman Duralı'nın başkanlığında, Gökhan Yılmaz'ın özellikle Türk boylarındaki dini ritüelleri konu alan, "İrklamak" Ne demek? Eski Türklerin Gözüyle Kehanet ve Zamanın Başkaca Gizemleri Üzerine isimli konuşmasıyla başladı. Ardından Doç. Dr. Oktay Taftalı'nın modernitenin 'büyü' araçlarına değindiği Çağdaş Ayinler ve Güncel Büyü Unsurları isimli konuşması yer aldı. Mimar Sinan Üniversitesi Felsefe Bölümünden Doç. Dr. Cemil Güzey'in 'Similia similibus curantur' isimli konuşmasının ardından, son oturum Prof. Dr. Cengiz Çakmak'ın mimarının bireydeki etkisi üzerine yaptığı Mistik Duygu Açısından: Mimari ve Mekân konuşmasıyla son buldu.

Her açıdan oldukça doyurucu geçen ve artık kemikleşmiş bir dinleyici kitlesine sahip olan toplantının, ilgi çekici konularıyla daha nice on yıllar devam etmesini diliyoruz.

Bengü Cennet

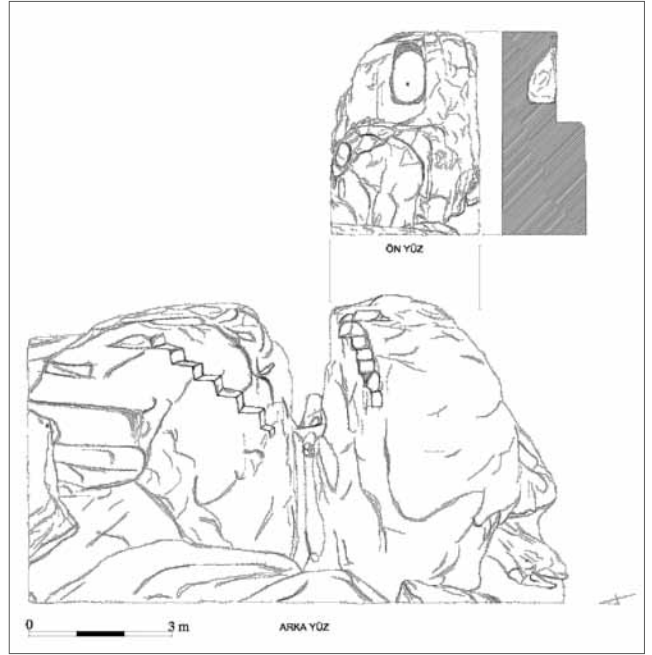
Kazı-Araştırma

Aksaray İli, Merkez, Ortaköy, Sarıyahşi, Ağaçören ve Eski İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması 2010-2011

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile ilk kez 2010 yılında başlayan yüzey araştırmamızın 2010 yılı çalışmaları 08.07.2010-27.07.2010, 2011 yılı çalışmaları ise 12.07.2011-31.07.2011 tarihleri arasında toplam 40 günlük bir takvim sürecinde gerçekleştirilmiştir.

İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda, orta Kızılırmak platosunun devamında yer alan kalkerli volkan tüflerinin meydana getirdiği arazi ile Tuz Gölü havzasının devamı olan ova üzerine kurulan Aksaray, bölgenin en eski yerleşmelerine ev sahipliği yapmış illerimizden biridir. Günümüzde Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Ankara ve Konya İllerinin çevrelediği bir alanda yer alan şehir, sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle geçmişte olduğu gibi bugün de ülkemizin en önemli kavşak noktalarından biridir. Antik çağda da Kapadokya Bölgesi'nin en önemli şehirlerinden birisi konumundaydı. Persler, Aksaray'ın da içinde yer aldığı bu bölgeyi işgal ettiklerinde buraya Katpatouka ismini vermişlerdir.

Aksaray'ın ilk adı ile ilgili ne yazık ki kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak sıklıkla tekrarlanan bir görüşe göre Hitit metinlerinde geçen "Ninaša/Nenešša" adının şehrin ilk ismi olduğu sanılmaktadır. Persler bölgeyi işgal ettiklerinde "Garsaura" olarak anılan kent, Hellenistik çağda Kapadokya Krallığı'na bağlanmıştır. Strabon döneminde bağımsız olan Kapadokya Krallığı'nın son kralı Arkhelaos eski Garsaura kentini yeniden kurarak buraya kendi adı olan "Arkhelais" ismini vermiştir. Bu dönemde Aksaray, bölgenin en önemli üç şehirden biriydi. Arkhelaos'un MS 17 yılında ölmesiyle İmparator Tiberius Kapadokya'yı bir eyalet olarak örgütler ve Roma İmparatorluğu'na katar. Daha sonra Claudius tarafından Roma kolonicileri yerleştirilen kent "Colonia Archelais" veya "Colonia Claudia Archelais" olarak adlandırılır. Bizans Dönemi'nde bu adın "Taxara" olarak değiştiği, Selçuklular Dönemi'ndeki Selçuknamelerde de "Aksera, Aksara" sözcüklerinin kullanıldığı bildirilir. Büyük olasılıkla da günümüzdeki "Aksaray" halini de bu son değişiklikten almış olmalıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Rumların kenti "Pigahelina" olarak adlandırdıklarını söyler. Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan Aksaray'a askeri bir üs kurar ve kente de "Darüzzafer (Zafer Yurdu)" adını verir. Yine bu dönemde verilen bir başka ad ise "Darüssüleha

Sarıyahşi-Sipahiler Açık Hava Kült Alanı

(İyilerin Yurdu / Salihlerin Yurdu)" dır.

Aksaray'ın geçmişinin Paleolitik Dönem'e kadar gidebileceği düşünülmektedir. Ancak yapılan araştırmalar kentin tarihinin en erken çanak çömleksiz Neolitik Çağ'a kadar indiğini, ayrıca o günden bugüne kadar da kesintisiz iskân gördüğünü ortaya koymuştur. Aksaray'ın kalıntı ve buluntu açısından zenginliği daha çok Prehistorik, Protohistorik ve özellikle de Bizans dönemleri olarak karşımıza çıkar. Kanaatimce bunun en büyük nedeni de bugüne kadar Aksaray'da yapılan ve de halen devam etmekte olan araştırma ve kazıların tamamına yakınının bu dönemleri kapsayan çalışmalar olmasıdır. Bunda belki de Aksaray'da Klasik, Hellenistik ve Roma Dönemlerine ait kent dokusunun yok denecek kadar az olması veya bu yöndeki düşüncelerin fazlasıyla etkili olmasını gösterebiliriz. Böyle bir olgu pek tabii ki bu dönemi çalışan araştırmacıların bölgeye ilgisiz kalmalarına sebep olmuş olabilir. Bizim bu projeye başlama nedenimizde, var olan bu boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalar yapmak ve bunları arkeoloji bilimine sunmaktır.

2010-2011 yılı araştırmamızın temelini de var olan bu boşluğu doldurmaya yönelik çalışmalar oluşturmuştur. Bu maksatla iki yılda tüm bölge hızla taranmış, elde edilen sonuçlara göre de gelecek yıllardaki araştırma planları oluşturulmaya başlanmıştır. Bu yüzden de araştırma alanlarını görebilmek için olağanüstü çaba harcadık. Bu süreç zarfında Aksaray Merkez, Eski, Ortaköy, Ağaçören ve Sarıyahşi ilçeleri ile bu ilçelerde yer alan 11 kasaba ve 15 köyde arazi

gezileri gerçekleştirildi. Yapmış olduğumuz araştırmalar Aksaray'la ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların neden daha çok Prehistorik, Protohistorik ve Bizans Dönemlerine dönük olduğunu bir kez daha açıkça ortaya koymuştur. Çünkü hemen her köyde karşımıza en az bir höyük çıkmış ve neredeyse bunların tamamına yakınında, kaçak kazılar dışında, bilimsel herhangi bir kazı çalışması yapılmadığı görülmüştür. İkinci sırayı yeraltı/yer üstü kaya yerleşmeleri ve mezarları, üçüncü sırayı da tümülüsler almıştır. Özellikle Bizans Dönemi'ne ait kaya yerleşmelerinin yoğunluğu Sarre'nin "Aksaray altın çağını Bizans ve Selçuklu dönemlerinde yaşamıştır" sözünü teyit eder niteliktedir.

Araştırmalarımızda, daha önce bilinen Nora antik kenti dışında, şimdilik klasik bir kent dokusuyla karşılaşmamıştır. Bunda höyüklerin birkaçı dışında hiçbirinde bilimsel kazıların yapılmamış olması en büyük etken olmalıdır. Bugüne kadar Aksaray'ın bizim çalışma alanımıza giren Arkaik, Klasik, Hellenistik ve Roma dönemi yerleşmeleri ile ilgili çok fazla bilgi ve bulguya rastlanılmadığı ve bu konuda büyük bir eksikliğin de olduğunu söyleyebiliriz. Sadece Roma Dönemi'ne ait ticari ve askeri yol kalıntı ve izlerine sıkça rastlanmaktadır. İki yıllık araştırmalarımızda eksikliği görülen dönemlere ait tespit edebildiğimiz en yoğun buluntu gurubunu höyükler üzerindeki seramikler oluşturmuştur. Seramikler dışında Ağaçören ilçesi ve Akçakent Kasabası'ndaki tespitlerimiz bizler için büyük birer umut kaynağı olmuşlardır. Çünkü bunlar; klasik kent dokusu anlamında, belki çok fazla olmasa da, Aksaray'da halen bilinmeyenlerin veya araştırılmayı bekleyen kalıntıların var olabileceğine dönük önemli tespitlerdir. Söz konusu bölgelerde keşfettiğimiz mezar ve mezarlık alanları da bu düşüncelemimizi destekleyen bir başka arkeolojik veridir.

Ağaçören ilçesi, Yağmurhüyüğü Köyü'nde rastladığımız mermer İon başlığı ile korniş bloğu parçası, bölgede Roma Orta İmparatorluk Dönemi'nde oldukça önemli yapıların bulunduğu bir antik kentin habercisi olmuşlardır. Tıpkı Merkez ilçeye bağlı Akçakent Kasabası ile Ağaçören İlçesi'ndeki kaya mezarları gibi. Bunlar dışında yine aynı yerleşim alanlarında rastladığımız MS 2. yy'a ait yazıtlı mezar stelleri de bu sonucu doğrular nitelikte olması bakımından fevkalade önem arz etmektedirler. Ağaçören'deki Taşkale ve Kederli Köyü'nde rastladığımız kaya mezarları Roma Dönemi'nde Anadolu'da birçok bölgede görülen kayaya oyu tek odalı tonozlu kaya mezarlarıdır. Mezarların tamamı soyulmuş durumdadır. Mezar odaları ise genelde iki veya üç klineli olarak düzenlenmiştir. Bu tip mezarların en yakın benzerleri özellikle komşu bölgeler olan Isauria, Lykaonia ve Kilikia'da karşımıza çıkar. Söz konusu bu mezarlar

Ağaçören-Taşkale Kaya Mezarı

bir yandan bölgede antik bir kentin varlığına işaret etmekte, öte yandan da bölgenin yakın komşuları ile olan ilişkilerinden fazlasıyla etkilendiğini açıkça göstermektedir. Merkeze bağlı Akçakent kasabasında ise Ağaçören'dekilerin tersine kaya oyu yeraltı oda mezarları ile karşılaştık. Mezarların tamamı tek odalı olup mezar odası düzenlemelerinde farklılıklar göze çarpar. Gidiriş Yolu mevkiindeki mezarın kare şeklindeki odasının duvarları oldukça düzgün, tavanı ise tonoz şeklindedir. Mezar odasının üç tarafına cesedin yatırılması için zemini düz olan kemerli nişler açılmıştır. Giriş ise kemerli bir niş görünümü kazandırılan cephenin ortasında bulunan açıklıktan sağlanmaktadır. Benzer cephe düzenlemelerine komşu Isauria, Lykaonia ve Kilikia Bölgesi kaya mezarlarında rastlamak mümkündür. Ağaçören'de olduğu gibi buradaki mezarlarda soyulduğu için ne yazık ki mezar içerisinde ve çevresinde hem mezarın kullanımı ile ilgili hem de tarihlenmesinde kullanabileceğimiz herhangi bir buluntuya rastlayamadık. Ancak buraya yakın olan Kepez Ören yerinde rastladığımız Roma Dönemi seramikleri ile müze bahçesinde bulunan ve buradan geldiği söylenen MS 2. yy'a ait olduğunu düşündüğümüz yazıtlı mezar steli bu bölgenin Roma Dönemi'ne ait bir yerleşim yeri olabileceğini göstermiştir. Bunun yanı sıra özellikle Isauria ve Lykaonia Bölgesi'ndeki Roma Dönemi'ne ait olan mezarlarla olan yakın benzerliğini de göz önünde bulundurduğumuzda buradaki mezarlarında muhtemelen Roma Dönemi'ne ait olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu mezarlar bölgenin ölü gömme kültü ve mezar mimarisine ışık tutmasının yanı sıra, kentin ilişkide olduğu bölgeler hakkında da yeni bilgilere ulaşmamızdaki çıkış noktalarımızdan birisi olmuştur.

Yüzey araştırmalarımız sırasındaki önemli keşiflerimizden biri de Sarıyahşi İlçesi, Sipahiler Köyü'nün yaklaşık 4 km güneybatısında, üzerinde basamaklar ve nişler bulunan bir ana kaya kütleli olmuştur. Engebeli bir arazide yer alan ana kaya kütleli üzerindeki düzenlemelerden anlaşılacağı üzere bu kayalık büyük bir

olasılıkla tanrıya sunuların yapıldığı bir açık hava kült alanı olmalıdır. Anadolu'nun farklı bölgelerinde gördüğümüz bu tarzdaki kült alanların bir benzerinin Aksaray il sınırları içerisinde karşımıza çıkmış olması, hem bu bölgede bir yerleşim yerinin varlığına işaret etmesi hem de bölgenin dini inançlarıyla ilgili yeni bilgilere ulaşılmasında hiç şüphesiz büyük katkı sağlayacaktır.

Bir başka antik kent dokusu ile ilgili değer taşıyan tespit ise Eski İlçesi'ndeki Çukuryurt Yaylası'nda kaçak kazı sonucu açığa çıkmış olan bir zemin mozağıdır. Siyah, beyaz, gri ve kırmızı renkli tessaraların kullanıldığı mozaik üzerinde, birbirlerinden ikili saç örgüsü bandıyla ayrılmış muhtemelen kare ya da dikdörtgen dizilerinin içinde değişik motifler bulunmaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla bu olası kare ya da dikdörtgen dizilerinden bir tanesinde birbirine bitişik olan sekizgenler içinde Solomon Düğümü (iç içe geçmiş elips halkalar), bir diğerinde ise basamak süsü betimlenmiştir. Bu haliyle mozaığın ne tür bir yapıya ait olduğunu ve gerçek ölçülerini söylemek mümkün olmadığı gibi tarihi konusunda da kesin bir şey söylemek çok zor. Ancak yine de görünenlerden yola çıkarak bu zemin mozağı muhtemelen Orta ya da Geç Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait önemli bir yapının zeminini süslüyor olmalıdır.

Nora antik kenti Aksaray İl sınırları içerisinde, ayakta kalabilen ve de kent dokusu özelliği taşıyan tek yerleşim yeri olmasıyla ayrı bir değere sahiptir. MS 6. yy'da tipik bir Bizans sığınma yeri olarak kurulan kentte sosyal ve dini yapılar halen görülebilir durumdadır. Farklı zaman aralıklarında çok defa araştırmalar yapılmış olan kentin geçmişinin Hellenistik Dönem'e kadar gidebileceği belirtilmekle birlikte Roma Dönemi'ne ait kalıntılar halen izlenebilmektedir.

Mehmet Tekocak

Alaca Höyük Kazısı – 2011

2011 yılı Alaca Höyük kazı çalışmaları 5 ana başlıkta planlanmıştır:

1. Kazı çalışmaları,
2. Temizlik ve Çevre düzenlemesi,
3. Jeofizik çalışmaları,
4. Laboratuvar çalışmaları (Restorasyon ve mimari küçük onarımlar, teknik çizim çalışmaları),
5. Araştırma yeni kitap yayını hazırlığı ve değerlendirme.

Bu plan doğrultusunda kazı 20.07.2011 tarihinde alandaki temizlik çalışmalarının bitmesiyle birlikte, höyüğün kuzey doğu yönünde XL-XLII/30-40 plan karesinde ve mabet-sarayın adytonu olduğu düşünülen

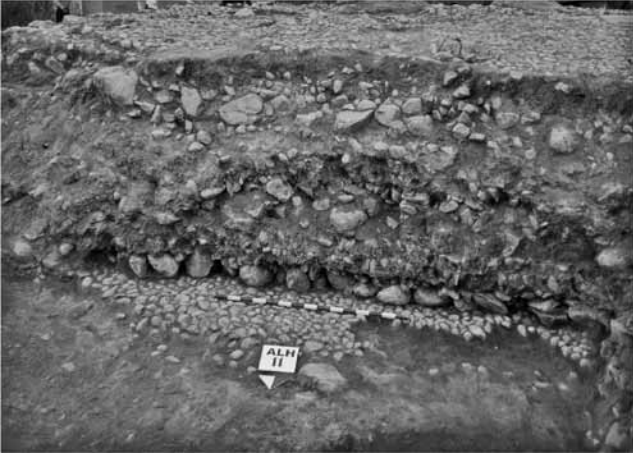

Alaca Höyük – Kazı Çalışmalarının Yapıldığı Alanın Genel Görünümü (XLII-XLVI/46-52 plan karesi)

alanın güneyinde çalışmalara başlanmıştır. II kültür katının 2. yapı katına (Hitit İmparatorluk Çağı) tarihlenen, Eski dönem Alaca Höyük Kazılarında açığa çıkartılan bir taş blokaj üzerinde, işlenmiş ve dağınık bir biçimde duran iri blok taşların (ortostadlar) amacının ve mimari yapısının anlaşılabilmesi ve tanımlanabilmesi, bu alanda çalışmalara başlama nedenidir. Blokajın üzerinde dağınık halde bulunan ortostadların devşirme olup olmadığı, 1983 öncesi kazılarında bu alandan mı? çıkarıldığı ya da çevre düzenlemesi sırasında mı? buraya getirildiği tam olarak anlaşılammıştır.

2011 yılında bu alanda yapılan çalışmalarda, eski kazılarda açığa çıkarılmış iri blok taşlara (ortostadlar) ilaveten blokajın üzerinden yuvarlandığı düşünülen ortostadlar dağınık bir şekilde açığa çıkartılmıştır. Devrilen taşlar yer yer blokajın çökmesine neden olmuştur. Taşların bir bölümü işlenmiş bir bölümü kabaca düzeltilmiş olarak tespit edilmiştir. Açığa çıkartılan bu ortostadların ve blokajın mimari çizimleri ve planları yapıldıktan sonra kazı alanı bu iri büyük ortostadların dağınık halde durması ve kazı çalışmalarının yapılmasına müsaade etmemesi nedeniyle, çalışmalara bu alanda son verilmiştir. Burada geçmiş dönemlerde açığa çıkmış ortostadlar ve 2011 yılı kazı sezonunda ele geçen ortostadlar mimari bir bütünlük vermemektedir. Ancak bu alanda genel olarak dağınık halde bulunan ortostadların bilgisayarda yapılacak bir çalışmayla birleştirme işlemleri ileride yapılarak, bu alanın mimarisi ve bu ortostadların ne amaçla kullanıldığı hakkında bir yorum yapmak mümkün olacaktır.

Blokajın güneyinde XLII-XLVI/ 46-52 plan karelerini kapsayan alanda 3 ayrı 10x10 m'lik açmalarla, kazı çalışmaları, höyüğün güneyine doğru genişletilmiştir. Bu alanda da 6 m'lik bir boşluktan sonra blokajın devamı tespit edilmiştir. Yeni açığa çıkartılan blokaj

Alaca Höyük – Kazı Çalışmalarında Açığa Çıkarılan Blokaj (Döşeme?) Kesit Görüntüsü

ve eski dönemlerde açığa çıkartılan blokaj benzer özellikler göstermektedir. Ancak 2011 yılı kazılarında tespit edilen blokajın kesitinden bu mimari unsurun nasıl bir sistemde yapıldığı anlaşılmıştır. 3 sıra küçük taşlardan oluşturulmuş döşemenin üzerine iri büyük taşların aralıklı ve düzensiz halde dizilmesiyle tam 6 sıra taş dolgu tespit edilmiştir. Aralara yapılan üst üste 3 sıra yumruk büyüklüğünde küçük taşlarla yapılmış döşemelerle birlikte 18 kat taş sırası tespit edilmiştir. Bu nedenle açığa çıkartılan bu iri büyük taşların (ortostadların) yumuşak toprak zemine yerleştirilmeyip böyle bir blokaj üzerine oturtularak zeminin güçlendirildiği ve blokajda kullanılan bu taş sıralamasıyla da filtreleme görevi yaptığı düşünüldüğünde bu mimari unsurun, bir blokaj ya da başka bir ifadeyle yapı temeli olduğu kesindir.

Blokajın daha güneyine doğru 10 m'lik bir alanda açma genişletilerek çalışmalara devam edildi. Dağınık ve mimari bir bütünlük vermeyen işlenmiş iri blok taşlar (Ortostadlar) bu alanda da tespit edildi. Ancak taş blokajın devam etmediği gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar ışığında eski dönem kazılarında ve 2011 yılında yapılan çalışmalar sonucunda açığa çıkartılan blokaj ve iri blok taşların ait olduğu kültür katmanını tespit etmemize yardımcı olacak her hangi bir küçük eser bulunmamış olup, homojen bir kültür katmanı tespit edilememiştir. Ancak, açığa çıkartılan ve dağınık halde bulunan bu iri blok taşların Hitit kültür tabakasına ait olduğu da kesindir. Bu nedenle, monumental bir mimarinin elemanları olan bu iri blok taşların, daha sonraki kültürler tarafından devşirme olarak buraya getirilmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir. Bu olasılık dışında, belli olmayan bir süreçte, bu alanın tahrip edilmiş olması da muhtemeldir.

XLII-XLVI/ 46-52 plan karelerini kapsayan 10x10 m alanlarda devam eden kazılar sonucunda blokajın altından steril bir kültür katmanı olarak tespit

Alaca Höyük – Sign Royal Baskılı Testi

edebildiğimiz II kültür katının (Hitit Kültür Katı) 4. yapı katına tarihlendirebileceğimiz duvar parçaları açığa çıkarıldı. O2 ve O3 (oda =O) olarak isimlendirilen yapılar, çok iyi korunmamış olup bunlara ait 2 duvar açığa çıkarılmıştır. O2 içinde çok sayıda seramik parçaları üst üste yığıntı şeklinde, taban ve kerpiç parçaları ile birlikte ele geçmiştir. Laboratuvar çalışmaları sonucunda bu oda içerisinde ele geçen kapların servis kapları niteliğinde olduğu anlaşılmıştır. O3 de ise, odanın korunan duvarları açığa çıkartıldıktan sonra odanın kuzeyinde, tabanın çökmesi sonucu 4 adet in situ testi üst üste ele geçmiştir. Bu testilerden birisi *sign royal* baskılıdır. Odada ele geçen kaplar ise sıvı tüketimine ya da depolanmasına yöneliktir. O3 yapısının güneyinde, yani açmanın batısında, locus 149 olarak ayrılan bölge, hem mimari açıdan hem de toprak rengi açısından farklılık göstermiştir. Bu alanda yapılan çalışmalarda toprak oldukça sertti ve temizlik çalışmasıyla birlikte, P4 (taban=P) olarak isimlendirilen bir taban açığa çıkarıldı ve bu tabanın devamında ise çok yoğun bir şekilde çanak-çömlek parçaları ele geçmişti. Temizlik ve restorasyon çalışmaları sonrasında, burada ikisi envanterlik biri etütlük üç adet çift kulplu çömlek gün ışığına çıkartılmıştır.

2011 yılında çalışılan 4 ayrı açmada mimari çalışmalara ağırlık verilmiş olup açığa çıkarılan blokajlar üzerindeki atık toprak temizlenmiştir. XLII-XLVI/ 46-52 plan karelerini kapsayan açmalardan 43 adet envanterlik eser 21 kalemde etütlük mahiyette eser ele geçmiştir. Önümüzdeki kazı sezonunda höyüğün bu kısmında da çalışmalara devam edilecektir.

Aykut Çınaroğlu – Duygu Çelik

Astakos Kazısı

Astakos Antik Kenti Kocaeli İl Merkezi'nin güneyinde, Başiskele İlçesi'nde, körfez kıyısında yer alan bir höyük yerleşmesidir. Höyüğün tepe kısmını oluşturan alan (antik kent akropolü) günümüzde askeri saha olup çeşitli tesislerle kaplıdır.

Astakos – Binicilerin betimlendiği, Siyah Figür Tekniği'nde krater parçası, MÖ 6. yy

Astakos – Siyah Firnisli balık tabağı, MÖ 4. yy

Astakos – Damgalı amphora kulpu

Astakos'un, aynı adı taşıyan körfez kıyısında, Yunanistan'dan gelen Megaralılar tarafından MÖ 712? yılında bir koloni kenti olarak kurulduğu düşünülmektedir. Kentin Khalkedon tarafından kurulan bir koloni olduğu görüşü de varsayımlar arasındadır. Kent daha sonra, MÖ 5. yy'da Attika Deniz Birliği'nin bir üyesi olmuştur ve Atina yönetimine geçmiştir. Doidalses kenti yaklaşık MÖ 405 yılında Bithynia sınırları içine almıştır. Kent MÖ 326'da Lysimakhos tarafından tahrip edilmiştir. I. Nikomedes ise kenti MÖ 264/263 yılında bugünkü İzmit'in bulunduğu yere taşımış ve yeni başkenti Nikomedeia adıyla Astakos'dan farklı bir yerde kurmuştur.

Antik kentte Kocaeli Müzesi başkanlığında 2010 ve 2011 yıllarında sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir. 2011 yılı çalışmaları Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç Dr. Zeynep Koçel Erdem'in bilimsel danışmanlığında yürütülmüştür.

2010 yılında, höyüğün daha yoğun yüzey buluntusu veren tepe kısmına yakın olan ve askeri bölgeyi çeviren çitin kenarlarında toplam 19 adet sondaj açılmıştır. Sondajlar 4x4 m ve 5x5m ölçülerindedir. 15, 16 ve 17 nolu açmalarda ortaya

çıkartılan nitelikli duvar kalıntıları ve çoğunluğu tüme yakın çok sayıda seramik olmak üzere, pişmiş toprak figürinler, kandiller, sikkeler, metal aletler gibi oldukça nitelikli buluntu antik

Astakos – Pişmiş toprak tanrıça başı, Klasik Devir

yerleşimin önemini ortaya koymaktadır. Bu alan 1. Derece Sit Alanı olarak da tescillenmiştir. 2011 yılında ise, höyüğün eteklerini oluşturan ve güney batısında yer alan Serdar Mahallesi'nde toplam 37 adet sondaj çukuru açılmıştır. Sondajlar 2x2 m büyüklüğünde olup ana toprağa kadar inilmiş, ancak herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu alanlarda özellikle Klasik ve Hellenistik Devirlere ait seramik parçaları ele geçmiştir.

Sondajlarda herhangi bir Roma Devri seramiğine rastlanmaması, burasının antik kaynakların da verdiği bilgilerin paralelinde, Lysimakhos Dönemi'nde terk edilerek yeni kentin Nikomedeia'da kurulmuş olduğunu bilgisini doğrulamaktadır. Dolayısıyla, Astakos antik yerleşmesi Kocaeli'nin ilk yerleşim merkezi olmalıdır.

Buluntular genel olarak değerlendirildiğinde, Demir Devri'nden Hellenistik Devir sonuna kadar tarih verdikleri saptanmıştır. En erken buluntu, Demir Devri'ne tarihlenen el yapımı siyah hamurlu bir kap parçasıdır. Diğer buluntular, MÖ 6. yy'a ait, Atina üretimi ve Siyah Figür Tekniği'nde yapılmış krater formunda kaplara ait parçalar, Klasik Devir'e ait (MÖ 5 ve 4. yy'lar) çok sayıda Siyah Firnisli Gruba (Black Firnis) ilişkin parçalar ve Kırmızı Figür Tekniği'nde yapılmış seramiklerdir. Çoğunluğu tüme yakın olan Siyah Firnisli kaplar arasında kantharos, skyphos, balık tabakları kâseler ve kandiller sayıca fazladır. Kırmızı Figürlü kap formları arasında da özellikle MÖ 380-320 arasına tarihlenen ve Kerch Grubu'na ait krater parçaları önde gelmektedir. Diğer seramikler ise, Hellenistik Devir'in kaba gri hamurlu, gri astarlı parçaları ile yalın seramik parçalarıdır. Yalın ve astarlı çok sayıda kandil parçası ile Mende, Sinope ve Thasos gibi çeşitli merkezlerin üretimleri olan amphora parçaları ve damgalı amphora kulpları da ele geçmiştir. Ayrıca bir kısmının adak objesi olduğunu düşündüğümüz çok sayıda ağırşak ve bir tanesi bir phallos'u betimleyen figürin parçası da ele geçmiştir. Figürinler arasında Klasik Devir'e ait bir tanrıça başı oldukça

sağlam olarak ele geçen güzel bir örnektir. Ele geçen bronz sikkeler ise, Makedon sikkeleri olup, ön yüzlerinde kalkan, arka yüzlerinde ise miğfer betimleri bulunmaktadır. Olasılıkla Lysimakhos Dönemi sikkeleri olup MÖ 310-280 tarihlerine aittirler. Sondajlarda ayrıca çok sayıda metal obje de ele geçmiştir.

Önümüzdeki yıllarda höyüğün nitelikli buluntular veren tepe kısmına yakın açmaların genişletilmesi planlanmaktadır. Kazı sonuçlarının ve buluntuların değerlendirilmesine ilişkin yayın çalışmaları sürdürülmektedir.

Zeynep Koçel Erdem

Filyos-Tios Kazı Çalışmaları – 2011

2011 yılı kazı çalışmaları antik tiyatro, akropolde bulunan Roma tapınağı ve Klasik Dönem yerleşim alanı ve kilise çevresinde gerçekleştirilmiştir. 2011 yılı Filyos-Tios Kazısı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletme Merkezi Müdürlüğü'nün, T.C. Zonguldak Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü'nün destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Prof. Dr. Sümer Atasoy'un başkanlığında gerçekleştirilen ve Gaziantep Müzesi uzmanlarından Mehmet Sait Yılmaz'ın Bakanlık Temsilcisi olarak görev aldığı 2011 yılı Filyos-Tios kazısına katılan ekip; Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir Baran, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tolga Çırak, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yüksel, Yrd. Doç. Dr. Asuman Çırak, Yrd. Doç. Dr. Yaşar Serkal Yıldırım, Dr. Dinçer Savaş Lenger, Öğr. Gör. Asuman Özdemir, Arş. Gör. Arkeolog Ergün Karaca, Arkeolog Sylvie Fontana Yılmaz, Arkeolog Ebru Güven, Arkeolog Sonay Yemişken, Sanat Tarihçisi Durmuş Gür, Arkeolog Cengiz Tünay, Arkeolog Şengül Arslan, Arkeolog Recep Kendirci, Arkeolog Nil Dirlik, Mimar Fatma Zararsız, Mim. Öğr. Yasemin Yoldaş, Restoratör Ayşe Adıgüzel, Epigraf İhsan Sönmez, Harita Mühendisi Doğan Savran, Fizik Mühendisi Meral Avcıoğlu, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Öğrencileri: Gürcan Laçın, Eda Kayacılar, Fatma Şahin, Gürkan Takyacı, Sibel Karpuz, Tuğba Gözen ve Resim Bölümü Öğrencisi Semih Çınar ve Sarp Kürüm'den oluşmuştur.

I. Antik Tiyatro Çalışmaları (Yrd. Doç. Dr. Yaşar Serkal Yıldırım, Şengül Arslan):

2011 yılı Tiyatro çalışmaları, mimari planı ortaya çıkarmaya yönelik olmuştur. Bu amaçla karolaj sistemi ile açmaların belirlendiği plan üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Temmuz ve Ağustos ayları boyunca diazoma hattında, sahne binasında ve parapet duvarını ortaya çıkarmaya yönelik olarak Orkestra-Cavea'da çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Temizlik

Filyos-Tios – Antik tiyatronun güney batısında bulunan oturma sıraları ve paradoslar

çalışmalarını takiben bu süreç 11 Temmuz 2011 tarihinden 15 Ağustos 2011 tarihine dek sürdürülmüştür.

Bu yıl 30/28 koordinatlarındaki 3. ve 4. açmalarda, 29/28 koordinatlarındaki 19., 20., 24. ve 25. açmalarda çalışılmıştır. Bu açmaların tamamında değil, sadece sahne binası içersinde kalan kısımlarında çalışma gerçekleştirilmiştir. Sahne binasındaki düşmüş taşların öncelikle çizimi yapılmış ve fotoğraflandırılmıştır. Numaralandırılan bu taşlar yerlerinden kaldırılarak altlarındaki toprak tabakasında kazı çalışması yapılmıştır. Bu toprak tabakasında çok yoğun miktarda tiyatronun skene binasına ait olması muhtemel mermer kaplama levhaları bulunmuştur. Ayrıca bu açmalarda çok sayıda mermer mimari parça ele geçmiştir. Aynı zamanda pişmiş toprak çatı kiremitleri de sahne binasının çatısı hakkında bilgi vermektedir. Bu bölgedeki açmalarda 2. kültür tabakasıyla birlikte bir yangın tabakası ortaya çıkmıştır. Kuzey-güney doğrultulu, dar ve kavisli bir hat çizen yangın tabakasında çok sayıda bronz parça ile bir çok küçük buluntu ele geçmiştir. Bunlar arasında; Bronz el parmağı, kaidesi yazıtlı mermer heykel ayak parmağı, mermer erkek torsosu, çok sayıda yazıtlı mermer parçalar, 4 adet bronz sikke, pişmiş toprak oyun bileti (?) envanterlik eser olarak kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda profil veren çok sayıda seramik parçası, kurşun parçaları, çatı kiremitleri, cam parçaları, demir çiviler, kemik parçaları gibi etütlük eserler de kayıt altına alınmıştır.

Sahne binasında ele geçen Korinth tipi başlık parçası, akanthus yaprağı gibi mimari elemanlar, sahne binasının Korinth düzeninde bir cepheye sahip olduğunu ve sahne binasının mermer levhalarda kaplı olduğunu düşündürmüştür. Ayrıca ele geçen bronz parmak ve sol ayak başparmağı, sahne cephesinin 2 m civarında bronz ve mermerden heykellerle süslü olabileceğini düşündürmüştür. Ayrıca ele geçen pişmiş toprak çatı kiremitleri de skene fronsun çatısına ait olmalıdır.

Filyos-Tios – Roma Tapınağı batıdan görünüşü

Parapet Duvarı

2011 kazı sezonunda orkestrayı çevreleyen parapet duvarında da çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla 30/29 koordinatlarındaki 2, 3, 7, 8, 11, 12. açmalarda ve 30/28 koordinatlarındaki 15. açmada çalışılmıştır. Daha önceki sezonlarda bir kısmı ortaya çıkarılan parapet duvarında çalışmalara 3. açmadan başlanmıştır. Düşmüş bir taşın olduğu 3. açmada parapet duvarının devamı niteliğinde 3 basamaklı bir sıraya ulaşılmıştır. Parapet duvarı üzerinde bu basamak sırası yaklaşık 3 m devam etmektedir ve caveaya geçişe olanak verdiği düşünülmektedir.

Bu çalışmalar esnasında tiyatronun genel şeklini anlamaya yönelik çeşitli ölçümler yapılarak kerkides ve basamak sıraları hesaplanmaya çalışılmıştır. Orkestra ortasına konumlanan nivo ile orkestranın kuzey doğusunda korunmuş olan basamak sırasından 30 derecelik açılarla merdiven basamaklarının görüldüğü hesaplanmıştır. İlk 30 derece parapet duvarı üzerindeki basamaklı sıraya (8. açma), ardından 12. açma içinde bir başka basamak sırasına rastlanmıştır. 15. açmada ise bir başka basamak sırası daha yine 30 derecelik bir açı ile ortaya çıkarılmıştır. Çalışmalarda seramik parçaları, kemik parçaları, demir çiviler, künk parçaları gibi az sayıda etütlük eserler kayıt altına alınmıştır. Envanterlik eser olarak 2 adet bronz sikke kayıt altına alınmıştır.

II. Akropolde yapılan çalışmalar:

II A. Roma Tapınağı

(Yrd. Doç. Dr. A. Kadir Baran):

Tapınak alanının genel temizliği ve daha önceki kazılarda açığa çıkartılarak biriktirilen yapı taşlarının tekrar gözden geçirilmesiyle başlayan 2011 yılı çalışmalarında temel amaç daha önceki yıllarda kazısı yapılan ve büyük oranda açığa çıkartılan yapının işlevi, planı ve tarihlendirmesi konusunda daha net bilgiler edinmek olmuştur.

Daha önceden belirlenen program dâhilinde yapılan çalışmalar tapınak olarak tanımlanan yapının anlaşılması ve tarihlendirilmesi amacını taşımıştır. Kapsamlı yayın çalışmaları henüz tamamlanmamış olmakla birlikte yapının yaklaşık 16x8 m ölçülerinde olduğu anlaşılmıştır. Basamaklı bir podyuma sahip olup podyumun iç dolgusunun harçlı moloz duvarlarla oluşturulduğu, muhtemelen cella altına denk gelen kısımda tonozlu bir krypta bulunduğu ve yine muhtemelen pronaos boşluğu alt kısmında da bir temel odası bulunduğu anlaşılmaktadır. Podyum üzerinde yer almış olan ve bugün hiç izi kalmamış olan yapının ele geçen az sayıdaki mimari eleman parçası ve podyum planı ışığında muhtemelen prostylos forma sahip, 6-7 m yüksekliğinde sütunlarıyla yaklaşık 10 m yüksekliğe ulaşan Korinth düzeninde bir yapı olduğu söylenebilmektedir. Henüz detaylı incelemeler yapılmamış olmakla birlikte ilk değerlendirmelerimize göre Korinth başlık parçalarının stili ve harçlı temel duvarları seviyesinde ele geçen sikkeler yapı tarihi olarak MS 2. yy'ın ikinci yarısına işaret etmektedir.

II B. Klasik Dönem Yerleşim Alanı

(Arş. Gör. Ergün Karaca):

2007 ve 2009 sezonlarında sondaj şeklinde kazı yapılarak ortaya çıkarılan Akropolis'in doğusundaki alanda, antik kentnin kuruluş ve erken dönemini aydınlatılabileceği düşünülen seramik ve duvarlar bulunmuştur. Ancak buluntular henüz bu düşünceyi kesinleştiremeyeceği için bu alanda sistematik kazılara devam edilmesi düşünülmüştür. Bu nedenle tüm antik kent ile bağlantılı bir şekilde düzenlenmiş olan plan kare sistemine uygun olarak kazıklar çakılmış, yüzeydeki otlar temizlenmiş ve bu alanda kazı çalışmalarına başlanılmıştır.

Arazide çalışma yapılırken, öncelikle Akropolis'in en doğusundan başlanarak, batıya doğru kazılması düşünülmüştür. Bu nedenle, kuzey ve doğu cephesiyle, üst kısmının büyük bir bölümü toprak yüzeyinde mevcut olan geç dönem, devşirme blok taşlar kullanılarak yapılmış olan sur duvarının (Haki Duvar) kuzeydoğu iç köşesiyle, kuzey duvarının güney ve doğu duvarının batı cephelerini ortaya çıkartmak için kazı çalışmaları yapılmıştır.

Sur yapısının doğu cephesindeki taşlar aşağıya doğru düz inerken, kuzey cephede basamaklı olarak inşa edilmiştir. Surun kuzeydoğu köşesinde bulunan 2x2.15 m'lik yapının tabanının kodun (76.40) ile ilk basamağının kodunun yakın olması ve bu seviyeden itibaren taş ve toprak ile dolgunun olması ve bu koddan itibaren sur duvarının örgüsü de kullanılan malzemenin çeşitlilik göstermesi geç dönem tabanının bu kod (76.40) olduğunu düşündürmektedir. 5/25-21 açmasının batısında tespit edilen kör duvarın bu

Filyos-Tios – Klasik dönem yerleşimi ve Orta Çağ surları

seviyeye kadar yükseltilmiş ve doldurulmuş olduğu ve surun köşe yaptığı burada bir platform oluşturulduğu düşünülmektedir. Bu durumu kazısı yapılan açmalarda ortaya çıkan yangın tabakasının kodları da desteklemektedir. Surun köşe kısmında zemin olarak düşünülen alanda bulunan bir adet MS XI. yy'a ait bronz çukur sikke sayesinde bu oluşumun bu tarihten önce yapıldığı düşünülmektedir.

Surun, devşirme blok taşlardan yapılmış doğu duvarı ile doğusundaki korkuluk duvar ile arasında yaklaşık 1.10 cm'lik bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluk harç ve moloz taşla doldurulmuştur. Bu kısmın zeminini oluşturduğu düşünülen ve *in situ* halde bulunan bir blok kuzeydoğuda tespit edilmiştir. Bu taşın hizasından (77.07 kodu) itibaren doğuda sur duvarına organik olarak bağlantılı ikinci bir duvar yükselmektedir. Bu yapılanmanın nedeni, sur duvarlarında savunmanın yapılacağı, askerlerin hareket ettiği alan olan “seyirdim yeri” (*parados*) oluşturmak olmalıdır. Sur duvarına bitişik olarak yalpan seyirdim yerinin doğusunda, antik dönemde mazgalı veya pencereci olan bir “korkuluk duvarı” (*epalksis*) vardır. Sur'un doğusunda yapılan kazılar sonucunda, güneye doğru eğimli ve derz aralarında büyük boşluklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu da akropolis'in doğusunda bulunan ve kule olarak düşünülen iki yapının arasındaki surların deprem veya heyelan gibi bir felakete yıkıldığını göstermektedir.

Akropolis'in doğusunda antik dönemde ilk yerleşimin olduğu düşünülmekte olduğu için, 5/24-25 açmasının içindeki erken dönemin doğusunda ve 5/25-21 açmasının batısındaki kör duvarın arasında erken tabaklara ulaşmak için derinleştirilmiştir. VI tabakanın tespit edildiği bu alanda III. tabakadan itibaren muhtemelen Klasik ve Hellenistik döneme ait olabileceği düşünülen erken dönem seramik parçaları bulunmuştur. Çalışmalar esnasında 5/25-22 açmasında bir, 5/24-20 açmasında iki ve 5/25-16 açmasında bir olmak

üzere dört bronz sikkeyle, 5/24-25 açmasında kemik düğme, 5/24-20 açmasında iki kemik obje, 5/24-20 açmasında bir bronz haç şeklinde kolye ucu ve 5/25-16 açmasında bir bronz olta ucu, bir demir bıçak ve bir bronz kemer tokası parçası envanterlik eser olarak kayıt edilmiştir. Etütlük eser olarak ise; 5/25-22 açmasında bir bronz kaç kolu, 5/24-20 açmasında P.T. dokuma ağırlığı, 5/25-11 açmasında mermer akantus parçası, 5/24-25 açmasında bir demir ok ucu, 5/25-16 açmasında üzeri işlemeli kemik eser ile birlikte yoğun miktarda Bizans dönemine ait sarı, yeşil sırlı seramikler ile sırsız seramik parçaları, erken döneme (Klasik veya Hellenistik dönem) ait seramik parçası, demir ve kurşun çiviler, pithos parçaları ve düz çatı kiremidi parçaları bulunmuştur.

2011 yılı çalışmaları yapılan jeofizik çalışması ve kazı evinde yapılan etüt çalışmalarının da sonlanmasıyla birlikte 7 Eylül 2010 günü sona erdirilmiştir.

Şahin Yıldırım

Hacılar Büyük Höyük Kazıları – 2011

Burdur'un 27 km güney batısında yer alan Hacılar yerleşmesi 1956 yılında İngiliz arkeologu James Mellaart'ın Burdur'da kendisine gösterilen boya bezemeli çanak çömleğin izini sürmesi sonunda saptanmış ve ertesi yıl kazılmasına başlanmıştır. 4 yıl süren Hacılar Kazıları, gün ışığına çıkan seçkin ve özgün buluntuları ile Anadolu'da o güne kadar hiç bilinmeyen bir kültürün varlığını ortaya koymuş, Neolitik ve Kalkolitik gibi kavramları da bilim dünyasının gündemine taşımıştır.

Hacılar Kazıları'nın son bulmasından uzun zaman sonra, 1976 yılında aynı bölgede Prof. Dr. Refik Duru tarafından İstanbul Üniversitesi adına başlatılan ve bizim de tüm aşamalarında yer aldığımız bir araştırma süreci bilindiği gibi, Kuruçay (1978-1988), Hacılar Nekropolünü Arama Çalışmaları (1985-1986), Höyücek (1989-1992) ve Bademağacı Kazıları (1993-2010) ile hayata geçirilmiştir.

Hacılar Büyük Höyük, daha önceleri kazı yapılan höyüğün 500 m kadar kuzeyinde oval biçimli, yaklaşık boyutları 280x240 m olan bir yerleşme yeridir. 2011 yaz aylarında başkanlığımızda sürdürülen ilk kazı mevsiminin sonuçları aşağıda kısaca verilmektedir.

Tepe Açmaları: Höyüğün kuzey yarısındaki A Açması'nda (10x30 m) 3.5 m, B açmasında (60x10 ve 60x5 m) 1.5 m ve bu alanın 40 m güneybatısındaki C Açması'nda (10x20 m) 1.5 m kadar derinleştirilmiş ve her üç açmada da, İlk Tunç Çağı'na (İTÇ) ait üç ayrı mimarlık katının varlığı saptanmıştır. İlk kazı

*Hacılar
Büyük Höyük –
İTÇ II, İdol*

*Hacılar
Büyük Höyük –
İTÇ I, Testiler*

yılına sonuçlarının ilerideki çalışma dönemlerinde değişmesi olasılığı göz önünde tutularak kesin olarak isimlendirilmeyen bu yerleşme katlarının, Burdur Bölgesi'nin daha önceden bilinen buluntularına, özellikle çanak çömleğine dayanılarak, İTÇ'nin ortalarına tarihlendirilmesinin doğru olacağı düşünülmüştür.

Höyüğün tepe kesimindeki kazılarda bulunan İTÇ dönemi çanak çömleğinde iyi arıtılmış hamurdan, astarlı ve çok iyi açkılı, iyi fırınlanmış gri-siyah renkli mallar şimdilik sayıca en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Çoğunluğu kesik düz dudaklı yayvan, çan biçimli derin, makara kulplu ve ağız üstü yatay kulplu çanakların, gaga ağızlı ufak ve orta boy testilerin, orta ve büyük boy çömleklerin yer aldığı bu grup özenli yapımı ile dikkat çekmektedir. Bu grupta bant şeklinde kabartma ve kesişen çizgiler, üçgenler, zikzaklardan oluşan incrusté bezemeler tercih edilmiştir. Görece daha az sayıdaki kırmızı astarlı ve açkılı, oldukça iyi fırınlanmış mallar yayvan, derin, bazen tek kulplu çanaklar, gaga ağızlı minyatür ve orta boy testiler, büyük boy çömleklerden oluşmaktadır. Tüm örneklerin Kuruçay'ın İTÇ II/2 ve 1. tabakalarından bilinen çanak çömlekle hamur, yapım özellikleri ve formları bakımından büyük benzerliği olduğu görülmektedir. Söz konusu açmalarda ele geçen çanak çömleğin kalitesi ve çeşitliliği ile aynı tabakalara ait idoller, damga mühürler ve maden iğne burada zengin ve gelişkin bir İTÇ yerleşmesi olduğunu göstermektedir.

Batı Yamaç Açması: Batı yamaçta 5 m çapında bir Deneme Açması olarak başlanan, daha sonra her yönden yapılan eklerle 15x20 m ölçülerine ulaşan Batı Yamaç Açması'nda ise, dikkatle planlanmış "testere dişi" şeklinde kırılmalarla kuzey-güney doğrultusunda gelişen çok odalı bir yapılaşma ile karşılaşmıştır. Duvarlarının alt kesimi 4-5 sıra orta boy taşlarla, üst kesimi kerpiçle örülmüş olan bu yapı kompleksinin planlaması, büyük olasılıkla yerleşmenin en dış halkasında bulunulduğunu göstermektedir. Burada batı sınırı oluşturan dış duvarlar (!) 1.50 m genişlikte olup,

aynı zamanda, ara-yan duvarları ortak olan bitişik düzende ve biri diğerine göre ileri çıkacak şekilde yerleştirilmiş dört mekânın da dış duvarını oluşturmaktadır. Yan yana yapılmış, dikdörtgen planlı ve arkeoloji yazınında 'Megaron' olarak isimlendirilen yapılara çok benzeyen bu bağımsız mekânların kapıları, yerleşme içine bakan dar kenarlara açılmıştır. Kapıların iki yanında, yapıların uzun duvarlarının uzantısı olarak, ileriye doğru gelişen kısa duvar çıkıntıları (ante) vardır. Ortalama 4.5x5.5 m boyutlarındaki mekânların iç duvarları 1.00-1.10 m kalınlıktadır. Söz konusu yapılarda çok sayıda çanak, testi, çömlek ve birkaç tane küp *in situ* olarak ele geçmiştir.

Batı Yamaç Açması'nda bulunan çanak çömlek arasında astarlı, açkılı, gri renkli mat görünümlü, oldukça iyi fırınlanmış; geniş ağızlı, içbükey profili olan, düz dipli, bazen parmak delikli, tek kulbu olan çanaklar, şişe, testiler, çömlek ve minyatür kaplar sayıca fazladır. Koyu gri, kahve renkli, astarlı ve çok iyi açkılı olan dar boyunlu, gövdesi yatay kabartma bantlarla süslü testiler ise görece daha az olan çanak çömlek grubunu oluşturmaktadır. Bu açmada ele geçen çanak çömleğin değerlendirilmesi ve yukarıda tanıtılan mekânlardan alınan yanık tahıl örnekleri üzerinde yapılan C14 ölçümlerinden (Beta Analytic –London) elde edilen sonuçlara (MÖ 3010/2980) dayanılarak yerleşmenin İTÇ I sürecine ait olması gerektiği düşünülmektedir.

Gelecek sezonlarda Hacılar Büyük Höyük'te ve bu höyüğün çevresinde yapılacak kazılarda, Hacılar'da James Mellaart dönemi kazılarından bilinen Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ yerleşmesi ile ilgili ipuçlarına; Bölge'de bugüne kadar Kuruçay dışında başka bir höyükte rastlanmayan Geç Kalkolitik kültürüne ve İlk Tunç Çağı'nın Kuruçay, Bademağacı ve Karataş Semayük'te iyi temsil edilmemiş evrelerine rastlanması güçlü bir olasılıktır.

Gülsün Umurtak

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Çalışmaları – 2011

Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı, 18.07.2011-26.08.2011 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile gerçekleştirilmiştir. Kazı ekibinde, Doç. Dr. Şevket Dönmez, Prof.Dr. M. Baha Tanman, Prof. Dr. Yılmaz Selim Erdal, Prof. Dr. Vedat Onar, Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet Yüksel, Yrd. Doç. Dr. Metin Alparşan, Yrd. Doç. Dr. Meltem Alparşan, Yrd. Doç. Dr. Hatice Kalkan, Sıdika Ayşe Tuncer (Restoratör), Çiler Özdemir (Hititolog-Sanat Tarihçisi), İstanbul Üniversitesi (İÜ) öğrencilerimizden Semih Yakut, Yunus Akalın, Irmak Melek, Ezgi Karaoğlu yer almıştır. Bakanlık temsilcisi olarak kazıda Trabzon Kurulu'ndan Arkeolog Kezban Kibar görev yapmıştır.

Kazı çalışması, İÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği (Proje No: 16684) ile Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM'in katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kazı çalışmasında 25 kişilik işçi ekibi yer almıştır. 2011 yılı kazı çalışmaları Kızlar Sarayı mevkiinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanda yer alan XIV. yy'a tarihlenen hamam yapısının kuzeyinde Açma 1 ve 2 olarak adlandırılan iki plan karede çalışmalar başlatılmıştır. Kazı çalışmalarına paralel olarak Kızlar Sarayı ve kalenin çeşitli noktalarında temizlik, çevre düzenlemesi ve koruma tedbirleri planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların dışında İÜ Jeofizik Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. F. A. Yüksel tarafından kalenin çeşitli noktalarında ve Kızlar Sarayı mevkiinde jeofizik zemin etüdü çalışmaları devam etmiştir. İÜ Veterinerlik Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. V. Onar kazı buluntuları arasında yer alan hayvan kemikleri üzerinde çalışmalar yapıp sonuçlarını raporla sunmuştur.

Harşena Kalesi Kızlar Sarayı mevkiinde yapılan 2011 yılı çalışmalarımızda Açma 1 ve Açma 2 adı verilen iki plan karede çalışmalar devam etmiştir. Bu plan

Kızlar Sarayı – Kazı Alanı Genel Görünüş

karelerde henüz işlevlerini ortaya koyamadığımız Açma 1'de bir mekân ve Açma 2'de duvar kalıntıları bulunmuştur. Eserler arasında Antik dönemden itibaren tarihleyebileceğimiz çok sayıda seramikler ortaya çıkarılmıştır. Osmanlı dönemine tarihleyebileceğimiz sırlı ve sırsız seramikler ve bunlara bağlı olarak seramik fırınlarında kullanılan üçayak parçalarının da çıkması burada seramik atölyesinin olabileceğinin de göstergesi olmuştur. Seramikler arasında çok kaliteli İznik üretimi Mavi-Beyaz kap parçaları bulunmuştur. Ayrıca az sayıda olmakla beraber yine saray kullanımı olarak yorumlayabileceğimiz Çin porselenlerinden Seledon ve Ming parçaları ele geçmiştir. Bunun dışında metal eserler grubunda Antik dönemden Osmanlı dönemine tarihlenebilen sikkeler, ok uçları, kapı tokmağı ve kemer tokası buluntular arasındadır. Bu alanda çok sayıda lüle ve lüle parçaları da ortaya çıkartılan eserlerdendir.

E. Emine Naza-Dönmez

Konane (Conane) Antik Kenti ve Çevresi Çalışmaları – 2011

Isparta Arkeolojik Surveyi (IAS) çalışmaları, 12.07.2011-05.08.2011 tarihleri arasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Berlin-Almanya FHTW (University of Applied Sciences Wirtschaft) Üniversitesi, Ohio-ABD Case Western Üniversitesi ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün çalışmalarımıza sağladıkları desteklerden dolayı teşekkür ederiz. 2011 yılı çalışmalarına Bakanlık Temsilcisi olarak Dilara Derici (Burdur Arkeoloji Müzesi) katılmıştır.

2009 yılından itibaren Isparta Müzesi tarafından tescil edilen Konane (Conana) antik kenti, Isparta

Kızlar Sarayı – Porselen Parçası

Arkeolojik Surveyi projesinin araştırma alanı olarak seçilmiştir. 2011 yılındaki çalışmaların temelini kentin Kale Tepe’de konumlanmış olan Hellenistik Dönem’e ait savunma sisteminin topografik planının çıkartılması ve her yönüyle detaylı olarak araştırılması oluşturmuştur. Bunun dışında her yıl Gönen modern yerleşimi ve çevresindeki köylerde yürütülen sistematik yüzey araştırması çalışmalarına devam edilmiştir. 2011 yılında Gönen İlçesi merkezinde yürütülen sistematik alan taramalarında çok sayıda yazıt, mimari parça ve arkeolojik buluntu tespit edilmiş; bu buluntular Gönen İlçe merkezinde yer alan, Isparta Müzesi tarafından kayıt altında tutulan sergi alanına taşınarak koruma altına alınmıştır. Bu buluntular, Gönen İlçesi modern yerleşmesinin MS 3. yy Roma kentinin üzerine kurulmuş olduğuna ilişkin geçen yıllarda elde edilen verileri desteklemektedir.

Kale Tepe Çalışmaları:

Kale Tepe çalışmalarının en önemli kısmını Hellenistik Dönem kenti ve nekropolisinin konumlandığı tepenin topografik planının çıkartılması çalışmaları oluşturmaktadır. Topografik plan çalışmaları sırasında tespit edilen yapı kalıntıları kentin Kale Tepe’nin batı yamacına doğru genişlediğini ortaya koymuştur. Bu nedenle topografik plan üzerinde sözü edilen alanın ölçüm çalışmalarına devam edilecektir. Yapılan topografik planın verdiği sayısal bilgilerden yola çıkarak, kentin yaklaşık olarak 670599 metrekare; çevresi 3311 m. olduğu hesaplanmıştır.

2011 yılı çalışmalarında Hochschule für Technik und Wirtschaft – Berlin Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kay Kohlmeyer başkanlığında bir ekip Kale Tepe’de 3D scanner (3 boyutlu lazer tarama) uygulamasıyla savunma duvarı ve giriş kapısının dokümantasyonu çalışmalarını başlatmıştır. Leica ScanStation 2 marka cihaz ile yapılan taramalar sonucunda kısa sürede mimari blokların üç boyutlu olarak görüntüsü elde edilmiştir. Bunun dışında elde edilen üç boyutlu görüntüler sayesinde yerleşmenin animasyonlarının yapılması da mümkün olacaktır. Söz konusu cihaza entegre edilmiş kamera aracılığıyla 360 derecelik panoramik görüntü elde edilebilmek ve görüntüler cihaz tarafından kendi hafızasına kaydetmektedir. Kaydedilen görüntülere milyonlarca lazer noktası gönderilerek ölçüm yapılan alanın 3 boyutlu görüntüsü elde edilmektedir.

Kale Tepe’de yapılan üç boyutlu lazer taramada 29 farklı noktada ölçüm çalışması gerçekleştirilmiştir. Konane Antik Kenti’nin giriş kapısının taraması 2011 yılındaki çalışmalarda, 2010 yılında yapılan ölçümlerde kullanılan, UTM WGS-84 koordinat sistemindeki verilerden yararlanılmıştır. Kale Tepe’de toplam olarak 450 milyona yakın nokta alınmış olup,

Konane Antik Kenti – Gönen İlçesi Merkezinde tespit edilen buluntular (Jared Bendis 2011, IAS Arşivi)

800x500 m’lik alanın sayısal üç boyutlu lazer taraması yapılmıştır.

Konane Antik kentinde 2009 yılından bu yana devam etmekte olan yüzey araştırmasında elde edilen verilere dayanarak, 2011 yılında kentin Kale Tepe’de konumlanmış olan Hellenistik Dönem ve öncesine ait savunma sistemi ve kente giriş kapısının dokümantasyon çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Kale Tepe’de konumlandırılmış olan Konane Antik Kenti’nin güneyinde bulunan, giriş kapısından kuzeye doğru kentin sur duvarlarının katalog çalışması gerçekleştirilmiştir. Öncelikle 10 metre aralıklarla sistematik bir şekilde kuzey yönüne doğru kentin doğu sur duvarları kayıt altına alınmıştır. GPS koordinatları alınıp fotoğrafları çekilerek, korunma durumları değerlendirilmiştir.

Konane ve Çevresi Antik Dönem Yol Sistemleri Araştırması:

Isparta İli ve İlçeleri Yüzey Araştırması projesinin önemli bir ayağını, Kuzeybatı Pisidia Bölgesi’nin yol şebekesi ve antik kentleri birbirine bağlayan yolların anlaşılmasına dönük araştırmalar oluşturmaktadır. Projemiz çerçevesinde yürütülen yüzey araştırması çalışmalarında 2009 ve 2010 yıllarında, Gönen İlçesi Havdan Mevkii, İğdecik ve Kızılcık Köylerinde mil taşları ele geçmiştir (Hürmüzlü, B. – A. De Giorgi – P.A. Iversen, “New Research in Northwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory”, *CollAn VIII*, 2009: 243, Fig. 1, 2, 12-14). Halen Isparta Müzesi’nde korunan söz konusu mil taşları MS 4. yy’a tarihlenmektedir. Mil taşları buldukları noktadan fazla uzağa ait olmamaları gerektiği savlandığında, yerleşmenin sınırları ve yol güzergâhları hakkında önemli veriler sağlamaktadır. Yüzey araştırması çalışmalarının önemli bir amacını Konane (Conana) ve çevresindeki antik kentlerin birbirine nasıl bağlandığını saptamak; Via Sebastia ile ilişkilerini belirlemek ve Kuzeybatı Pisidia yol sistemlerini açıklamaya çalışmak oluşturmaktadır.

*Konane Antik Kenti – 2011 Yılı Kale Tepe
3d scanner ölçüm çalışmaları (Uygar
Hecebil 2011, IAS Arşivi)*

Bu bağlamda, 2011 yılı çalışmaları sırasında üç noktada araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, 1983 yılında üretilmiş olan 1\25000 ölçekli paf-talar üzerindeki patika yollardan ve güncel uydu görüntülerinden yararlanılarak, harita verileri karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda, araştırma yapılacak noktaların güzergâhları belirtilerek el GPS' ine veriler girilmiştir. Bunun dışında, haritalar üzerinde belli olmayan ancak halen kullanılan tali, patika yol güzergâhlarında da el GPS' i yardımıyla alınan koordinatlar haritaya işlenmiştir. Günümüzde halen görülen ve kullanılan bu yolların Antik Dönem'de kullanılması muhtemel olan yollar hakkında bilgilere ulaşmamıza kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Isparta Arkeolojik Surveyi Ön Raporu ve Yayın Listesi

- 1) Hürmüzlü, B. "Seleukeia Sidera Antik Kenti", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 26: 12 (2008).
- 2) Hürmüzlü, B., "Remarks on Cultural Interactions in the Earlier Periods of North West Pisidia", in: H. Löhr – G. Mehnert – A. Slawisch – A. Mehnert – R. Einicke – St. Lehmann (eds.), *Zurück zum Gegenstand. Festschrift für Andreas E. Furtwängler, Schriften des Zentrums für Archäologie und Kulturgeschichte des Schwarzmeerraumes*, hrsg. von F. Bertemes – A. E. Furtwängler, Bd. 16, 2, Langenweißbach: 493-500 (2009).
- 3) Hürmüzlü, B., "Isparta Bölgesi 2008 Yılı Arkeolojik Yüzeysel Araştırması: Tymandos Antik Kenti ve Çevresi", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 7: 122-124 (2009).
- 4) Hürmüzlü, B., "Preliminary Report on Results of the Isparta Archaeological Survey 2008: New Investigations at Pisidian Tymandos", *CollAn* VIII: 199-233 (2009).
- 5) Hürmüzlü, B. – A. De Giorgi – P.A. Iversen, "New Research in Northwestern Pisidia: Ancient Konane (Conana) and its Territory", *CollAn* VIII: 235-256 (2009).
- 6) Şenol, P. – B. Hürmüzlü, "Kırsal Yerleşmelerin Sürekliliği ve Sürdürülebilirliği: Yassıören - Tymandos Örneği", *Uluslararası Ekolojik Mimarlık ve Planlama Sempozyumu*, 22-25 Ekim 2009 Antalya, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları 12/12, P. E. Bol – H. Yaşar – M. Uçak (eds.), Antalya: 325-329 (2009).
- 7) Hürmüzlü, B., "Kuzeybatı Pisidia'da Bir Kent: Konane (Conana)", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü* 30: 29-31 (2010).
- 8) Hürmüzlü, B., "Isparta Bölgesi Arkeolojik Yüzeysel Araştırması 2009 Konane Antik Kenti ve Çevresi", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 8: 124-126 (2010).
- 9) Hürmüzlü, B., "Isparta Arkeolojik Surveyi 2008 Yılı Çalışmaları", *27. Araştırması Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt 25-29 Mayıs 2009 Denizli: 65-76 (2010).
- 10) Abuagla, A. C., "A Revised Gravestone from Pisidian Apollonia", *Gephyra* 8: 1-4 (2011).
- 11) Hürmüzlü, B., "Isparta Arkeolojik Surveyi 2009 Yılı Çalışmaları: Konane (Conana)", *28. Araştırması Sonuçları Toplantısı* 21. Cilt 24-28 Mayıs 2010 İstanbul: 163-172 (2011).
- 12) Hürmüzlü, B. – A. İnan, "Isparta Bölgesi Arkeolojik Yüzeysel Araştırması 2010: Konane (Conana) Antik Kenti ve Çevresi", *Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 9: 194-197 (2011).
- 13) Iversen, P. A., "The Inscriptions from Konane (Conana) in The Isparta Museum" *28. Araştırması Sonuçları Toplantısı* 21. Cilt 24-28 Mayıs 2010 İstanbul: 173-180 (2011).
- 14) Şenol, P. – B. Hürmüzlü, "Gönen İlçesi Yerleşmelerinde Arkeolojik ve Tarihi Alanların Risk Analizi", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 20. Yıl Özel Sayısı 32: 43-46 (2011).
- 15) İnan, A. – P. Şenol – B. Hürmüzlü – G. Özbozdağ, "Etnoarkeoloji, Uygulama Alanları ve Turizme Katkısı: Gönen İlçesi", *I. Uluslararası, IV. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu ve Göller Bölgesi Çalıştayı*: 117-128, (2011).

*Bilge Hürmüzlü – Kay Kohlmeier
Arzu İnan – Uygar Hecebil*

Küçükçekmece Göl Havzası Kazı Çalışmaları – 2011

İstanbul'un Avcılar, Küçükçekmece ve Başakşehir İlçeleri sınırları içerisinde yer alan Küçükçekmece Gölü'nün kıyılarında 2007 yılında başlatılan yüzeysel araştırmaları ardından 2009 yılında başlayan Küçükçekmece Göl Havzası kazılarının üçüncü sezonu tamamlandı. 2011 yılı Mayıs-Kasım ayları

arasında sürdürülen kazı çalışmaları, geçtiğimiz kazı sezonunun ülkemizde gerçekleştirilen en uzun süreli projelerinden biridir. Elde edilen veriler açısından da oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya çıkartılmıştır.

2010 yılı itibariyle iki farklı alanda yapılan kazı çalışmaları, 2011 yılı ile birlikte üç farklı alana çıkartılmıştır. Bu alanlardan 2009 yılından beri çalışılan “Büyük Liman” kısmındaki çalışmalara 2011 kazı sezonunda ara verilmiştir. Bir diğer çalışma alanı olan “Küçük Liman”da ise bir önceki kazı sezonunda tespit edilen “Apsisli Yapı Alanı” çevresinde ve göl kıyısındaki iskele çevresinde devam edilmiştir.

Apsisli yapı alanında gerçekleştirilen kazı çalışmalarının başlangıcında 2010 yılında açılmış olan 26 U, 27 U, 26 V, 27 V açmalarında genel temizlik ile başlamış, ardından bu açmaların devamı olarak yapının batısında 24 U, 24 V, 25 U, 25 V; kuzeyinde 26 T; güneyinde de 26 Y açmalarının açılması ile devam etmiştir. Söz konusu bu 10 adet açma, 10x10 m’lik boyutlarda olup, yapının bütünü ve çevresinin daha iyi bir biçimde anlaşılması konusunda önemli bilgiler vermiştir. 2010 kazı sezonunda açılan 26-27 U/V açmalarındaki çalışmalarda, apsisli yapının sınırları ve hemen yapının kuzeyinde yer alan Osmanlı Dönemi’ne tarihlenen yolun genel temizliği gerçekleştirilmiştir. 26 V açmasındaki çalışmalar sırasında daha önceki kazı sezonunda görülüp temizlenmeden bırakılan gömütler üzerine yoğunlaşmış ve bunlardan A2 ve A5 olarak adlandırılan gömütlerde yapılan kazılar ilginç sonuçlar vermiştir. Özellikle A5 olarak adlandırılan gömütün etrafı taş bloklar ve pişmiş toprak levhalarla sınırlandırılmış, doğu-batı doğrultusunda gömülmüştür. Yoğun bir tahribata uğradığı görünen gömüt yanında iki adet kulak hizasında *in situ* gümüş halka küpe ve sol elinde mavi saydam taşlı gümüş bir yüzük ölü hediyesi olarak görülmektedir. Yine sağ el yakınlarında mor ve beyaz renkte bir cam kaba ait kırık halde bir buluntuda ölü hediyesi olarak bırakılmıştır. 25 U ve 25 V açmalarında yapılan çalışmalarda yüzey

toprağının altında Osmanlı Dönemi yolunun devamı izlenmiş bunun güneyinde kalan kısımda ise doğu-batı doğrultulu mezar yapıları ve taş duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Bu mezarlardan bazılarının üzerinin taş bloklarla örtülü olduğu görülmektedir. Yaklaşık 20’ye yakın gömütün tespit edildiği bu alanda, bazı gömütler dağınık halde olması ve risk taşıdıkları gerekçesiyle antropologlarımız tarafından açılmıştır.

Apsisli yapının güney bölümünde yer alan 26 Y açmasında yapılan çalışmalarda, açmada ortaya çıkartılan mimarinin yoğun olarak tahribata uğramış olmasına rağmen, apsisli yapının bu bölüme dek uzandığına kanıt oluşturabilecek mermer döşemeli zemine ait bölümler olduğu görülmektedir. Bu zeminin altında, yapının su ile ilişkili olduğu düşünülen alt yapı sisteminin kalıntılarına ulaşıldı. Söz konusu sisteme ait öğelerin; yere doğru dikey olarak 5 m’den fazla derinliğe inen başka bir künk sistemine birleşen kuzey-güney doğrultulu pişmiş toprak künk dizisi, doğu-batı doğrultulu taş bloklarla çevrili bir kanalın yanı sıra açmanın güneydoğu köşesinde düzgün taş bloklarla örtülü bir su depolama ünitesi olduğu görüldü. Açmanın doğu kesitinde mermer parapet parçalarıyla örtülü gömütler saptanmıştır.

Bölgede çalışılan bir diğer alan Apsisli yapının kuzeyinden geçen, olasılıkla Osmanlı Dönemi’ne ait taş yolun batıya doğru devamını görebilmek adına yaptığımız kazı çalışmasıdır. Kazı sonunda beklenildiği gibi, yolun 24U açmasının kuzeyinden itibaren bir yay çizerek batıdaki Osmanlı Hamamı ve av köşklarine doğru dönüş yaptığı ve hamama gelmeden önce genişlediği ve olasılıkla bir kavşak noktası olarak nitelendirdiğimiz bölüme yaklaşıldığında özellikle de hamam yapısının önünde 7-8 m genişliğe ulaştığı gözlemlenmiştir.

Göl kıyısında “Küçük Liman” rıhtım ve çevresindeki çalışmalarda ise 2010 yılında 5x 5m’lik genişlikte açılan ve aralıklarla takibi yapılan iskele yolunun

Küçükçekmece Göl Havzası – Apsisli Yapı Alanı havadan görünüşü

Küçükçekmece Göl Havzası – Duvar ve çevresi genel görünüş

Küçükçekmece Göl Havzası – Sütunlu Yapı Alanı genel görünüşü

açmaları arasında kalan toprak kısım kaldırılarak yolun doğrultusu tam olarak ortaya çıkartılmıştır. Yolun batıya doğru dönüş yaptığı ve ana yol olarak adlandırılan kısma doğru bir kavisle kenarları blok taşlarla ortası yine küçük boyutlu taşlarla dizili bir güzergah oluşturduğu gözlemlenmiştir.

2011 yılında yeni çalışılmaya başlanan ve üçüncü kazı alanı olarak adlandırdığımız kısımdaki çalışmalara kısaca değinecek olursak burada ilk olarak “Su Yapısı” olarak adlandırdığımız kısımdan bahsetmemiz gerekir. İlk olarak 2008 yılı yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen ve jeofizik çalışmalarıyla sınırları belirlenen bu yapı, yaklaşık 100 m uzunluğunda ve 14 m genişliğinde boyutlara sahiptir. Yapılan jeofizik çalışmalarında bu su yapısı ile ilişkili 3 adet kanalın varlığı da tespit edilmiştir. 2011 yılı ile birlikte başlatılan kazı çalışmalarında ilk olarak jeofizik ile sınırları belirlenen bu yapının iç kısmında buluna bitki örtüsünün temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bitki örtüsü ve ağaç kökleriyle tahrip olan bu yapının daha iyi bir biçimde açılabilmesi için yapının ilk etapta yaklaşık 60 m’lik kısmında kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalara paralel olarak yapının tabanına ulaşılması içinde kazı çalışmaları devam etmiştir. Bu kazı çalışmaları sonucunda yaklaşık 6 m derinlikte yapının tabanına ulaşılmıştır. Tabanın kırmızı kiremit tozundan bir tabaka ile kaplı olduğu görülmüştür. Kazı sırasında dikkat çeken bir diğer özellik yapının duvarlarında birbirine paralel olarak konumlandırılmış çok sayıda “kör künk” ile karşılaşmıştır. Bu künklerin yapıdaki kullanım amacı ile ilgili çok sayıda uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Bir benzerinin ülkemizde ve yakın çevremizde bulunmadığı bu yapı öğeleriyle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu “kör künklerin” su basıncını dengelemek için yapıda kullanıldığını söylemek olasıdır.

Su yapısına yakın yerde bulunan ve çok iyi korunmuş bir duvar yapısı ve çevresinde de kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 54 m uzunlukta 17 m yükseklikte

boyutlara sahip bu duvar önünde geçmiş yıllarda bölgede sıklıkla yapılmış kaçak kazı çukurları dikkat çekmiştir. Öncelikle bu kaçak kazı çukurları ve çevresinin düzenlenmesi yapıldıktan sonra bu alanda sistemli kazı çalışmaları başlatılmış ve söz konusu duvarın hemen ön kısmında yer alan alanda bu duvarı kesen başka duvar kalıntıları yanında bazı mezar yapıları tespit edilmiştir. Yine aynı alanda bir kamu yapısı olarak nitelendirilebilecek bir yapı topluluğu ile karşılaşmıştır. Söz konusu alanda mermerden mimari yapı öğeleri ile çok sayıda damgalı tuğla parçası, çanak çömlek, sikkeler ele geçen buluntuları oluşturmaktadır. Burada bulunan damgalı tuğlalarla ilgili Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar’ın verdiği bilgilere göre bu damgalar arasındaki en büyük grubu Justinianus devrinde Konstantinopolis’te inşa ettirilmiş olan birçok yapının tuğla damgalarında adı geçen Averkios’un ismini içeren 14 adet damga oluşturduğu görülmüştür. Yine Gelasios, Constantinus ya da Constantius ve Marcus ve Paulinus isimlerinin geçtiği 20’ye yakın damgalı tuğla da yine bu bölgede tespit edilen diğer örnekleri meydana getirmektedir.

2011 kazı sezonunda kazısı yapılan bir diğer alan “Sütunlu Yapı” olarak adlandırılan kısımda gerçekleştirilmiştir. Yukarıda sözü edilen iyi korunmuş duvar yapısında olduğu gibi bir kaçak kazı çukuru içerisinde görülen bir sütun ekibimizce dikkat edilmiştir. Öncelikle bu çukurun etrafında sütunu ortaya çıkartmak için bir kazı çalışması yapılmış ardından bu açılan alanın güneyine doğru 10x10 m’lik bir açma meydana getirilmiştir. Açma içerisinde derinleşildiğinde açmanın kuzeybatı-güneydoğu yönünde üzeri mermerlerle kaplı bir kanal ile hemen bunun yanında oldukça iyi korunmuş ve birbirini kese duvarların olduğu yapı grubu ile karşılaşmıştır. Açmanın doğu kısmında blok taşlardan meydana getirilen duvarların devam ettiği görülürken batı kısmında bu duvarlara paralel taş dizileri göze çarpmaktadır. Bu kısımda bir adet baca deliği ile karşılaşmıştır. Yine çalışmalar ilerledikçe açmanın güneyinde kurşun plakalarla birleştirilmiş bir adet pitos bulunmuştur. Açma içerisinden çok sayıda çanak çömlek parçası yanında sikke, mermer veya pişmiş topraktan mimari yapı öğeleri ile maden eserler ele geçmiştir.

2012 kazı sezonu stratejilerimiz arasında 2011 kazı sezonunda çalışılan alanlarda yapacağımız çalışmalara ek olarak restorasyon, konservasyon, çalışmalarını başlatmak ilk sıralarda yer almaktadır. Yine özellikle gömüt arkeolojisi üzerine başlattığımız sistemli araştırmalarımızı hızlandırma yanında bölgede önceki yıllardan beri devam eden jeoarkeolojik, jeofizik çalışmaları sürdürmeyi hedeflemekteyiz.

Emre Güldoğan

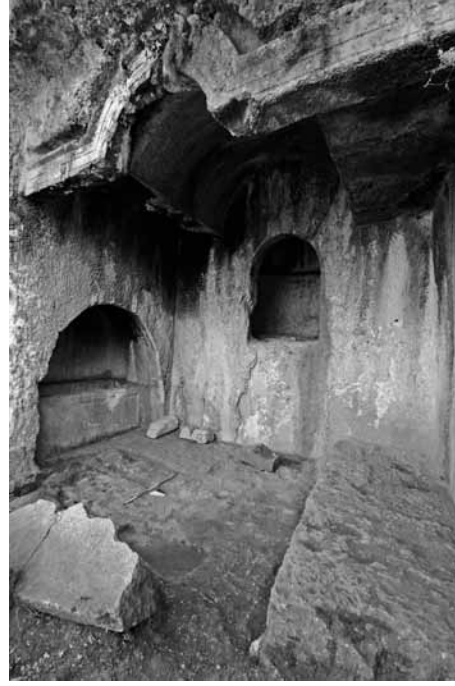

Olba Kazıları – 2011

Mersin Silifke Olba 2011 kazıları kapsamında akropolisin kuzeybatı eteğinde, nymphaeum'un bitişiğinde yer alan tiyatronun skene binasında 2010 döneminde başlatılan çalışmalara devam edilmiştir. Skene-orchestra-cavea'nın mimari yapıları ve bağlantılarının niteliğini belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca, geçen yıl varlığı belirlenen scaenae frons düzenlemesi konusunda da daha ayrıntılı bilgilere sahip olmak hedeflenmiştir. Çalışmalar sonucunda, tiyatronun bir skene binasının ve onun mimari plastik elemanlarla, yarım daire planlı aedícula'larla bezeli cephe duvarının (scaenae frons) yanı sıra bir de proscenium elemanının bulunduğu anlaşılmıştır. Scaenae frons'a ait birçok üst yapı elemanı, Korinth düzeninde başlıklar vb. mimari plastik eleman üzerinde yapılan ön çalışmalar sonucunda, tiyatronun bölgede Severus'lar Dönemi'ne özgü sayılan stilde mimari bezemeye sahip olduğu belirlenmiştir. Önümüzdeki yıllarda tiyatrodaki yapılacak kazı çalışmalarının sürdürülmesi, scaenae frons'un tam bir mimari rekonstrüksiyonunu yapmayı olası kılacaktır.

Olba Tiyatrosu'nda yapılan 2010 kazılarında olduğu gibi, 2011 yılında da çok sayıda çatı kiremitinin bulunması, skene binasının ahşap iskele üzerine kiremit örtülü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kiremitler türdeş özellikte dikdörtgen formlu düz levhalar ve onları bağlayan kapama kiremitlerinde oluşmaktadır. Seramik buluntular ise, büyük ve kaba mutfak kapları, küpler ve amphoralardan meydana gelmektedir. Ayrıca, pişmiş toprak kandillere ait parçalar, cam, metal ve sikke buluntuları da ele geçmiştir. Bunların en geç tarihli olanların, MÖ 7. yy'a ait olması; tiyatronun ve/veya tiyatro alanının kullanımının tarihinin de MS 7. yy'a dek sürdüğünü göstermektedir.

Olba'da Erken Hıristiyanlık Dönemi arkeolojik anlamda en fazla veri sağlayan dönemlerden biridir. Bu kapsamda, kentin en iyi tanınan yapılarından biri de bazilikal planlı kilisedir. Kilise alanında, kilise yapısına ait olmayan birçok antik yapı kalıntısının da yer alması, bu alanın Roma İmparatorluk Dönemi içinde yoğun yerleşime sahne olduğunu göstermektedir. Özellikle, söz konusu kilisenin Olba tiyatrosu ve nymphaeum'la çok yakın konumda olması, kilise alanının kent içindeki merkezi niteliğini vurgulamaktadır. Olba 2011 çalışma döneminde kilise alanında yapılan çalışmalar, daha erken tarihli olan bu yapının nitelik ve işlevini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda, kilisenin güneybatı kesiminde yer alan apsis, kemer kalıntılarında yola çıkılarak belirlenen kazı alanında çalışmalara başlanmıştır. Bu alanda 2011 yılında yapılan kazı çalışmaları, çok yoğun bir kireçtaşı yapı blokları, mimari plastik, çatı kiremiti

Olba – Mezar Kompleksi 1

dolgunasına işaret etmekte; kilisenin yapılış evresi öncesinde bir Roma yapısının varlığını düşündürmektedir. Ancak, kilisenin büyük ölçüde bu erken yapıdan devşirilen malzemelerle yapılmış olması, onun büyük ölçüde tahrip olmasına da yol açmış bulunmaktadır. Söz konusu Roma yapısının niteliğini belirlemek üzere kazı çalışmalarına devam edilecektir.

Olba'da Doğu Vadisi'nin doğu yamacında yer alan manastırda ilk bilimsel kazı, 2011 yılında yapılmıştır. Çalışma, tonozlu mezarın güneyden girişinde 4x4 m'lik açmada gerçekleştirilmiş ve ayrıca tonozlu mezarın içindeki dolgu toprak da tümüyle temizlenmiştir. Şimdiye kadar tonozlu mezarın içinde bir adet mezar yeri tespit edilmişti. Ancak temizlik çalışmaları sonucunda bu mezarın tek olmadığı, yine doğu - batı doğrultusunda bulunan iki ayrı mezar yeriyile birlikte toplam üç mezarın burada yer aldığı ortaya çıkarılmıştır. Mezarların daha önceki dönemlerde açılmış olduğu anlaşılmış, ancak Mezar 2'de dağınık halde insan kemikleri bulunmuştur. Bunların Doç. Dr. Okşan Başoğlu tarafından incelemesi yapılarak, 1.70 m civarında boya sahip, 19 yaşlarında bir gence ait olduğu saptanmıştır ve Olba'da bulunan diğer insan kemikleriyle birlikte yayına hazırlanmaktadır.

Açmada ise genel olarak manastırın tarihlenmesine paralel tarihlenebilen ve dolayısıyla ikincil kullanım olmayan MS 5. yy'a ait, taş işçiliği gayet kaliteli Korinth sütun başlığı gibi mimari parçalar ele geçmiştir. Öte yandan önemli bir sonuç olarak açmada geniş bir yangın tabakasının gözlemlenmesi, manastırın büyük bir yangın sonucunda tahrip olduğunu ortaya koymuştur. Ulaşılan tabanda ana kayanın düzlenerek taban haline getirildiği görülmüştür. Ancak bulunan

değişik biçimli *opus sectile* parçaları manastırda taban döşeme biçimlerinin farklı olduğunu ortaya koymuştur. Manastırdaki ilk kazı sonuçlarına ait ayrıntılı bir yayın, M. Özyıldırım tarafından hazırlanmaktadır.

Olba'da 2001 yılından başlayarak yapılan yüzey araştırmaları sırasında dikkat çeken kesimlerden biri de Doğu Vadisi'ndeki mezar kompleksidir. Kemerli bir lento ile taçlanan ve çeşitli mekan ve mezar odalarına sahip farklı mezar tiplerinin bir arada olduğu kompleks biçimindeki bu kaya mekanı, iç içe üç odadan oluşmaktadır. 2011 kazı döneminde burada yapılan kazılar sonucunda, kompleks içindeki Orta Mekân'da yer alan arcosolium'un kapağı toprak altından çıkarılmıştır. Kapağın ön cephesinde kazıma tekniği ile yapılmış yer yer tahrip olmuş daire içinde haç kabartması tespit edilmiştir. Bunun yanında kapakta bir de yazıt bulunmaktadır. Yunanca yazıt Geç Antik Çağ karakterindeki harflerden oluşmaktadır. Yine Orta Mekân'da yapılan çalışmalar sonucunda, Olba'da daha önce tespit edilmemiş bir mezar tipine daha rastlanmıştır. Arcosolium mezara ait kapağın bulunduğu alanda etrafı taş bloklarla çevrilmiş bir kiremit mezar kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Emel Erten – Tuna Akçay – Murat Özyıldırım

Oluz Höyük Kazı Çalışmaları – 2011

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 2011 döneminde devam edilen Oluz Höyük sistematik arkeolojik kazı çalışmaları 7 Temmuz-29 Ağustos 2011 tarihleri arasında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü (DÖSİMM), İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği (Proje No: 16490) ve TÜBİTAK'ın (Proje No: 109K027) finansal destekleri ile 54 gün süre ile gerçekleştirildi. Kazının bakanlık temsilcisi görevini Samsun Müzesi'nden arkeolog Serdar Ünan (M.A.) yerine getirdi.

Oluz Höyük 2011 sezonu çalışmaları üç aşamalı olarak gerçekleştirildi;

1. Aşama: Arkeojeofizik Çalışmaları: Oluz Höyük'te hem bu dönem ve hem de gelecek yıllardaki sistematik arkeolojik kazılar için bir stratejik planlama yapabilmek amacıyla 25-29 Temmuz 2011 tarihleri arasında Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet Yüksel ile jeofizik mühendisi Mehmet Şafi Yıldız tarafından toplam 7400 m²'lik bir alanda çok elektrotlu rezistivite ve jeomanyetik yöntemleri ile toprakaltındaki olası yapı kalıntılarına ait ayrıntılı derinlik, uzanım ve konum bilgilerine ulaşılmaya çalışıldı.

2. Aşama: Arkeozooloji Çalışmaları: İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Anatomi Anabilim

Oluz Höyük – A Açması, Hava Fotoğrafı

Dalı'dan Prof. Dr. Vedat Onar 1-25 Ağustos 2011 tarihleri arasında arkeozooloji çalışmalarını Kazıevi Laboratuvarı'nda gerçekleştirmiştir.

3. Aşama: Arkeolojik Kazı Çalışmaları: Oluz Höyük 2011 dönemi kazı çalışmaları yalnızca A Açması'nda gerçekleştirildi.

A Açması'nda 2007 sezonunda başlanan ve 2008, 2009 ve 2010 sezonlarında sürdürülen çalışmalara bu dönem de genişleyerek ve derinleşerek devam edildi. Toplam 1300 m²'lik bir alandaki derinleşme çalışmaları sonucunda 0, 1, 2, 3 ve 4. mimari tabakalarda kazılar gerçekleştirildi.

5 yıllık kazı çalışmaları sonucunda Oluz Höyük'ün 0 Tabakası Ortaçağ ve Yeniçağ'a (MS 10- 16. yy'lar), 1. Mimari Tabaka'sı Hellenistik Çağ'a (MÖ 2. yy-MÖ 1. yy'ın ilk yarısı), 2A Mimari Tabaka'sı Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 300-200), 2B Mimari Tabaka'sı Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 425-300), 3. Mimari Tabakası Geç Demir Çağı'nın Geç Evresi'ne (MÖ 500-425), 4A Mimari Tabakası Geç Demir Çağı'nın Erken Evresi'ne (MÖ 550-500), 4B Mimari Tabakası yine Geç Demir Çağı'nın Erken Evresi'ne (MÖ 600-550) tarihlenebilir. B Açması'nda saptadığımız 5. Mimari Tabaka (MÖ 7. yy) ile 6. Mimari Tabaka'nın (MÖ 8. yy) Orta Demir Çağı'na ait olduğu anlaşıldı. 7. Mimari Tabaka (MÖ 13. yy) ile 8. Mimari Tabaka (MÖ 15-14.

Oluz Höyük – Akhemenid Kâse, 2B Mimari Tabakası

yy'lar) Geç Tunç Çağı'na yani Hitit Büyük Krallık Dönemi'ne aittir. 9. Mimari Tabaka'nın ise özellikle taş kalıp, çakmaktaşı aletler ve çanak-çömlek parçalarının değerlendirilmesi sonucunda kabaca Erken Tunç Çağı'na (MÖ 4.-3. binyıllar) tarihlenebileceği söylenebilir.

Oluz Höyük, 4. Mimari Tabaka (MÖ 600-500) dönemini yaşarken Kaşku Ülkesi'nde Phryg kültürü etkisinde bir Geç Demir Çağı kenti durumunda idi. Geç Phryg özelliği gösteren bezemesiz ya da boya bezekli çanak-çömlek, baskı yüzeyinde aslan-ceylan mücadelesi betimlenmiş olan fildişi damga mühür ve taş bir Kubaba heykelciğinin alt kısmının ele geçmiş olması, 4. Mimari Tabaka'nın Phryg karakterini tartışmasız bir biçimde ortaya koymaktadır.

MÖ 500-425 yılları arasında yaşanmış olduğu anlaşılan 3. Mimari Tabaka'da ise özellikle çanak-çömlekçilik temelinde, boya bezeme geleneğinin sürekliliğinde, bitkisel ve figürlü bezemenin artmaya başlaması çanak-çömlek atölyelerinin Anadolu'nun yeni kültür öğelerinden etkilenmeye başladığını göstermektedir.

2. Mimari Tabaka (MÖ 425-200) ile birlikte yerleşimin kültür karakterinin mimari, küçük buluntu ve çanak-çömlekçilik temelinde değişmeye başladığı anlaşılmaktadır. 2B Mimari Tabakası'nda Oluz Höyük'te köklü bir mimari değişim ve yeni anlayış olduğu gözlenmektedir. Bu değişikliğin Oluz Höyük'e yerleşen Pers kökenli bir topluluk ya da zümrenin gelişi ile ilgili olmalıdır. Kızılırmak Kavsi İçi ya da daha geniş düşünüldüğünde Kappadokia'nın yeni siyasi oluşumunun küçük buluntular, çanak-çömlekçilik ve özellikle mimari anlayış temelinde Oluz Höyük'ü doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Şevket Dönmez

Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları 2011

2011 yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi "Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi" adına, Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu başkanlığında, 04.08.2011-18.09.2011 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Kazımız, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra DÖSİMM ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırmalar Yürütücü Sekreterliği (Proje no: 15964) tarafından parasal yönden desteklenmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, Vehbi Koç Vakfı Suna - İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED), TÜRSAB ve Kültür Bilincini Geliştirme

Perge – Sütunlu Cadde Kazı Sonu, Doğudan görünüm

Vakfı'nın da katkıları olmuştur. Bu kurumlar ve yetkililerine, ayrıca tüm kazı ekibine teşekkür ederiz.

2011 yılı çalışmalarımız üç ana grupta incelenebilir:

1. Kazı Çalışmaları:

1a. Sütunlu Cadde:

2011 Perge Sütunlu Cadde Çalışmaları kapsamında kazılar, daha önceki kazılarla doğu cephesi açığa çıkarılan olası çeşme yapısı çevresinde ve doğu – batı doğrultulu Sütunlu Cadde'nin (Jb) batı kısmından batıya doğru yürütülmüştür. Bu çalışmayla olası çeşme yapısının güney cephesinin açığa çıkarılması, sütunlu caddeyle olan ilişkisi ve planı ile evrelerinin saptanması amaçlanmıştır.

Olası çeşme yapısının güney cephesinde yürütülen kazılarda, kavşak kısmında, cadde tabanının üzerine oturan kalın bir harç tabana rastlanmıştır. Tabanın üst seviyesinde ise, önceki kazı sezonlarında üç parçası bulunan Tritonlu kesik alınlığın dördüncü parçası, Eski Yunanca onurlandırma yazıtlı, silindir formlu, bir heykel kaidesi ve mermer bir Satyros (Paniskos?) başı bulunmuştur. Batı istikametine doğru ilerleyen kazıda harç tabanın da kaldırılmasıyla olası çeşme yapısının güney cephesindeki girişi tamamen açığa çıkarılmıştır. Bu girişin daha sonraki bir dönemde orthostat duvarı ile kapatıldığı anlaşılmıştır.

Doğu - batı doğrultulu Sütunlu Caddenin (Jb) batısında yapılan çalışmalar esnasında kesitte görülen stylobatın kuzeyinde, cadde tabanı üzerinde bir yükseltiyle oturtulmuş düzgün blok taşların doğu - batı doğrultulu Sütunlu Caddenin su kanalını oluşturduğu saptanmıştır. Böylece, söz konusu caddenin su kanalının, kuzey-güney doğrultulu Sütunlu Caddenin su kanalında görüldüğü gibi, caddenin ortasından değil, güney galeriye bitişik olarak inşa edildiği anlaşılmıştır. Bu çalışmalarla doğu – batı doğrultulu caddenin 4. Postamenti, su kanalının taşlarına bitişik olarak kaidesi ile birlikte *in situ* olarak bulunmuştur.

Söz konusu iki açmada çalışmalar tamamlandıktan sonra, 2009 yılında tespit edilen, oldukça özensiz biçimde yapılmış geç dönem duvarı belgelenip kaldırılmıştır. Bu esnada, duvarda kullanılan yazıtlı arkhitrav bloğu, mermer ve granit sütunlar, sütun başlıkları, kaide parçaları, olası çeşme yapısına ait olabilecek blok taşlar da vinç yardımıyla düzenlenmiştir. Aynı zamanda kazı alanı içerisindeki olası çeşme yapısına ait olduğu düşünülen mimari elamanlar yapının çevresinde uygun bulunan yerlere, caddeye ait olanlar ise köşe postamentinin güneybatısına vinç yardımıyla yerleştirilmiştir.

Alanda bu seneki kazı çalışmasının ardından, kazı alanı içerisinde düzenleme çalışmaları, genel temizlik, fotoğraflama ve çizim çalışmaları yapılmıştır.

1b. Tiyatro:

Tiyatro'daki 2011 yılı kazı çalışmaları, yapının koruma ve onarım projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Buradaki çalışmayla, Tiyatronun orkestrasında mevsimsel yağışlarla biriken suyun yapının temellerine verdiği zararın tespit edilmesi ve orijinal antik drenaj sisteminin ne ölçüde kullanılabilir olduğunu sondajlarla belirlemek amaçlanmıştır. Sondaj açmadan önce, cavea ve orkestrada bitki temizliği ile doğal etkenlerden dolayı aşınmaların görüldüğü orkestra zeminindeki kot farklılıklarını gidermek için tesviye çalışmaları yapılmıştır.

Tiyatroda daha önceki yıllarda yapılan kazılarda, kuzey parodos girişi su basman seviyesinde ortaya

çıkarılmış antik drenaj kanalından hareketle, orkestrada olması muhtemel benzeri kanal için, orkestranın hyposkenion girişi ile birleştiği bölümde 3,50 x 3,60 m. ölçülerinde 2,00 m. derinliğinde bir sondaj açılmıştır. Sondajda, keramik ile tuğla parçaları ve üç adet bronz sikke dışında herhangi bir bulguyla rastlanmamıştır. Sondaj sonucu herhangi mimari bir bulguya da rastlanmamış ve sondaj kendi toprağı ile kapatılmıştır.

2. Koruma, Onarım ve Düzenleme Çalışmaları:

2a. Anastylosis ve Düzenleme:

2011 yılında, Agora ve Hellenistik Kule arasında yer alan galeri, kuzey güney doğrultulu Sütunlu Cadde üzerindeki P1 Anıtı çevresi, genişletilmiş doğu galeri ve kavşakta (O) toplam 24 adet mermer ve granit sütun, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı'nın düzenlediği "Bir Sütun da Sen Dik" Kampanyası kapsamında ayağa kaldırılmıştır. Kaidesi bulunmayan postamentler üzerine konstrüksiyonun orijinalinde de kullanılmış olan Prokonnesos (=Marmara Adası) mermerinden yeni yaptırdığımız kaideler yerleştirilmiştir.

2011 sezonunda, Tiyatroda da anastylosis çalışmaları yapılmıştır. Doğal nedenlerle orkestranın içine devrilmiş olan caveanın korkuluk levhaları ve aralarındaki Herme biçimli direk yuvaları vinç yardımıyla orijinal yerlerine yerleştirilmiştir. Anastylosis ardından korkulukların restorasyon ve konsolidasyonu da yapılarak, mevcut durumları sağlamlaştırılmıştır.

Perge – Sütunlu Cadde Kavşağı kuzeybatı köşesindeki muhtemel çeşme yapısının güney cephesi

Perge – Sütunlu Cadde Anastylosis Çalışması

Perge – Sütunlu Caddede kazısında bulunmuş mermer Satyros (Paniskos?) başı

Perge – Batı Nekropolis’de Jeoradar Çalışması

2b. Hellenistik Kuleler:

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izniyle başlanan Hellenistik Batı Kulelerin konsolidasyonunda ilk ihale süresi içinde ön görülen çalışmalar bitmiştir. 2011 yılında kulelerin onarımı ile ilgili dört proje tarafımızdan yaptırılmış ve bunlara bilgisayar ortamında herhangi bir depreme karşı korunma amacıyla simülasyon denemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kulelerin onarımının devamı için Genel Müdürlüğe başvurulacaktır.

2c. Demetrios-Apollonios Takı:

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izniyle Antalya Röleve Müdürlüğü’nce ihalesi yapılan takım onarımına başlanmış fakat ihaleyi alan firmanın sahibinin vefatı nedeniyle bu çalışma sonlandırılmamıştır. Bu ihalenin tasfiyesi Aksu Belediye Başkanlığı ve Antalya Röleve Müdürlüğü’nce devam etmektedir. Tasviye süreci tamamlandığında bu iş için ayrılan ödenekle çalışmaya devam edilecektir.

2d. Tiyatro ve Stadion Drenaj Projesi:

“Tiyatro ve Stadion Drenaj Projesi”nin uygulanması ödenek koşulları sebebiyle iki safhada planlanmıştır. Bu bağlamda Tiyatro öncelikli ele alınmıştır. Bununla ilgili kazı ve belgeleme çalışmaları yukarıda belirtilmiştir. Bunların sonucunda tiyatro drenaj çalışması Antalya Müzesi Müdürlüğü’nün iş birliğiyle 2011 Aralık ayında başlamıştır.

2e. Küçük Buluntuların Onarımı:

Kazı esnasında bulunmuş olan tüm pişmiş toprak, cam ve metal buluntular ile sikkeler, kazı barakası ve kazı evinde oluşturulan laboratuvarlarda, yöntemlerine uygun olarak temizlenmiş, kırık parçalar birbirlerine yapıştırılarak tümlenmiştir. Bu çalışmaların sonunda 3 adet envanterlik eser, 47 adet etüdüklük sikke Antalya Arkeoloji Müzesi’ne teslim edilmiştir.

3. Belgeleme:

3a. Jeoradar Çalışmaları:

Perge Batı Nekropolis 159 numaralı parselde, kazılmamış alanlardaki mezar tipleri ve dağılımlarını saptamak amacıyla jeoradarla ölçümler yapılmıştır. Arazi, kolaylık sağlanması amacıyla 6 alana ayrılmış ve ölçümler gerçekleştirilmiştir. Burada yapılacak kazılar bu ölçümler sonucu planlanmakta ve böylece kazıların daha sistemli ve zaman kazanarak yapılması sağlanmış olmaktadır.

Tiyatronun drenaj projesi kapsamında, yapının içi ve dışında zemin altında bir su kanalının varlığının tespiti için jeoradar çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda tiyatronun sahne yapısı içinde yarım daire şeklinde ve 1 m profil aralıklarıyla 4 adet radar ölçüsü alınmıştır ve daha sonra çizgisel profillerde ölçümler yapılmıştır. Benzer bir çalışma Tiyatro dışında da yapılmıştır. Jeoradar ölçümleri sonucunda su kanalına benzer bir izin varlığına rastlanmamıştır.

3b. Anıtsal Çeşme (F.3) Röleve Çalışmaları:

Akropolis’in güney eteğinde bulunan F3 Anıtsal Çeşmesi’nin koruma ve düzenleme projesi kapsamında gerekli bitki temizlikleri yapıldıktan sonra, çeşmenin rölovesi, kesit ile görünüşleri Total Station yardımıyla çizilmiş ve belirli yerlerin detay çizimleri alınmıştır. Restütasyon çalışmaları için yapının etrafında bulunan mimari elemanlar gruplandırılarak, çizimleri yapılmıştır. Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirildikten sonra uygulamasına geçilecektir.

3c. Hava Fotoğrafları ile Kentin Belgelenmesi:

2011 yılı kazı çalışmaları bünyesinde bütün kentin hava fotoğrafları zeplin ile çekilmiştir. Kentin genel fotoğraflarının yanısıra, anıtsal yapıları, Batı nekropolis, surlar ve konutların da ayrıca fotoğrafları alınmıştır.

Aşkın Özdeşbay

Enstitüden Haberler

Enstitü Kütüphanesinden Haberler

Bir sene önce (Haberler 32) Enstitü Dostlarından kitap ve ayrı basım bağışlarını beklediğimizi ve bu bağışlarla kütüphanemizin daha ileriye taşınacağını yazmıştık. Aşağıda bu çağrıyla tekrarlıyoruz çünkü her zaman bizi kendi yayınlarıyla destekleyenler dışında maalesef bir bağış almış değiliz. Umarız bu seferki çağrımız gereken kulaklara ulaşır ve kütüphanemizin eksiklikleri tamamlanır. Herkes kendi yazmış/hazırlanmış olduğu yayınlarını gönderse bile kütüphanemiz büyük ölçüde genişleyecektir.

Her şeye rağmen Enstitü Kütüphanemiz satın alımlarla ve küçük çaptaki bağışlarla büyümeye devam ediyor. Yakın zamanda bağışta bulunan kurum ve şahıslara teşekkür ediyoruz:

Teşekkürler:

Aktüel Arkeoloji Dergisi, Alacahöyük Arkeolojik Kazı Çalışmaları Geliştirme ve Destekleme Derneği, Koç Üniversitesi, Türkiye Bilimler Akademisi, Prof. Dr. Güler Çelgin, Prof. Dr. Karl Strobel, Prof. Dr. Mehmet Özdoğan, Prof. Dr. Sevinç Günel, Ali Cengiz Üstüner.

Yayın Değişimi Yaptığımız Kurumlar

Tel Aviv University, Akademie der Wissenschaften und der Literatur-Mainz, Alman Arkeoloji Enstitüsü Merkez ve İstanbul Şubesi ve Eurasien ile Orient Şubeleri; Avusturya Arkeoloji Enstitüsü, Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Istituto di Studi Sulle Civiltà Dell' Egeo e del Vicino Oriente, Maison de l'Orient et de la Méditerranée, The American Research Institute in Turkey, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Sadberk Hanım Müzesi, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Institute of Oriental Studies (Armenia), Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü.

Kütüphanemize Yeni Gelen Bazı Yayınlar

Monografiler

- Arsebük, G., *Uzak Geçmişimize Dair Okumalar*, İstanbul, 2012.
 Baram, U., *Osmanlı Arkeolojisi*, İstanbul, 2004.
 Bayburtluoğlu, C., *Erythrai*, Ankara, 1975.
 Blanck, H., *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, İstanbul 1999.
 Brandau, B. – H. Schickert, *Hititler*, Ankara, 2003.
 Bryce, T., *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Ankara, 2002.
 Çelgin, G., *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2010.

- Çınaroğlu, A. – D. Çelik, *Atatürk & Alaca Höyük*, Ankara, 2010.
 Çokay Kepçe, S. – S. Ö. Gerçekler, *Kilden Suretler Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonundan Antik Çağ Terrakotta Figürinleri*, İstanbul, 2011.
 Deighton, H. J., *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*, İstanbul, 1999.
 Gaddio, F. – M. Clauss (eds.), *Egypt's Sunken Treasures*, Berlin, 2006.
 Günel, S., *Panaztepe II, M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, Ankara, 1999.
 Hamlyn, P., *Indian Art*, Londra, 1969.
 İpek, Ö. (ed.), *1. Çorum ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum, 2010.
 Jean, B. – M. J. Steve, *Evvel Zaman İçinde Mezopotamya*, İstanbul, 2002.
 Kaplan, M., *Bizans'n Altınları*, İstanbul, 2011.
 Katoğlu, M., *Knidoslu Aphrodite*, İstanbul, 2003.
 Landels, J.G., *Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik*, Ankara, 1978.
 Özdoğan, M., *50 Soruda Arkeoloji*, İstanbul, 2011.
 Özgün, B., *Kaunos*, Antalya, 2001.
 Palaz Erdemir, H., *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, İstanbul, 2003.
 Postgate, N. – D. Thomas (eds.), *Excavations at Kilise Tepe 1994-98 I-II*, Ankara, 2007.
 Süel, A. (ed.), *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 25-31 Ağustos 2008 I-II*, Ankara, 2010.
 Wijngaarden, G. J., *Use and Appreciation at Mycenaean Pottery in the Levant, Cyprus and Italy (1600-1200BC)*, Amsterdam, 2002.
 Yegül, F., *Roma Dünyasında Yıkanma*, İstanbul, 2011.

Sürelî Yayınlar

- Aktüel Arkeoloji* 19, 22, 23, 24 (2011).
Anatolian Studies 61 (2011).
Armazd (Armenian Journal of Near Eastern Studies) VI (2011).
Die Welt des Orients 41/1, 41/2 (2011).
Selevcia 1 (2011).
Sylloge Nummorum Graecorum 2 (2007), 3 (2009), 4 (2010), 5 (2011).
Tel Aviv 38 (2011).
TÜBA-AR 14 (2011).
TÜBA-KED 9 (2011).
Zeitschrift für Orient Archäologie 4 (2011).

Metin Alparslan

KÜTÜPHANEMİZE KİTAP VE AYRIBASIM BAĞIŞLARINIZI BEKLİYORUZ !

Her ne kadar kitap alımımız hız kazandıysa da, enstitümüz hâlâ kitap ve ayribasım bağışlarına büyük önem vermektedir. Bu nedenle Enstitü Dostlarını kitap ve ayribasım bağışına davet ediyoruz. Kütüphanemize, Eskiçağ Bilimleri konularında (Eskiçağ Tarihi, Prehistorya, Önasya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji, Hititoloji, Asur Bilimi, Bizans gibi) **kitap ya da ayribasım bağışında bulunmak** isteyenler, bağışlarını aşağıdaki adrese gönderebilirler. Yeni adresimizde kitaplarımız için daha fazla yer ve çalışacak olan araştırmacılarımız için daha konforlu imkânlar sunulmaktadır.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Kütüphanesi

İstiklal Caddesi,

Merkez Han, No: 181, Kat: 2

Beyoğlu / İstanbul

ENSTİTÜ PROJELERİ

Türkiye'nin Önderliğinde Gerçekleşen Uluslararası Bir Proje

HITTITE HISTORICAL ATLAS PROJECT

<http://www.istanbul.edu.tr/HittiteHistoricalAtlasProject/>

Tarih, bilindiği gibi zaman ve mekân olarak iki öğeden oluşur. Buradan yola çıkarak mekânın, yani coğrafyanın, ne denli önemli olduğunu anlamak mümkündür. Diğer tarafta son yüzyılda Anadolu'da gerçekleşen arkeolojik çalışmalar, çok sayıda Hitit yerleşmesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nasıl ki Hititçe metinlerde coğrafi konumunu bilmediğimiz binlerce yer adı varsa, Anadolu'da da eski adını bilmediğimiz yüzlerce Hitit yerleşimi tespit edilmiştir. Bugüne kadar bu konuda birçok büyük küçük çalışma yapıldıysa da, her iki bilim dalından (Hititoloji-Arkeoloji) elde edilen verileri bir araya getirmeyi amaçlayan bir çalışma henüz yapılmamıştır.

Projemiz, tam adıyla "The Cultural Heritage of Hittite Anatolia: An International and Interdisciplinary Project for a Historical Atlas: Hittite Historical Atlas" (Hitit Anadolusu'nun Kültürel Mirası: Hitit Tarih Atlası İçin Çokbilimli ve Çokuluslu Bir Proje) işte bu eksikliği doldurmak amacıyla olup, Anadolu Coğrafyası hakkında bilinenleri bir araya getirmeyi ve bir veritabanında toplamayı planlamaktadır. Bunun için bir yandan Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası hakkında bilgi veren tüm yazılı belgeler incelenecek ve içerdiği bilgiler doğrultusunda tasnif edilecektir (HHA-Phil.). Daha evvel yapılan lokalizasyonlar ve konuya ilişkin makalelerin sağladığı bilgiler de veritabanında yer alacaktır. Diğer yandan, Hitit Dönemi

buluntusu veren yerleşmeler de arkeolojik olarak ele alınacak ve tasnif edilecektir (HHA-Arch.). Böylece ilk defa filolojik ve arkeolojik bilgiler bir arada incelenebilecek ve karşılaştırılabilecektir.

Anadolu'nun büyüklüğü ve yazılı belgelerin fazlalığı nedeniyle 3 yıl sürecek projemizin ilk etabında Çorum, Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Çankırı, Sinop, Amasya, Samsun, Tokat, Sivas, Malatya, Kahramanmaraş, Antakya, Gaziantep, Adıyaman, Mersin ve Adana İllerin Coğrafi alanları çalışılacaktır. Böylece Hitit egemenliğinde olan coğrafyanın önemli bir bölümü incelenmiş olacaktır.

Bu üç yıl içinde elde edilen veriler bir yandan ham bilgi olarak bir veritabanı formatında internet üzerinden ulaşılabilir olması planlanırken, bilgilerin aynı zamanda uluslararası bilimsel dergilerde Almanca/İngilizce makaleler halinde yayınlanması ve çalışmanın sonuçlarının bilim dünyasına sunulması planlanmaktadır. Elde edilen bilgilerin, projenin bitimi takiben oluşturulacak bir Hitit Dönemi Anadolu Coğrafi Atlası'nda birleştirilmesi, gerçekleştirilecek önemli yayınlardan biri olacaktır.

Projemiz, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü ve İstanbul Üniversitesi'nin himayesi altında, ayrıca Koç Üniversitesi, Avusturya'daki Alpen-Adria Üniversitesi ile Torino Üniversitesi tarafından; İstanbul Üniversitesi Hititoloji Ana Bilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Metin

Alparslan başkanlığında yürütülmektedir. Ancak şimdiden Kocaeli, Marmara, Sivas-Cumhuriyet, Mardin-Artuklu Üniversitelerinden ve Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nden bilimsel destek sözü alınmıştır. Projemiz için en büyük maddi destek TÜBİTAK (Proje no: 110K393) tarafından yapılmaktadır. Projemiz, 2010 yılından TÜBİTAK tarafından

desteklenmeye layık görülmüştür. Projemizin makaleleri Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün süreli yayını olan *Colloquium Anatolicum*'un XII sayısından itibaren yer alacaktır. 2013 yılı için planlanan Workshop ise, yine büyük ölçüde Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün himayesi altında gerçekleştirilmiştir.

Metin Alparslan

HABERLER'in 35. SAYISI İÇİN DUYURU

Yılda iki kez yayınlanmakta olan *HABERLER* dergisinin 35. sayısında (Ocak 2013) yayınlanmasını istediğiniz kazı ve araştırma haberlerinizi, kitap tanıtımlarınızı ve arkeolojik haberlerinizi **elektronik posta yoluyla** Editörlere ulaştırabilirsiniz. Son gönderme tarihi **17 Aralık 2012'dir**. Gönderilecek yazıların aşağıda belirtilen yayın ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanması önemle rica olunur.

1. Derginin *Kazı ve Araştırma* bölümünde yayımlanmasını istediğiniz yazılarınızın **en fazla 1000 kelimelik** bir metin olması gerekmektedir.
2. Dijital formatta gönderilecek en çok 3 fotoğrafın (JPG, TIFF) çözünürlüğü en az 300 pixel/inch olmalıdır. **Ayrıca fotoğraflara ait resim altı yazısı, metnin sonuna eklenmelidir.**
3. Metinler bibliyografya içermek zorunda değildir. Ancak **istendiği takdirde**, bibliyografik referanslar metinde parantez içerisinde yazar soyadı, yayın tarihi ve gönderme yapılan sayfa şeklinde verilebilir. Metin içerisindeki referanslar, makale sonunda aşağıdaki sistemde hazırlanmalıdır:

Abbasoğlu, H.

2006 "Perge", *Byzas 3*, Stadtgrabungen und Stadtforschungen im westlichen Kleinasien: 289-301.

Koppenhöfer, D.

2002 „Buckelkeramik und Barbarische Ware in Troia: Anmerkungen zur Herkunft“, Aslan, R. – S. Blum – G. Kastl – F. Schweizer – D. Thumm (eds.), *Festschrift für Manfred Korfmann, Mauerschau*, Band 2, Remshalden- Grunbach: 679- 704.

Künzl, E.

1983 *Medizinische Instrumente aus Sepulkral-funden der römischen Kaiserzeit*, Bonn.

Özdoğan, M. – I. Gatsov

1998 "The Aceramic Neolithic Period in Western Turkey and in the Aegean", *Anatolica XXIV*: 209-232.

4. Haber nitelikli kısa makalelerin sonuna, sadece Seçilmiş Bibliyografya da konulabilir.
5. *Arkeoloji Dünyasından* haberlerin bulunduğu bölümde, yayımlanmasını istediğiniz yazılarınızın **en fazla 750 kelimelik** bir metin olması gerekmektedir. Fotoğraflar ve istendiği takdirde kaynakça kullanımı 1., 2. ve 3. maddelerde belirtilen özelliklerde olmalıdır.
6. Kitap Tanıtımları bölümünde yer almasını istediğiniz yazılarınızın **en fazla 500 kelimelik** tanıtımlar şeklinde olması gerekmektedir. İlgili kitabın kapak fotoğrafı 1. maddede belirtilen özelliklerde gönderilmelidir.

Değerli araştırmalarınızı içeren yazılarınız ile vereceğiniz destek için şimdiden teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

İletişim: haberler@turkinst.org
mdoganalparslan@gmail.com
aodzibay@hotmail.com

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklal Caddesi, Merkez Han,
No: 181, Kat: 2 Beyoğlu-İstanbul
212.5140397

Dergi Editörleri

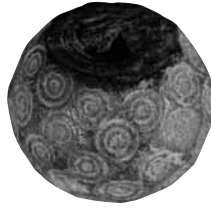

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nden Yeni Bir Proje

CORPUS PONDERUM ANTIQUORUM ET ISLAMICORUM

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Prof. Dr. Oğuz Tekin başkanlığında ve yürütücülüğünde *Corpus Ponderum Antiquorum et Islamicorum* (Antik ve İslami Ağırlıklar Corpusu) adıyla yeni bir proje başlatmış bulunuyor. Projenin çıkış noktası, antik ve islami ticari ağırlıklara ilişkin bilimsel yayınların azlığı ve bu konunun bilimsel platforma taşınmasının gerekliliğidir.

Proje kapsamında, Türkiye müzelerinde ve özel koleksiyonlarda bulunan ticari ağırlıklar üzerindeki çalışmalar tamamlanmış ve yaklaşık 10.000 adet ağırlık, fotoğrafları, teknik bilgileri ve tanımlarıyla dijital ortama aktarılmıştır. Bundan sonraki aşama, çalışmanın tamamlandığı müzelerin ve özel koleksiyonların kataloglarının yayımlanmasıdır. Koleksiyonlarında sayıca az ağırlık bulunan müzeler/özel koleksiyonlar birleştirilerek tek cilt olarak yayın yapılabileceği gibi, sayıca yeterli ağırlığa sahip müzeler/özel koleksiyonlar ise ayrı ciltler olarak yayımlanacaktır. Proje kapsamında, *corpus* formatında en az 10 katalog cildinin hazırlanması ve yayımlanması öngörülmektedir. A4 formatındaki

ciltlerde, bir sayfanın sol yarısı katalog bilgilerine, sağ yarısı ise fotoğraflara ayrılacaktır; diğer bir deyişle katalog bilgileri ile ağırlıkların fotoğrafları aynı sayfada yer alacaktır.

On yıl süreli proje; Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma İmparatorluğu, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde Anadolu'da ve Türkiye Trakyası'nda kullanılan ağırlıklara ilişkin zengin bir kaynak oluşturacaktır. Çalışmalardan elde edilecek bilgiler, analojik çalışmalarla, Antik Çağ'dan Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadarki dönemlerde kullanılan ağırlık sistemlerini, sistemlerin birbirlerine olan etkilerini ve ağırlık birimlerini anlamamıza yardımcı olacak ve böylece söz konusu dönemlerin tarihine ve ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır.

Başkanlığını Oğuz Tekin'in yürüttüğü proje kapsamında Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü üyelerinden oluşan bir Komite'nin yanı sıra Chris Entwistle, John H. Kroll, Johannes Nollé, Günay Paksoy ve Bendeguz Tobias'tan oluşan bir Danışma Kurulu da oluşturulmuştur.

Koleksiyonlarındaki Ağırlıkların Yayınlanacağı Kamu Müzeleri

ALFABETİK SIRAYLA:

Adana Müzesi, Adapazarı Müzesi, Afyon Müzesi, Alanya Müzesi, Amasya Müzesi, Anamur Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Antakya Müzesi, Antalya Müzesi, Aydın Müzesi, Balıkesir Müzesi, Bandırma Müzesi, Bergama Müzesi, Bodrum Müzesi, Bolu Müzesi, Burdur Müzesi, Bursa Müzesi, Çanakkale Müzesi, Denizli Müzesi, Diyarbakır Müzesi, Edirne Müzesi, Efes Müzesi, Elazığ Müzesi, Erzurum Müzesi, Eskişehir Müzesi, Fethiye Müzesi, Gaziantep Müzesi, Isparta Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, İzmir Arkeoloji Müzesi, İzmit Müzesi, İznik Müzesi, Kahramanmaraş Müzesi, Karadeniz Ereğlisi Müzesi, Kayseri Müzesi, Kırklareli Müzesi, Konuralp Müzesi, Konya Müzesi, Kütahya Müzesi, Malatya Müzesi, Mardin Müzesi, Manisa Müzesi, Mersin Müzesi, Milas Müzesi, Muğla Müzesi, Nevşehir Müzesi, Niğde Müzesi, Ödemiş Müzesi, Rize Müzesi, Sinop Müzesi, Silifke Müzesi, Sivas Müzesi, Şanlıurfa Müzesi, Tarsus Müzesi, Tekirdağ Müzesi, Tire Müzesi, Trabzon Müzesi, Van Müzesi, Yalvaç Müzesi.

Oğuz Tekin

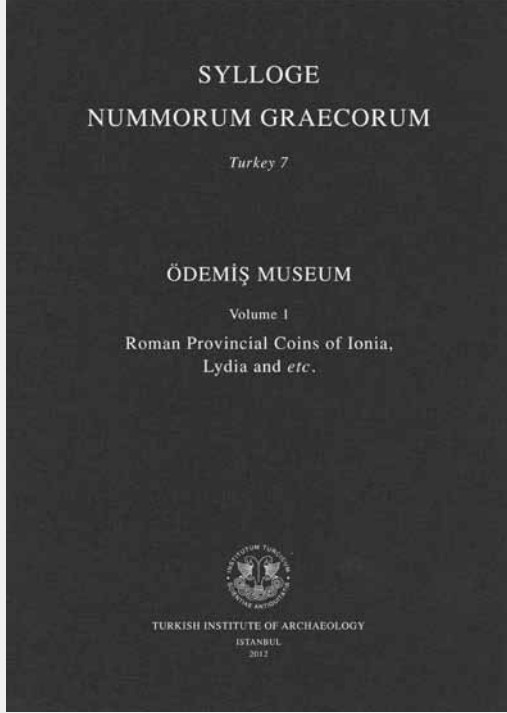
Yeni Yayınlarımız

SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM

Turkey 7

*Ödemiş Museum.**Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia,
Lydia and etc.*

Oğuz Tekin – Sencan Altınoluk

978-605-5607-93-7

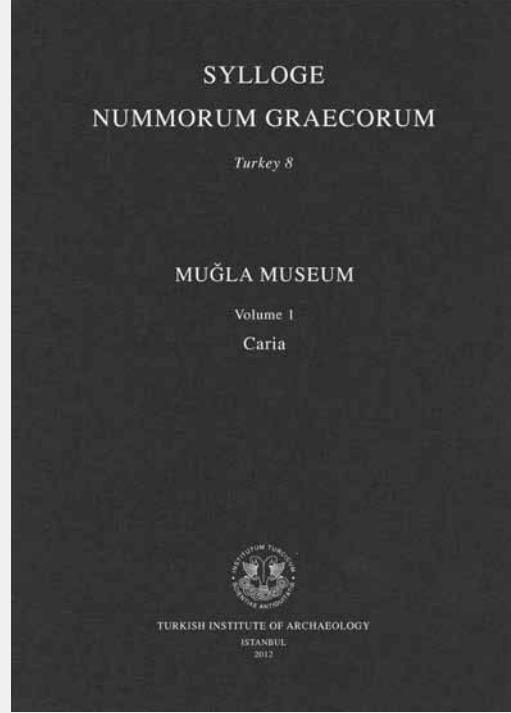
Turkish Institute of Archaeology, Istanbul, 2012.

SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM

Turkey 8

*Muğla Museum.**Vol. 1: Caria*

Oğuz Tekin – Aliye Erol-Özdizbay

978-605-5607-92-0

Turkish Institute of Archaeology, Istanbul, 2012.

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü'nün bir projesi olan *SNG Turkey* ciltlerine 2012 yılı içinde iki müze koleksiyonu daha eklendi:

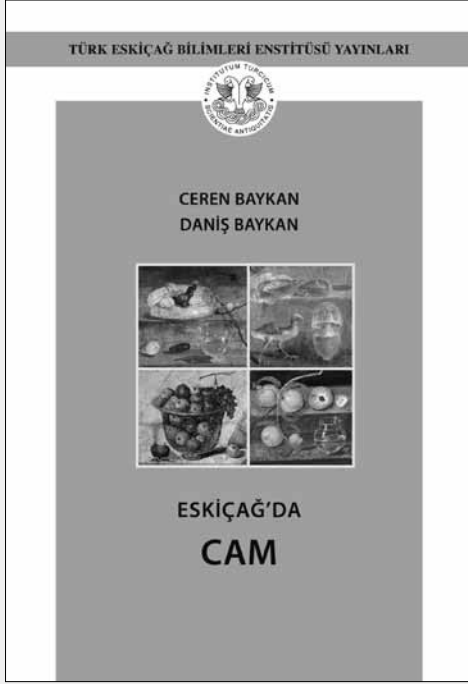
Ödemiş ve Muğla Müzeleri. *SNG Turkey* ciltlerinin yedincisi olan Ödemiş Müzesi kataloğunda 462 adet Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkesi yer almaktadır. Sayıca en fazla sikke Lydia ve Ionia bölgesi kentlerine ait olup sırasıyla Hypaepa 113 sikkeyle, Ephesos 105 sikkeyle, Dioshieron 70 sikkeyle ve Neikaia 47 sikkeyle temsil edilmektedir.

2012 yılı içinde yayımlanan *SNG Turkey* ciltlerinin sekizincisi, Muğla Müzesi'ndeki Karia bölgesi sikkelerine ayrıldı. İki ciltte tamamlanması düşünülen *SNG Muğla Museum*'un ilk cildi olan Karia bölgesi sikkeleri kataloğunda alfabetik olarak Alabanda ile Rhodos arasında sıralanan kentler yer almaktadır. Ayrıca darp yerleri şüpheli erken Karia darplarına ve Satrap sikkelerine de bu ciltte yer verilmiştir. Katalogta toplam 377 adet Karia bölgesi sikkesi bulunmaktadır. Sayıca en fazla temsil edilen kentler Rhodos, Stratonikeia ve Mylasa'dır.

Popüler Seriden İki Yeni Kitap!

ESKİÇAĞ'DA CAM

Ceren Baykan
Daniş Baykan

ISBN 978-605-5607-87-6

Tarih Boyunca İSTANBUL'DA SİKKE DARBI VE SİKKELER

Oğuz Tekin

ISBN 978-605-5607-88-3

Bu çalışma, camın ortaya çıkışından Antik Çağ sonuna dek kullanımına ilişkin üretim ve bezeme tekniklerinin derlendiği bir el kitabıdır. İçeriğinin başlıca amaçlarından biri, birçok cam işleme tekniğinin, farklı isimlerle de olsa, bilinmesine karşın, değişik görüşlerin varlığı nedeniyle anlaşılmasındaki karışıklığı gidermek için teknik tanımlar çizim ve antik örneklerle görselleştirmek; bir diğer önemli amacı da, üretim tekniklerine ve genel cam terminolojisine Türkçe terimler önermektir. Türkçe karşılıklar verilirken, bazen kullanımda olan kelimeler seçilmiş, bazen tekniğin özelliğine göre ismi değiştirilmiş, Türkçesi olmayan terimler için ise yeni sözcükler teklif edilmiştir. Üretimdeki her aşama titizlikle incelenerek yeniden araştırılmış, sınıflandırılmış, örnekleriyle ve düzenlenen görsel şemalarıyla okuyucunun değerlendirmesine sunulmuştur. Bu arada görsel şemalar için daha önceki teklifler bazen değiştirilmiş bazen harmanlanmış bazen de yenilenmiştir. Cam denilince her ne kadar ilk akla gelen kaplar olsa da, çalışmanın sonunda cam eşya ile mimaride cam kullanımına da değinilmiştir.

Sikkeler, üzerlerinde taşıdıkları tasvir ve yazılar nedeniyle tarihe ışık tutarlar. Bu kitap, İstanbul tarihini sikkelerden okumak isteyenlere yararlı olabilecek küçük bir çalışmadır. İstanbul (Byzantion), kuruluşundan ancak 250 yıl kadar sonra, yani MÖ 5. yüzyıl sonu veya 4. yüzyıl başında, ilk sikkelerini basmaya başlamıştır. Kent, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde (MS 1.-3. yüzyıllar arasında) yoğun olarak sikke darbını sürdürmüştü. Fakat, MS 3. yüzyıl ortalarında, kent-devletlerinin sikke darplarına son vermesiyle Byzantion da sikke darbını durdurdu. Ancak, yaklaşık yarım yüzyıl sonra, Constantinopolis adıyla Roma İmparatorluğu'nun resmi darphanesi olarak faaliyetine başlamış ve Roma sikkeleri bundan böyle bu kentte de basılmıştır. Darp faaliyeti Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde de, kentin Türklerce fethine kadar (1453) sürmüştür. Fetih'ten sonraki Osmanlı sikkeleri Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna değin yoğun bir şekilde İstanbul'da (Kostantiniyye) basılmıştır.

Sponsorlarımız

ve Enstitüye Kazandırdıkları

Borusan: Nakit olarak enstitünün yıllık giderleri.

Bülent Eray: Eray Reklamcılık tarafından teşekkür plaketi ve ajanslarımızın yapılması.

Cengiz Üstüner: Maddi yardım.

Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi: Yıllık konferanslarımıza salon tahsisi.

Enstitü Yayınları

Bilimsel Dizi

Alparşlan, M. (Haz.), *Hititolojiye Giriş, Instrumental Linguarum Antiquarum 1*, (Dizi Editörü B. Demiriş), İstanbul, 2009.

Corpus Vasorum Antiquorum, Türkiye Cumhuriyeti (Turkish Republic 1, Fascicule 1), Silifke Museum (K. L. Zoroğlu), İstanbul, 2008.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 2 / Anamur Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2007.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 3 / Çanakkale Museum, Vol. 1, Roman Provincial Coins of Mysia, Troas etc. (O. Tekin - S. Altınoluk - F. Körpe), İstanbul, 2009.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 4 / Ancient Coins from Mysia, Troad and Aeolis in the Collection of Selçuk Tanrıkulu (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2010.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 5 / Tire Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia and, etc. (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2011.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 6 / Burdur Museum. Vol. 1: Pisidia, Part 1: Adada-Prostanna (H. Köker), İstanbul, 2011.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 7 / Ödemiş Museum. Vol. 1: Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc. (O. Tekin - S. Altınoluk), İstanbul, 2012.

Sylloge Nummorum Graecorum - Turkey 8 / Muğla Museum. Vol. 1: Caria (O. Tekin - A. Erol-Özdizbay), İstanbul, 2012.

Savaş, Ö.S., *Anadolu (Hitit-Luvi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları/Divine, Personal and Geographical Names in the Anatolian (Hittite-Luwian) Hieroglyphic Inscriptions*, İstanbul, 1998.

Bilimsel Toplantılar Dizisi

Delemen, İ. - O. Casabonne - Ş. Karagöz - O. Tekin (eds.), *The Achaemenid Impact On Local Populations and Cultures in Anatolia*, İstanbul, 2007.

Dinçol, Ali M. (Yayına Haz.), *Çağlar Boyunca Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu (5-7 Haziran 1996)/International Symposium on Settlement and Housing in Anatolia Through the Ages (5-7 June 1996)*, İstanbul, 1999.

Fischer, B. - H. Genz - E. Jean - K. Köroğlu (eds.), *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*, İstanbul, 2003.

Sürelî Yayın

Colloquium Anatolicum I, (eds. M. Doğan-Alparşlan - M. Alparşlan), İstanbul, 2002.

Colloquium Anatolicum II, (eds. M. Alparşlan - M. Doğan-Alparşlan), İstanbul, 2003.

Colloquium Anatolicum III, (eds. M. Alparşlan - M. Doğan-Alparşlan), İstanbul, 2004.

Colloquium Anatolicum IV, (eds. M. Doğan-Alparşlan - G. Ergin), İstanbul, 2005.

Colloquium Anatolicum V, (eds. H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2006.

Colloquium Anatolicum VI, (eds. M. Alparşlan - H. Peker), İstanbul, 2007.

Colloquium Anatolicum VII, (eds. M. Doğan-Alparşlan - M. Alparşlan - H. Peker - G. Ergin), İstanbul, 2008.

Colloquium Anatolicum VIII, (eds. M. Doğan-Alparşlan - Y. G. Ergin - M. Alparşlan - H. Peker), İstanbul, 2009.

Colloquium Anatolicum IX, (eds. M. Alparşlan - Y. G. Ergin - H. Peker - M. Doğan-Alparşlan), İstanbul, 2010.

Colloquium Anatolicum X, (eds. Y. G. Ergin - M. Doğan-Alparşlan - M. Alparşlan - H. Peker), İstanbul, 2011.

Klasik Filoloji Seminerleri I, (2004), II (2005), III (2006) (eds. O.F. Akyol - E. Öyken)

Kazı Monografileri

Köroğlu, K. (ed.), *5. Yılında Yumuktepe/The V. Anniversary of the Excavation at Yumuktepe (1993-1997)*, İstanbul, 1998.

Popüler Dizi

Alp, S., *Hititler'in Mektuplaşmaları*, İstanbul 2001².

Alparşlan, M., *Eski Anadolu'da Ticaret (MÖ II. Binyıl)*, İstanbul, 2010.

Altınoluk, S., *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları*, İstanbul, 2010.

Anadolu (Usman), M., *Antik Çağda Et ve Balık Pazarları*, İstanbul, 2003.

Baykan, C. - D. Baykan, *Eskiçağ'da Cam*, İstanbul, 2012.

Bursa, P., *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul, 2010.

Çete, İ., *Geçmişe Yolculuk Bir Gezi Rehberi, Journey into the Past: A Short Guide*, İstanbul, 1996 (Tükendi).

Çokay, S., *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, 2000².

Delemen, İ., *Antik Dönemde Beslenme*, İstanbul, 2003².

Delemen, İ. - S. Çokay-Kepçe, *Yunan ve Roma Kap Formları Sözlüğü*, İstanbul, 2009.

Demiriş, B., *Eskiçağ'da Yazı Araç ve Gereçleri*, İstanbul, 2002³.

Dinçol, B., *Eski Önasya ve Mısır'da Müzik*, İstanbul, 2003².

Dinçol, B., *Eski Önasya Toplumlarında Suç Kavramı ve Ceza*, İstanbul, 2003².

Dürüşken, Ç., *Eskiçağ'da Spor*, İstanbul, 1995 (Tükendi).

Dürüşken, Ç., *Roma Dini*, İstanbul, 2003.

Eğilmez, M., *Hitit Ekonomisi*, İstanbul, 2005.

Fazlıoğlu, İ., *Eskiçağ'da Dokuma*, İstanbul, 2001².

Gülbay, O., *Eskiçağ'da Tuvalet Kültürü*, İstanbul, 2004.

Hırçın, S., *Çivi Yazısı Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü*, İstanbul, 2000³.

Hürmüzlü, B., *Eski Yunan'da Ölü Gömme Geleneği*, İstanbul, 2008.

İren, K., *Vazo Resimlerinin Işığında Eski Yunan Çanak Çömlekçiliği*, İstanbul, 2003.

Karagöz, Ş., *Eskiçağ'da Depremler*, İstanbul, 2005.

Köroğlu, G., *Anadolu Uygarlıklarında Taki*, İstanbul, 2004.

Özdizbay, A., *Eski Yunan'da Tarım*, İstanbul, 2004.

Salman, B., *Eskiçağ'da Güneş Saatleri*, İstanbul, 2007.

Serdaroğlu, Ü., *Eskiçağ'da Tıp*, İstanbul, 2002².

Tekin, O., *Eskiçağ'da Para, Antik Nümitmatige Giriş*, İstanbul, 1998³.

Tekin, O., *Byzas'tan I. Constantinus'a Kadar Eskiçağ'da İstanbul (Byzantion)*, İstanbul, 2005³.

Tekin, O., *Tarih Boyunca İstanbul'da Sikke Darbı ve Sikkeler*, İstanbul, 2012.

Uzel, İ., *Anadolu Tıp Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008.